

a. **POLITIEKE SITUATIE** - Was Dirk I van Brederode als drossaet functioneel direct verbonden met de gang van zaken aan het grafelijk hof en was het derhalve zinvol een wat uitgebreid politiek decor achter hem te plaatsen, bij zijn zoon en erfopvolger **WILLEM** speelt dat een beduidend mindere rol.

Hij werd niet zoals zijn vader Dirk als het ware dagelijks geconfronteerd met de activiteiten van de graaf. Wel werd hij, als leenman horig aan zijn leenheer de graaf, geacht dienstbaar te zijn wanneer de graaf hem daartoe opriep, meestal met het doel ten strijde te trekken.

Na de verkiezing in 1247 van graaf Willem II tot rooms-koning toog deze naar de streken langs de Neder-Rijn boven Aken om dit onrustige gebied onder zijn gezag te brengen. Hij belegerde eerst de keizerpalts Keizersweerd en veroverde vandaar in 1248 de stad Aken.

Zijn voornemen de West-Friezen te onderwerpen alvorens zich in Rome tot keizer te laten kronen, werd hem noodlottig door zijn gewelddadige dood in 1256 bij Hoogwoud. Zijn opvolger was de 2-jarige zoon Floris V die tot zijn meerderjarigheid in 1266 onder voogdij werd geplaatst. Graaf Floris V huwde in 1270 de Vlaamse gravendochter Beatrix van Dampierre († 1296). Als eerste taak zag hij de bedwinging van de opstandige West-Friezen en het terugvoeren van het stoffelijk overschot van zijn vermoorde vader graaf Willem II naar eigen grond.

De eerste tocht in 1272 strandde bij Alkmaar. De tweede tocht in 1282 gelukte omdat graaf Floris V met een vloot via de Zuiderzee naar West-Friesland voer en vanuit het zuidoosten het gebied binnendrong tot bij Hoogwoud, vanwaar hij het gebeente van zijn vader mee terugbracht. Het onder grafelijk gezag brengen van de West-Friezen gelukte tenslotte afdoende bij een derde en laatste veldtocht in 1288.

Kroning in Aken van graaf Willem II tot rooms-koning.

Graaf Willem II - Graaf Willem II, geboren in 1227, was een kleinzoon van graaf Willem I die ten tijde van drossaet Dirk I van Brederode het Hollandse graafschap bestuurde.

Na een periode van voogdijschap onder zijn oom de Utrechtse bisschop Otto III († 1249), Willem († 1238) en zijn moeder Machteld van Brabant († 1267) werd graaf Willem II in ca. 1245 graaf van Holland. Dank zij de verwarring in de Duitse landen werd hij in 1247 in de leeftijd van 19 jaar gekozen tot rooms-koning.

Tijdens een veldtocht in 1248 langs de Neder-Rijn veroverde hij in 1248 de stad Aken, waar hij op Allerheiligendag in de Dom tot rooms-koning werd gekroond. De kroning tot keizer van het heilige-rooms-Duitse rijk zou in het voorjaar van 1256 in Rome plaatsvinden.

Helaas vond graaf-koning Willem II in de voorafgaande winter een tragische en smadelijke dood bij Hoogwoud in West-Friesland in een verloren slag tegen de opstandige inwoners van dit gewest.

Gezagsgebieden - Hoewel het graafschap Holland onder graaf Willem I een zekere mate van stabiliteit had bereikt die gunstig uitwerkte voor stad en land, waren er aan de grenzen enkele rust versturende probleemgebieden.

In het zuiden lag de twistappel Zeeland tussen het rijke Vlaanderen en het energieke Holland. Ondanks politiek overleg en openlijke oorlog gelukte het graaf Willem II niet de Zeeuwse gewesten onder zijn gezag te brengen.

In het noorden lieten de vrijheidslievende West-Friezen niet na zich bij herhaling te verzetten tegen het bestuur door een Hollandse graaf en rooms-koning.

Uiteindelijk zou deze politieke omstandigheid aan Willem II zijn leven gaan kosten.

Als rooms-koning was hij genoodzaakt ook langs de oostelijke grens aan de benedenloop van de Rijn tussen Keulen en Nijmegen tot gewapend optreden tegen enkele steden met tussenliggende gebieden. Door het in zijn graafschap niet voldoende aanwezige potentieel aan manschappen en vooral door gebrek aan geld gelukte het hem niet de door hem gewenste rust in dit gedeelte van zijn keizerrijk te bewerkstelligen.

De gouden keizerskroon ontging hem door zijn vroegtijdige dood bij Hoogwoud in 1256. Zijn zoon Floris V volgde hem na een aantal jaren voogdijschap op als graaf.

b. LEVENSLOOP - WILLEM was als oudste zoon en erfgenaam van zijn vader Dirk I de drossaet diens opvolger als de 2e Heer van Brederode. Bij zijn vermelding in een oorkonde van 1244 komt het eerst de naam Brederode voor. Uit zijn huwelijk met Hillegonda van Voorne werden 6 (of 7) kinderen geboren waarbij Dirk II als de 3e Heer van Brederode († 1318).

WILLEM behoorde tijdens de regering van graaf Floris V tot de rijkste en aanzienlijkste edelen van het graafschap Holland waarin hij uitgebreide bezittingen had.

In 1248/1249 nam hij deel aan de veldtocht langs de Rijn boven Keulen. Als legeraanvoerder had hij in 1256 een groot aandeel in de strijd van zijn leenheer koning Willem II tegen de West-Friezen, niet alleen omdat hij een goed bevelvoerder was, maar ook omdat hij in staat was uit eigen bezit en op eigen kosten een flink aantal van zijn horigen ten strijde mee te nemen.

WILLEM overleed in 1285, zijn vrouw Hillegonda overleefde hem 17 jaren en overleed in 1302.

c. GEBOORTE EN HUWELIJK - WILLEM huwde met Hillegonda van Voorne. Zij was een dochter uit het in ca. 1231 gesloten huwelijk van Heer Hendrik van Voorne, ridder en burggraaf van Zeeland, zoon van Hugo III van Voorne († 1228) met Mabelia, dochter van Heer Jan III van Cysoing. Het was voor Hillegonda het tweede huwelijk. Uit haar eerste huwelijk met Costijn I van Renesse († na 1249) werden de zonen Jan I († 1294/95) en Costijn II († 1289) van Renesse geboren.

Genoemde zoon Jan I was de vader van Jan II van Renesse die in 1304 verdrong in de Lek.

Het huwelijk van **WILLEM** met Hillegonda wordt door de Procurator vermeld: '... Istis Willelmus, secundus ibidem dominus gignitur, cui Hillegondis, domini de Vorne filia, copulator ...' (vertaling: genoemde Willem, als tweede ook van deze Heer afstammende, die huwde met Hillegonda, dochter van de Heer van Voorne).

= **GEBOORTEJAAR** - Het geboortejaar van **WILLEM** is onbekend, maar gezien hij bij het overlijden van zijn vader in 1236 als opvolgend Heer waarschijnlijk minderjarig was, zal hij in ca.1230 geboren zijn.

Hierbij is aangenomen dat het door Jan van Leiden vermelde sterfjaar 1236 van Dirk I drossaet juist is en wordt voorbijgegaan aan de vermelding in 1244 van **WILLEM** als Heer. Gezien haar sterfjaar 1302 komt een vroeger geboortejaar niet in aanmerking omdat haar leeftijd van ca.70 (1232-1302) jaar te hoog zou worden.

= **HUWELIJKSJAAR** - Het huwelijksjaar van **WILLEM** en Hillegonda is af te leiden uit de data bij het 1e huwelijk van zijn vrouw Hillegonda met Costijn I van Renesse. Waarschijnlijk huwden haar ouders in 1231, zodat Hillegonda als tweede kind na Albrecht († 1287) geboren kan zijn in ca.1232/3. Zij was erfdochter en had 2 jongere broers.

Hillegonda kan op 16-jarige leeftijd in ca.1248 gehuwd zijn met haar eerste man Costijn I van Renesse. Zij hadden 2 zoons, Jan I en Costijn II van Renesse die geboren zullen zijn in resp. ca.1249 en 1251. Hieruit volgt dat de vader Costijn I niet eerder dan in ca.1250 overleden zal zijn.

Het 2e huwelijk van Hillegonda met **WILLEM** zal niet later gesloten zijn dan in ca.1252, omdat de kinderen uit haar beide huwelijken geboren moeten zijn in de periode tussen ca.1248 (Hillegonda ca.16 jaar oud) en ca.1270 (Hillegonda ca.38 jaar oud).

Bij het benaderen van de geboortejaren van haar kinderen blijkt het niet logisch een eerder jaar dan 1270 aan te nemen als geboortejaar van een laatste kind. Bij dit 2e huwelijk van Hillegonda was **WILLEM** ca.23 jaar oud.

Relatie tot Huis Luxemburg - Hillegonda van Voorne was een zuster van Heer Albrecht van Voorne die in 1275 huwde met erfdochter Catharina van Durbuy († 1328), dochter van Gerard III van Luxemburg († 1303).

Op deze wijze ligt er een relatie met het Huis Luxemburg waaruit Hendrik VII († 1313) van 1312-1313 rooms-Duits keizer was. In hoofdstuk 3a komt deze relatie nog ter sprake.

Na de dood van haar man in 1287 huwde genoemde Catharina in 1297 met Wolfert 1 van Borselen († 1299).

Deze Wolfert had ten tijde van de jonge graaf Jan I van Holland († 1299) de macht aan zich getrokken en werd in augustus 1299 in Delft door het volk vermoord.

Catharina van Durbuy was tante van Vrouwe Isabella van Fontaines, de vrouw van Hendrik I die de 4e Heer van Brederode was.

Van het geslacht Voorne stamde het geslacht Van Naaldwijk in het Westland af, waarvan Hugo van Naaldwijk in 1255 zijn ambacht Velsen aan Brederode verkocht.

Burggraaf - Mede door toedoen van de graven werden sedert de 9e eeuw in toenemende mate burchten gebouwd ter verdediging tegen vijandelijke invallen. De bewaring daarvan met het omliggende land werd toevertrouwd aan de edelen.

Naarmate hun aanzien door huwelijken en toename van land steeg, voelden zij zich in hun meestal uitgestrekte bezit gaandeweg heer en meester.

De burggraaf noemde zich met de familienaam naar het van de graaf ontvangen leen. In de 11e eeuw waren in Holland de burchten in Leiden en Voorne ontstaan, beide met een burggraaf, evenals dit in Utrecht, Brabant en Vlaanderen het geval was.

Het burggraafschap van Voorne was een erfelijk en recht leen van de graaf. Na uitsterven van het geslacht Voorne in 1337 en een bijzondere voortzetting van het burggraafschap door erfdochter Machteld van Voorne († 1372) werd dit recht niet meer in leen uitgegeven.

De graaf als leenheer gaf de meest invloedrijkste van hen als zijn gezagsvertegenwoordiger bevoegdheden op maatschappelijk en juridisch gebied.

Een burggraaf sprak recht in zijn burcht als zetel, tezamen met de graaf en de vierschaar van landschepenen uit zijn rechtsgebied. Allengs eigende een burggraaf zich soms meer zelfstandigheid toe dan de graaf bedoeld had.

Hij was in rang hoger dan een ridder, want deze bezat niet altijd een versterkt huis of kasteel. De status van burggraaf als vervangend bestuurder vooral op rechtsgebied werd medio 14e eeuw vrijwel overgenomen door de baljuw en de schout met schepenen.

Toch bleef de benaming als eretitel gehandhaafd en ging deze erfelijk over van vader op zoon.

Een burggraaf behield veelal zeggenschap zonder eigendomsrecht over bijvoorbeeld een straat in een stad, wat hem het recht gaf altijd ongehinderd toegang tot de stad te hebben. De titel werd tot in de 17e eeuw gebruikt.

In 1414 kwam het burggraafschap van Utrecht aan het Brederode door het huwelijk van Heer Walraven I van Brederode met erfdochter Johanna van Vianen en Ameide († 1418), die in 1417 burggravin van Utrecht werd.

Dit burggraafschap was in de 13e eeuw voornamelijk van militaire, executoriale en politieke aard in een ambtsgebiedje nabij de huidige Vismarkt in Utrecht.

Hendrik van Voorne - De eerste vermelding van het geslacht Voorne is op 26 juni 1108 van Hugo I als 1e Heer van Voorne († ca. 1150?). Het geslacht stierf uit met het kinderloos overlijden van Machteld van Voorne, 2e vrouw van Dirk IV van Valkenburg en Montjoie († 1346).

= BURGGRAAFSCHAP - Als burggraaf was Hendrik van Voorne de voornaamste bestuurder namens de graaf van Holland in Zeeland-beoosten-de-Schelde. Het Zeeuwse ambt van burggraaf kwam op 14 oktober 1206 op naam van Hugo II van Voorne († 1216).

Het burggraafschap en de Heerlijkheid van Voorne waren een kwaad leen, dat bij gebrek aan opvolger aan de graaf terug viel. Dat Voorne door uitsterven in 1337 van het geslacht overging op Vrouwe Machteld van Voorne en haar zoons was een persoonlijke gunst van de graaf.

Vervolgens gingen de juridische rechten van het Zeeuwse burggraafschap ingevolge een door hertogin Maria van Bourgondië († 1482) op 14 maart 1476 uitgevaardigde regeling over naar het stadbestuur.

In de aanvang van de 80-jarige oorlog werden de aldus ontstane 'Colleges van Burggraafschap en Mannen van de hoge Vierschaar' opgeheven.

Voorne is tot in de 16e eeuw een zelfstandige niet onder Zeeland vallende bestuurseenheid gebleven met eigen wetten, afzonderlijke geldmiddelen en eigen afgevaardigden naar de staten van Holland.

= DUO-BESTUUR - In tegenstelling tot de situatie in de gewesten van Vlaanderen had in Zeeland de burggraaf van de Heerlijkheid Voorne geen medebestuurder namens de graaf naast zich.

Reconstructie-tekening van het kasteel Oost-Voorne.

Het bestuur van de Zeelandbewesten- en beoosten-de-Schelde was moeizaam geregeld. Het eerst genoemde gebied werd door de graaf van Holland in leen gehouden van de graaf van Vlaanderen terwijl het andere gebied direct bezit was van de Hollandse graaf.

Zeeland in vereniging met Zeeuws-Vlaanderen werd vanaf 1167 in combinatie bestuurd door de graven van Holland en van Vlaanderen tezamen in de vorm van een condominium, een duo-heerlijkheid. Deze weinig ideale constructie heeft gefungeerd tot

1256 en was tot dan, maar ook nog gedurende de halve eeuw erna tot 1323 oorzaak van talloze twisten.

= HEERLUKHEID VOORNE - De Heerlijkheid Voorne bestond uit de gebieden West- en Oost-Voorne, Goedereede, over-de-Flakkee en Bommenede, waarbij de stad Brielle.

In 1393 ging Voorne als erfgoed naar de elect Jan van Beieren († 1325) en werd in 1434 bij Bourgondië ingelijfd, waarbij Frank II van Borselen van Maartensdijk tot zijn dood in 1473 het beheer over Voorne behield. Na hem vervielen kasteel en goederen aan de graven van Holland.

= KASTEEL - In de gemeente Oostvoorne bevinden zich in Burg de geconserveerde en gedeeltelijk gereconstrueerde funderingen van de oorspronkelijke 12^e-eeuwse burcht. Deze was op een kunstmatige heuvel gebouwd. In 1552 zijn de toenmalige restanten grotendeels geruimd.

Van Renesse = GESLACHT - Renesse wordt in 1253 het eerst vermeld. Met de Zeeuwse geslachten Van Borselen en Voorne behoorde het geslacht Renesse tot de leidende adel van Zeeland.

Zij waren ontstegen aan het niveau van grootgrondbezitters en belichaamden in feite het grafelijk gezag ter plaatse. Voor de graaf verkeerde deze situatie soms tot een aanzienlijke mate van afhankelijkheid tegenover deze Heren.

Het meest bekend is Jan II van Renesse, die na de dood van graaf Floris V in 1296 deel uitmaakte van het gezantschap, dat diens zoon graaf Jan I uit Engeland haalde.

Jan II verdronk in 1304 in de Lek bij zijn vlucht uit de stad Utrecht naar de aanvallende Vlamingen naar wie hij als bevelhebber was overgelopen.

= KASTEEL - In de Heerlijkheid van Renesse op het eiland Schouwen lag hun omstreeks 1230 gebouwde eerste kasteel, dat volgens Melis Stoke de naam 'Moermont' had.

Het is in 1297 door Wolfert I van Borselen als straf verwoest omdat Jan II van Renesse na een oproep van graaf Jan I geweigerd had naar Veere in Zeeland te komen.

Omstreeks 1340 is door Heer Amoud van Haemstede en Moermont († 1347), zoon van Witte van Haemstede († 1321), naast de ruïne een nieuw kasteel gebouwd. Dit kreeg eveneens de naam 'Moermont' en werd in 1454 verwoest.

Op de restanten werd het huidige slot opgetrokken. In de 16^e en 17^e eeuw is dit verbouwd waarna een wisselvallig bestaan volgde. In 1958-1959 werd het gerestaureerd en ingericht als conferentieoord.

d DE NAAM BREDERODE = OORSPRONG - Het is niet duidelijk waar de oorsprong van de naam Brederode ligt. Noch vóór 1200, noch in de oorkonden uit het eerste kwart van de 13^e eeuw wordt deze naam vermeld.

Ten tijde van gravin Ada van Holland († 1223) en graaf Lodewijk II van Loon († 1218) bij de strijd omstreeks 1203 om de grafelijke opvolging worden in de stukken telkens de namen genoemd van Teylingen, Voorne, Altena, Haerlem, Persijn en andere belangrijke edelen, maar nimmer de naam Brederode. Mogelijk zal het thans met deze naam bekende geslacht die naam toen nog niet hebben gebruikt, ofwel was er geen reden een bepaald iemand met de naam Brederode aan te duiden, ofwel bestond die naam zelfs nog niet.

De meest aanvaardbare verklaring van de naam is dat, ten behoeve van de reeds vóór medio 13e eeuw begonnen bouw van een eerste Brederode-Huis voor dit nieuw opgekomen geslacht, bij Santpoort een stuk grond bouwklaar werd gemaakt. Hiervoor zal ter plaatse een groot perceel bos geroid moeten zijn. In de volksmond zou dit als een brede rode bekend geworden zijn, in tegenstelling voor veel kleinere stukken geroid land ten behoeve van een akker of boerderij. In elk geval bestond de naam reeds vóór het jaar 1244.

In de koopacte van 6 augustus 1244 wordt het eerst de naam Brederode aangetroffen: 'domini Wilhelmi de Brederoda' bij het noemen van **WILLEM** als geërfd in Waddinxveen. De naam was zeker eerder in gebruik, maar Dirk I de drossaet heeft zich er nog niet naar genoemd. Tot 1231, wanneer Dirk I drossaet het laatst voorkomt, blijft de vermelding Brederode achterwege. Op 6 april 1302 blijft in het Egmondse Necrologium bij de aantekening van het overlijden van **WILLEMS** vrouw Hillegonda van Voorne de naam Brederode weg bij het noemen van Dirk I. De notulist wist kennelijk dat die naam in Dirks tijd niet voor dit geslacht gebruikt werd.

= DE OORKONDE VAN 1244 - Omdat in 1801 mede door onderzoek van bovengenoemde oorkonde van 1244 de discussie over de oorsprong van het geslacht Brederode op gang kwam, welke pas na anderhalve eeuw werd afgesloten, volgt hier de volledige tekst met uitleg van deze bijzondere oorkonde, hoewel die inhoudelijk niet bijdraagt tot de geschiedenis van het geslacht.

Oorkonde van 6 augustus 1244: - 'Ego **WILHELMUS** comes Hollandie omnibus presentia visuris tam presentibus quam futuris notum facio, quod vendidi fidelibus meis **WILHELMO** sculteto, Theoderico Dosing, Gerairdo Abben, Mauricio de Leydemuda et eorum sociis in ista vendicione, quendam morum que vulgariter vena nuncupatur in loco qui dicitur Polien, continentem in latitudinem undecim et dimidiam houam, et quelibet houa lata erit triginta virgarum, in longitudinem vero continebit duodecim vorlinga, iacentem inter venam **domini Wilhelmi de Brederoda** et domini Waluuani, ipsis et suis successoribus ac heredibus perpetuo possidendum, tali facta conditione quod prenotati emptores solvent in annis duobus primis in vendicione semper in festo beati Martini quinque libras pro petitione, elapsis vero primis duobus annis solvent singulis annis septem libras ad terminium prenotatum de terra memorata.

Notandum vero quod quicumque terram optinebit infra terminos prescriptos, solvet de predictis septem libris mihi annuatim solvendis ad quantitatem terre quam optinebit infra dictos terminos, sive sit dives sit pauper, nee debet nee poterit de bonis infra terminos memoratos contentis cogi ad maiorem solutionem.

Decima de hiis qui possidebunt sicuti illi solvunt de Waddincs vena, tam minuta quam maiori mihi libere reser- vata. Insuper dicta terra habebit ductum aque qui waterganc dicitur per aquam que Gouda dicitur usque in Renum, libere absque omni pecunie extorsione.

Preterea homines manentes in terra prenotata libere ab omni servicio permanebunt ex parte mea, exepto eo quod mihi servient in mea expeditione.

Ut autem ista venditio et conventio firma permaneat en inconvulsa, presens scriptum contuli dictis hominibus sigilli mei munimine roboratum. Teste autem qui interfuerunt dicte venditioni: dominus Nicholas Persijn, dominus Theodericus de Alkenmada et Hugo de Cralingha. Datum apud Leyden anno Domini Mo CCo XLIIIlo, sabbato ante festum beati Laurentii'.

(samengevatte inhoudelijke vertaling: Graaf WILLEM II van Holland verkoopt aan zijn schout Willem en diens deelgenoten Dirk Dosing, Gerard Abben, Maurits van Leimuiden het land Polien met een oppervlakte van 11 1/2 hoeve, waarbij inbegrepen de daarop staande wilgebomen. Deze staan op een totale lengte van 12 x 200 m, gelegen in het eigendom van Heer **WILLEM** van Brederode.

Volgens overeengekomen voorwaarden zal de koopsom in 4 jaarlijkse termijnen, steeds op Sint Martinudag, worden betaald.

De betaling blijft verschuldigd ongeacht mogelijke verdroging, verarming of dergelijke van het land, waarvoor verkoper geen verantwoording draagt. De op dit land rustende tienden blijven aan de graaf.

De in het gebied lopende watergang blijft in algemeen vrij gebruik. De huidige of komende bewoners van het land dienen zich aan de grafelijke voorschriften te houden. De koop en verkoop en de voorwaarden blijven onverminderd van kracht en worden bevestigd door zegeling van de acte. Getuigen zijn Heer Nicolaes Persijn, Heer Dirk van Alkema- de en Hugo van Kralingen.

Gedaan in Leiden op zaterdag (6 augustus) voor het feest van de gezegende Laurentius (10 augustus).

= HET LAND POLIEN - De naam Polien, in later eeuwen Peulien genoemd, komt thans niet meer voor. Het was een rechthoekig stuk veen- land boven Gouda aan de linkeroever van de Gouwe tussen Boskoop en Waddinxveen.

Het land ofwel de polder Polien was de middelste van de 3 boven elkaar gelegen en aan elkaar grenzende polders Snijdelwijk, Polien en Groenswaard. Van deze thans als zodanig niet meer bestaande polders zijn alleen ter plaatse de namen Groenswaard en Snijdelwijk bewaard gebleven. Het gebied was destijds waardevol wegens de medio 12e eeuw in ontwikkeling gekomen winning van turf, toen de officiële brandstof, alsmede wegens de riet- en wilgenteelt.

- *Oppervlakte* - In huidige maatvoering waren de noord- en zuidgrens van de polder resp. 3,140 en 3,300 km lang, de west- en oostgrens resp. 1,100 en 1,400 km lang.

De totale oppervlakte is ca.405 ha. Volgens de opgave in de oorkonde betrof de verkoop een bepaald gedeelte van deze polder. De oorkonde noemt nl. een oppervlakte van 11 1/2 hoeve land. Een hoeve land is 16 morgen groot, ofwel totaal 184 morgen van 0,8516 ha = 156 ha, ongeveer een derde van de gehele polder.

- *Wilgenaanplant* - In de polder kwam wilgenaanplant voor ter verkrijging van wilgentenen voor de dijkenbouw. Dit komt in de oorkonde ter sprake bij de vermelding dat bij de verkoop is inbegrepen een hoeveelheid wilgenbomen ter lengte van 12 'vorlinga', hetgeen een Engelse maat van 200 meter betekent, derhalve een totale lengte van 2400 m. Dit komt precies overeen met de lengte van de verder in de oorkonde genoemde watergang. Het tracee van deze wetering, die noordzuid in het midden door de 3 polders liep, was in de polder Polien van de noord- tot de zuidgrens 1200 m lang.

Beide oevers van deze wetering zouden met wilgen beplant kunnen zijn. Deze waterafvoer bestaat niet meer, het tracee is ter plaatse thans een verkeersweg langs de westelijke bouwgrens van Boskoop en Waddinxveen. Iets ten westen hiervan is in latere jaren een nieuwe vaart aangelegd.

Het is evenwel de vraag of de veronderstelling van wilgen langs de wetering juist kan zijn. In de oorkonde wordt gesproken over een wilgenareaal ter oppervlakte van 1 hoeve is 16 morgen x 0,8516 ha = 13,5 ha. Bedoeld kan zijn een perceel wilgenaanplant in een uitgeveend moerasgebied, waarin alleen het bovenste deel van de stam boven water komt, wat een optimale conditie is voor de winning van wilgentenen. Ook thans komt deze wilgencultuur nog in Zuid-Holland voor.

- *Bezitting* - Een groot deel van het gebied langs de oevers van de Gouwe was in begin 13e eeuw in handen van de geslachten Teylingen en Brederode. De landen van Teylingen lagen in hoofdzaak aan de westoever van de Gouwe, die van Brederode met als belangrijkste de Heerlijkheid Voshol daar tegenover langs de oostelijke oever.

Gezien de verkoopacte was het land Polien erfelijk leenbezit van **WILLEM**. Verondersteld mag worden, dat Heer Dirk I, de le Heer van Brederode, in deze streek goed in leen van de graaf of in achterleen van Teylingen had verkregen en dat zijn zoon **WILLEM** daar land bezat, dat als erfgoed van zijn vader aan hem was toegefallen.

De reden dat hij toch bewilligde in de verkoop zal gelegen zijn in de omstandigheid, dat zijn overige bezittingen ten oosten van de Gouwe lagen en dat hij daarom de voor hem afzonderlijk en afgelegen polder Polien wilde afstoten.

= FIGURERENDE PERSONEN - De in de oorkonde figurerende personen zijn:

1 - Graaf **WILLEM** II van Holland, geboren in 1227, in 1247 gekozen tot rooms-koning, in 1256 gesneuveld bij Hoogwoud in de strijd tegen de West-Friezen. Hij volgde in 1234 zijn in dat jaar bij een toernooi omgekomen vader graaf Floris IV op. In het jaar 1244 van de oorkonde was graaf Willem II pas 17 jaar oud, nog ongehuwd en stond hij officieel niet meer onder de voogdij van zijn moeder en regentes, hertogin Machteld van Brabant († 1267).

2 - Schout **WILLEM**. Over hem zijn geen verdere gegevens bekend en zijn naam komt in de oorkonden verder niet voor. Als de koper, of als hoogste in rang van zijn vier metgezellen ofwel de enige persoon van het kopersgezelschap met een openbare functie, wordt hij het eerst genoemd.

Bovendien vereert graaf Willem zijn dienaar met de bijzondere aanspraak '... mijn getrouwe ... schout...' Omdat schout Willem het land Polien in zijn bezit wilde hebben, zal hij wellicht in de nabijheid, bijv. in Boskoop, Waddinxveen of Gouda zijn schoutsambt vervuld hebben.

3/4/5 - DIRK DOSIN, GERARD ABBEN en MAURITS VAN LEIMUIDEN zijn behalve hun vermelding onbekend. Zij zullen met nog enkele wel aangeduide maar niet met name genoemde personen gefungeerd hebben als getuigen voor schout Willem bij de kooptransactie. Aangenomen mag worden dat zij in het land Polien woonden en daarom eerstbetrokkenen waren bij een en ander.

6 - Heer **WILLEM** van BREDERODE was de oudste zoon van Heer Dirk I van Brederode de drossaet en volgde nog minderjarig in 1236 hem op als 2e Heer van Brederode. **WILLEM** werd in ca. 1229 geboren en was in het oorkondejaar 1244 nog ongehuwd.

7 - Heer WALUUNI. Deze onbekende persoon beheerde misschien namens Brederode als plaatsvervanger de Brederode-bezittingen rond de Gouwe.

8 - Heer NICOLAES I PERSIJN wordt vermeld van 1227 tot 1255. Van zijn vader Jan I Persijn († 1224) erfde hij de Heerlijkheid Waterland boven Amsterdam. Door zijn huwelijk met de niet bij name bekende erfdochter van de Heren van Velsen verkreeg hij de Heerlijkheid Velsen met het hierbij behorende tussen Velsen en Santpoort gelegen Huis te Velsen. Hij was derhalve de directe nabuur van de Brederodes in Santpoort en zal mede hierdoor zijn aangezocht als getuige te willen optreden.

9 - Heer THEODERICUS van ALKENMADE wordt in de oorkonden nog éénmaal op 8 januari 1236 vermeld als getuige bij een transactie tussen Willem de Voogd († 1238), ruwaard van Holland en de abdis van Rijnsburg. Hierbij wordt hij nog geen Heer genoemd.

10 - HUGO de CRALINGHA († ca. 1256) wordt merkwaardigerwijze in de oorkonde niet met Heer aangeduid hoewel hij een uitermate belangrijke figuur was. Kennelijk beschikte hij in 1244 nog niet over een Heerlijkheid die hem het predicaat 'Heer' kon verschaffen. Hij wordt vermeld vanaf 1223.

In 1230 en 1248 was hij baljuw van zuid Holland en in 1252 baljuw van beide Hollanden tezamen, kennelijk een functie die de andere baljuwschappen overkoepelde. Hij zal in 1244 vanwege zijn baljuwschap zijn opgetreden als getuige voor graaf Willem II.

Hij wordt in 1250 vermeld als ridder. Hij stond bij graaf Willem II in hoog aanzien en fungeerde als getuige bij de verlening van stadrechten aan de steden Haarlem op 23 november 1245 en Utrecht op 18 juni 1252. Op 19 mei 1250 was hij getuige bij het verdrag betreffende Zeeland tussen rooms-koning Willem II en gravin Margaretha van Vlaanderen († 1280). Hij wordt op 19 augustus 1250 vermeld als 'Heer' en als getuige bij de verlening van voorrechten door graaf Floris IV, broer van graaf-koning Willem II, aan de burgers van Bremen. Hij wordt het laatst vermeld op 12 maart 1255 als getuige voor koning Willem II bij een beleningszaak. Hij overleed waarschijnlijk op 7 juni 1256.

= DE VERKOOPVOORWAARDEN - In de oorkonde worden de navolgende voorwaarden genoemd:

a - De kopers moesten de koopsom in 4 termijnen voldoen gedurende de eerstkomende 4 jaren, telkens op de dag van St. Martinus (= 4.7) als vervaldag, en wel in het 1e en 2e jaar elk met 5 pond Hollands en in het 3e en 4e jaar elk met 7 pond Hollands.

De totale koopsom bedroeg derhalve 24 pond Hollands ofwel per pond 240 Hollandse te Dordrecht geslagen zilveren penningen. Deze toen al lange tijd gangbare munten, ten onrechte ook wel denariën genoemd, hadden een diameter van ca. 14 mm, een gewicht van ca. 0,58 gram en een zilveragehalte van ca. 92%. Uiterlijk lijkt deze munt op ons dubbeltje, maar de koopkracht ervan dient eerder vergeleken te worden met een huidig bedrag van tien gulden. In zilver omrekenende, is 24 pond x 240 penningen = 5760 stuks penningen x 0,58 gr = 3.340 gr aan penningen x 92% zilver is ca. 3 kg aan zuiver zilver.

b - De kooppenningen bleven onverminderd aan de graaf verschuldigd, ongeacht eventuele zich tijdens de betalingstermijn van 4 jaren voordoende veranderingen van het verkochte land, bijv. grote droogte of andere oorzaken zoals overstroming waardoor het land geen opbrengst meer zou opleveren. De graaf achtte zich niet verantwoordelijk voor dergelijke zich eventueel voordoende omstandigheden.

c - De opbrengst van alle grote en kleine op het verkochte land rustende tienden bleef onverminderd aan de graaf toevallen. De Hollandse graven waren in de 13e eeuw de grootste grondbezitters en landheren en hun inkomen bestond voor het overgrote deel uit de opbrengst van allerlei rechten waarvan de diverse tiendrechten de belangrijkste waren. Het is begrijpelijk dat graaf Willem II ook bij de verkoop van het land Polien de tienden aan zich hield.

d - De door het verkochte gebied noord-zuid lopende afwatering naar Gouda en de Rijn diende onveranderd in functie te blijven en de daaraan verbonden rechten onverkort te worden gehandhaafd. Deze watergang diende niet alleen voor de waterhuishouding van de polder Polien, maar ook voor een aantal aangrenzende gebieden waarvoor het waterbeheer via deze watergang naar de Gouwe gereguleerd kon worden. Het spreekt vanzelf dat de nieuwe eigenaar van Polien deze situatie in stand

moest laten.

e - De huidige en toekomstige bewoners van het verkochte land dienden zich onbeperkt en voortdurend aan de grafelijke voorschriften en regelingen te houden, ongeacht de wisseling van eigenaar.

f - De verkoop geschiedde volgens de bestaande algemeen geldende grafelijke voorschriften en regels.

g - De verkoop werd persoonlijk door graaf Willem II en door getuigen met zegels bevestigd en bekrachtigd.

= DRIE MAAL DE NAAM WILLEM - Het is een merkwaardig toeval dat de drie hoofdpersonen in deze oorkonde allen de naam WILLEM dragen:

de eerste is graaf WILLEM II:	'... <i>Ego Wilhelmus comes Hollandie</i> ...';
de tweede is schout WILLEM:	'... <i>Wilhelmo sculteto</i> ...';
de derde is Heer WILLEM:	'... <i>domini Wilhelmi de Brederoda</i> ...'.

Het is duidelijk dat de naam van graaf Willem II geheel buiten discussie is. Omdat daarna schout Willem wordt genoemd en als laatste Heer **WILLEM**, voegt de opsteller van de oorkonde bij deze laatstgenoemde de geslachtsnaam toe om juridisch gezien een onjuiste verwijzing naar de hiervoor zonder geslachtsnaam vermelde schout Willem uit te sluiten. De schout wordt volgens gebruik alleen met zijn doopnaam genoemd omdat hij door zijn grafelijke functie al voldoende gedefinieerd is. Ook een dapifer in functie volstond met alleen zijn doopnaam plus ambtstitel.

Dat **WILLEM** in deze oorkonde met zijn geslachtsnaam wordt vermeld, is voor de geschiedenis van Brederode een zich toevallig voordoende, maar belangwekkende bijkomende omstandigheid. Hieruit blijkt immers dat deze naam reeds bestond vóór 1244, het uitgiftejaar van de oorkonde.

= GEBRUIK NAAM BREDERODE - Nu de naam Brederode om genoemd eenvoudig motief van koop en verkoop van een stuk land min of meer toevallig openbaar is geworden, mag worden aangenomen, dat de leden van het geslacht Brederode deze naam reeds een aantal jaren eerder dan 1244 gebruikt hebben.

Dat Dirk I drossaet, de vader van **WILLEM**, zich ook wel Dirk van Brederode zal hebben genoemd, is niet waarschijnlijk. In feite heette hij immers Dirk van Teylingen en zo zal hij zich wel tot aan zijn sterfdag in 1236 zijn blijven noemen.

Omdat hij zovele jaren de belangrijke functie van dapifer had bekleed en deze titel, naar men meent, heeft behouden na het neerleggen van zijn ambt, was er geen reden om hem in de stukken bovendien nog met Brederode aan te duiden want van enige verwarring ten aanzien van zijn persoon behoefde geen sprake te zijn. Kennelijk was hij door zijn loopbaan bij een ieder als 'Dirk de dapifer' goed bekend.

= NAAM BEZITTINGEN - Volgens gebruik zal de naam Brederode ontleend zijn aan de bezittingen van dit geslacht waarnaar men zich genoemd heeft. Het bezit lag voornamelijk in Midden-Kennemerland waar Brederode uitgestrekte goederen als grafelijk leen bezat. Namen met de uitgang -rode komen veelvuldig in Kennemerland voor, als Berkenrode, Iepenrode, Tetrode, Keggenrode, Boekenrode enz.

Hoewel de Brederodes aanvankelijk aanzienlijke goederen in de Alblasserwaard bezaten die veel uitgestrekter waren dan in midden Holland, wilden zij zich toch noemen naar het zo vertrouwde landgoed in Kennemerland waar zij geboren waren en woonden. Wellicht moet worden aangenomen dat hun eerste bezittingen die in Kennemerland waren en dat later die in de Alblasserwaard daarbij zijn gekomen, al lijkt dit weinig waarschijnlijk.

Dirk I drossaet zal zijn grondbezit verkregen hebben als gift of leen van de graaf of wellicht als erfdeel van zijn vader Willem van Teylingen, die als hoofd van dit toen in hoog aanzien staand en rijk geslacht een groot landbezit bezat en daaruit zijn beide zonen Willem I van Teylingen en Dirk (van Teylingen/Brederode) bedeed zal hebben. Mogelijk had bedoelde landstreek al veel eerder de naam Brederode, door de volksmond benoemd.

In oudere geschriften en op oude kaarten wordt veelal de terminologie gebruikt van Huis te Brederode in plaats van Huis / Kasteel van Brederode. Analogie hieraan is bijvoorbeeld Huis te Bloemendaal.

Het Huis en het geslacht zouden aldus de naam aangenomen hebben van de reeds zo genoemde landstreek. De kern ervan werd gevormd door een vrij smalle strook land boven Haarlem tussen de duinen aan de westzijde en het Wijkermeer aan de oostzijde. Vrijwel alle landverkeer van noord naar

zuid en omgekeerd was aangewezen op deze beperkte passage, die vanaf Schoten ten noorden van Haarlem liep tot Beverwijk. Het naastliggende zeer brede duingebied was een rijk jachtterrein, het dito tot Amsterdam lopende binnenmeer een rijk viswater.

e. HEER en RIDDER - In de oorkonde van 6 augustus 1244 wordt **WILLEM** nog niet aangeduid als Heer maar met 'dominus'. Deze term 'dominus' staat vóór de doopnaam wat aanduidt dat hij nog geen Heer was. Pas op 30 december 1248 wordt hij voor de eerste maal uitdrukkelijk edele Heer genoemd. Hij zal derhalve na 1244 en vóór 1248 Heer van Brederode geworden zijn.

In januari 1250 wordt hij nogmaals alleen met 'dominus' aangeduid. Op 3 februari 1251 volgt zijn eerste vermelding als ridder, hergeen niet wil zeggen dat hij niet reeds eerder ridder was.

De boven bedoelde vermeldingen zijn:

644	6 augustus 1244	'... <i>domini Wilhelmi de Brederoda etc. ...</i> ', (Heer Willem van Brederode)
800	30 december 1248	'... <i>nobilis viri Willelmi de Breitenroede,...</i> ', (edele strijdbare Heer Willem van Brederode)
837	januari 1250	'... <i>et domini Wilhelmi de Brederode ...</i> ', (Heer Willem van Brederode)
879	3 februari 1251	'... <i>Willelmus de Brederoda ... milites ...</i> ', (Willem van Brederode ... ridder)

= HEER - Bovengenoemde stelling, gebaseerd is op de woorden *dominus* en *nobilis vir*, is onhoudbaar omdat deze woorden een verschillende betekenis hebben. De term *dominus* betekent in hoofdzaak bewindvoerend Heer van een Heerlijkheid terwijl de term *nobilis vir* niet meer betekent dan edele man, van adel zijnde of strijdbare man, alzo niet een gezag uitoefenende bewindvoerder.

De term *dominus/Heer* was tot begin 13e eeuw een algemene benaming voor leden van de toenmalige riddermatige stand. Daarna werd het gebruikelijk de titel Heer te verbinden aan het bezit van een Heerlijkheid.

= ONJUISTE BEWIJSVOERING - In 1864 stelde Ter Gouw schijnbaar nauwkeurig vast, dat Dirk I van Brederode in de zomer van 1252 tussen 18 juni en 4 september was overleden en door zijn zoon **WILLEM** was opgevolgd.

Hij baseerde deze feiten op de beide vermeldingen van de zoon **WILLEM** op genoemde data, waarbij **WILLEM** in juni 1252 nog niet en ruim twee maanden later in september 1252 wel voluit als Heer van Brederode te boek staat.

De vermelding van 18 juni 1252 luidt: '*Willelmus de Brederode*' en die van 4 september 1252: '*Willelmi domini de Brederode*'. Ter Gouw wordt hierin nagevolgd door Craandijk in 1898. In de Brederode-genealogie van 1959 wordt geen sterfjaar van Dirk I drossaet gegeven.

Reeds direct bij beschouwing van de gegevens in de oorkonden betreffende **WILLEM** blijkt hoe wankel of niet bruikbaar de door Ter Gouw gebruikte bewijsgrond is. Hij stelde dat **WILLEM** in 4 september 1252 Heer van Brederode was omdat hij dan '*Willelmi domini de Brederode*' genoemd wordt.

Volgens Ter Gouw bestaat het bewijs uit de omstandigheid, dat de term '*dominus*' niet vóór de doopnaam staat maar daarachter en direct gekoppeld is aan de navolgende geslachtsnaam Brederode terwijl enkele maanden eerder **WILLEM** nog niet op deze wijze met Heer werd aangeduid.

In de oorkonde van 20 april 1233 wordt Heer Willem I van Teylingen aangeduid met: '*dominus Willelmus de Teijlinghe*'. Niemand kan hier beweren, dat deze Willem I geen Heer van Teylingen was omdat de term '*dominus*' niet voor de geslachtsnaam staat. Dezelfde Willem I van Teylingen wordt twee jaar later op 1 april 1235 vermeld als: '*W. domini de Teylinghe*', dus juist andersom als hiervoor in 1233.

Ook de opsomming van getuigen en zegelaars, in rang van hoog tot laag, in de door Heer Jan van Heusden († ca. 1290) op 12 februari 1273 uitgevaardigde oorkonde laat de onregelmatigheid zien:

'... *Th. domini Cleuensis comitis, domini mei, domini Willelmi domini de Altena, domini Roberte de Hoesdane, domini Theoderici de Huesdaen patruï mei, domini Willelmi de Brederode militum, et Iohannes de Cuech...*'.

Hier heeft alleen Heer Willem van Altena de door Ter Gouw beweerde en uitsluiting gevende volgorde, maar zonder twijfel is elk van deze betrokkenen Heer.

Een ander voorbeeld is de oorkonde van 6 april 1257 waarin *Heynricus dominus de Vorne en domino Hugoni de Naaldwijc* als in één adem worden genoemd, bij welke twee Heren toch de term en

namen wisselen. Gelijksoortige gevallen doen zich bij herhaling in de oorkonden voor.

Tenslotte zij gewezen op het jaar 1260 waarin **WILLEM** in augustus *Willem Heer van Brederode* en 2 maanden later Heer *Willem van Brederode* wordt genoemd. Uit deze voorbeelden blijkt dat het niet mogelijk is conclusies te trekken uit de plaatsing van de term *dominus* in de naam.

= RIDDER - In 1864 stelt Ter Gouw dat **WILLEM** in 1244 alleen als ridder wordt vermeld en niet als Heer van Brederode, omdat het woord *dominus* vóór de doopnaam staat en niet voor de geslachtsnaam.

Zoals hierboven werd aangetoond, is de wisselvallige plaatsing van het woord *dominus* in oorkonden een te zwakke grond om **WILLEM**, zonder een duidelijke vermelding van de term *miles/milites*, tot ridder te verklaren. Het blijkt immers¹ zelfs niet mogelijk om uit de plaatsing van de term *dominus* een sluitende regel op te stellen betreffende het al dan niet Heer' zijn van de betrokkene. Des te minder is het zinvol te trachten bovendien daaraan nog een regelgeving betreffende het al dan niet ridder zijn te koppelen.

- *Ridder-vermelding* - In 1248 wordt het eerst bij **WILLEM** de ridderterm bij zijn naam gevoegd. Het is zeer wel mogelijk dat hij reeds vóór 1248 ridder was, maar dit blijkt niet uit de stukken. Prof. J.H. de Winter stelt het navolgende:

Schreef een ander, bijv. de graaf, over een ridder, dan noemde hij hem: 'Heer A (- naam) van B (Heerlijkheid)';

Vaardigde een ridder (dus geen Heer) zelf een oorkonde uit, dan was hij eenvoudig: 'A van B, ridder'. Vaardigde een ridder die een Heerlijkheid bestuurde en dus Heer was, een oorkonde uit, dan noemde hij zich: 'A, Heer van B, ridder'

Eerst in de 14e eeuw werden de ridders steeds betiteld met *dominus/Heer* en de knapen zonder aansprektitel gelaten. Het bezitten van een Heerlijkheid wordt wel steeds aangegeven, zowel bij ridders als bij knapen, als 'Heer, A Heer van B, ridder' of 'A, Heer van B, knape'.

Het voorgaande op **WILLEM** toegepast (Zie onderstaande lijst met zijn vermeldingen) geeft het volgende:

Schreef een andere persoon, bijv. de graaf, over ridder **WILLEM**, dan noemde hij hem: 'Heer A (= naam) van B (= Heerlijkheid)' bijv.: *Heer Willem van Brederode*.

Bij de 41 door een graaf/bisschop/derde uitgevaardigde oorkonden wordt **WILLEM** totaal 24 x vermeld volgens regel a, voorts 8 x zonder de term 'Heer' en 9 x met de term 'Heer' achter de doopnaam. Een algemene regel lijkt hieraan niet te ontleen, omdat 17 x van de voorgestelde regel wordt afgeweken. Vaardigde een ridder (dus geen Heer) zelf een oorkonde uit, dan was hij eenvoudig: 'A van B, ridder, bijv.: *Willem van Brederode, ridder*. Deze regel b is bij **WILLEM** niet van toepassing, omdat hij bij zijn eerste vermelding in 1244 reeds Heer was.

Vaardigde een ridder die een Heerlijkheid bestuurde en dus Heer was, een oorkonde uit, dan noemde hij zich: 'A, Heer van B, ridder', bijv.: *Willem Heer van Brederode, ridder*.

- **WILLEM** heeft zelf totaal 5 oorkonden uitgevaardigd. In 4 gevallen hiervan wordt voldaan aan de regel c, maar met in 3 gevallen het weglaten van de term ridder. In 1 geval wordt regel c geheel nagevolgd. Het blijkt dat de bij **WILLEM** aanwezige wisselvalligheid in zijn vermeldingen niet toelaat daaraan een als hierboven bedoelde regelgeving a/b/c te ontleen.

In het geval dat bij **WILLEM** de term Heer wordt gebruikt zonder de term *miles*, geeft de wijze van plaatsing hiervan geen vrijbrief hem reeds in het jaar 1244 als ridder aan te merken en is Ter Gouw daarom te voorbarig. Hij volgt hierin Van Wijn (WijBr.77) die geen directe relatie ziet tussen het vermelden van *Heer* en het besturen van een Heerlijkheid, maar veeleer meent een relatie te zien tussen de vermeldingen van *Heer en ridder*.

= OVERZICHT - Navolgend overzicht van de 46 relevante vermeldingen van **WILLEM** toont aan op welke manieren **WILLEM** betiteld wordt. De termen zijn als volgt gecodeerd:

1 = Heer, 2 = **WILLEM**, 3 = Brederode, derhalve:
= Willem van Brederode = 2-3
= Heer Willem van Brederode = 1-2-3
= Willem Heer van Brederode = 2-1-3

(grf/bsp/drd = uitgevaardigd door graaf-gravin/bisschop/derde; WLM = uitgevaardigd door WILLEM zelf; R = vermeld als ridder.

644	1244/6 augustus	domini Wilhelmi de Brederode	1 - 2 - 3	grf
725	1247/21 december	Wilhelmus de Breitenrode	2 - 3	grf
735	1248/1 maart	Wilhelmus de Brederode	2 - 3	grf / R
779	1248/? September	Wilhelmo de Breiderode	2 - 3	grf
800	1248/30 december	Willelmi de Breitenroede2	2 - 3	grf
837	1250/? Januari	domini Wilhelmi de Brederode	1 - 2 - 3	drd
862	1250/9 september	Willelmus de Brederode	2 - 3	grf
865	1250/27 juli	Willelmo de Brederode	2 - 3	grf
879	1251/13 februari	Willelmus de brederoda	2 - 3	grf / R
888	1251/17 april	domini Wilhelmi de Bredenroede	1 - 2 - 3	WLM / R
930	1252/18 juni	Wilhelmus de Brederode	2 - 3	grf / R
940	1252/4 september	Willelmi domini de Brederoede	2 - 1 - 3+	grf
1041	1255/29 april	W. domino de Brederoede	2 - 1 - 3+	grf
1057	1255/23 augustus	domini Willelmi de Brederode	1 - 2 - 3	drd / R
1205	1259/22 februari	dominus Willelmus de Brederode	1 - 2 - 3	grf
1206	1259/24 februari	W. heer van Brederode	2 - 1 - 3+	grf
1208	1259/17 maart	W. dominus de Brederode	2 - 1 - 3+	grf / R
1232	1260/7 maart	Willem heere van Brederode	2 - 1 - 3+	WLM
1237	1260/2 mei	Wilhelmi domini de Brederoede	2 - 1 - 3+	bsp
1242	1260/25 augustus	Willelmus dominus de Brederode	2 - 1 - 3+	grf
1243	1260/12 oktober	dominus Willelmus de Brederode	1 - 2 - 3	grf
1365	1264/23 augustus	Wilhelmus dominus de Brederode	2 - 1 - 3+	WLM
1370	1264/28 oktober	domino Willelmo de Brederoede	1 - 2 - 3	drd
1407	1266/7 februari	dominus Wilhelmus de Bredenroede	1 - 2 - 3	Drd
1447	1267/29 april	heren Willems seghele van Brederode	1 - 2 - 3	drd
1491	1269/8 februari	Willelmo domino de Brederoede	2 - 1 - 3+	drd
1496	1269/3 juli	Willelmus dominus de Brederode	2 - 1 - 3+	grf
1498	1269/26 juli	dominus Willelmo de Brederode	1 - 2 - 3	grf
1502	1269/6 augustus	dominus Willelmus de Brederode	1 - 2 - 3	grf
1503	1269/14 augustus	dominus Willelmus de Brederode	1 - 2 - 3	grf
1504	1269/15 augustus	dominus Willelmus de Brederode	1 - 2 - 3	grf
1505	1269/26 augustus	domino Willelmo de Brederode	1 - 2 - 3	grf / R
1511	1269/10 november	domino Willelmo de Brederode	1 - 2 - 3	grf
1512	1269/13 november	Willelmo domino de Brederode	2 - 1 - 3	grf
1525	1270/23 juni	dominus Willelhelmus de Bredenrodhe	1 - 2 - 3	grf
1526	1270/28 juni	domini Wilhelmi de Breidenroid	1 - 2 - 3	bsp
1534	1272/9 oktober	dominos Willelmum ... de Brederode	1 - 2 - 3	grf
1571	1271/16 augustus	Willelmus dominus de Brederode	2 - 1 - 3	WLM
1625	1273/12 februari	domini Willelmi de Brederode	1 - 2 - 3	drd / R
1674	1274/26 juli	domini Willelmi de Brederode	1 - 2 - 3	grf / R
1691	1274/1275	domini W. de Bred...de	1 - 2 - 3	grf
1689	1275/26 maart	dominus Wilhelmus de Brederode	1 - 2 - 3	grf / R
1778	1277/31 maart	domini Wilhelmi de Brederode	1 - 2 - 3	grf / R
458	1282/25 juni	heren Willem van Brederoede	1 - 2 - 3	grf
218/F	1283/12 maart	Willaem, here van Brederode	2 - 1 - 3	WLM / R
477	1283/3 mei	here Willem van Brederode	1 - 2 - 3	grf

In deze 46 vermeldingen wordt **WILLEM** in 38 gevallen (*) met de term *dominus* / *Heer* aangeduid (1-

2-3 en 2 - 1 - 3). Bij deze 38 gevallen staat de term Heer 25 x vóór de doopnaam **WILLEM** (1 - 2 - 3) en 13 x tussen de doopnaam en de geslachtsnaam (=2-1-3).

Indien volgens Ter Gouw het Heer van Brederode zijn blijkt uit de plaatsing van de term Heer na de doopnaam en direct vóór de geslachtsnaam, dan is dit slechts 13 x het geval (†), tegenover het 25 x plaatsen van Heer vóór de doopnaam.

De plaats van de vermelding Heer in 1244, in welk jaar **WILLEM** het eerst in de oorkonden verschijnt en '*Heer Willem van Brederode*' wordt genoemd, verschilt in geen enkel opzicht van zijn vermeldingen in 1250 (837), 1251 (888) en tussen 1255 en 1283 (1057, 1205, 1243, 1370, 1407, 1447, 1498-1511, 1525-1534, 1625-458, 477).

Er is geen reden aan te voeren om **WILLEM** in 1244 nog geen bewindvoerend Heer van Brederode te noemen. Hiermee had ook Van Spaen in 1801 (WijBr.23) geen moeite als hij **WILLEM** in het jaar 1244 als Heer van Brederode aanmerkt, hierbij er evenwel van uitgaande dat zijn vader Heer Dirk I in 1236 is gestorven, zoals Jan van Leiden in zijn stamboom van 1482 opgeeft.

Ook Scholtens noemt **WILLEM** in 1244 uitdrukkelijk als Heer van Brederode.

= HEER in 1236 - Omdat **WILLEM** in 1244 met *dominus* wordt aangeduid, zal hij ten laatste in of vóór dit jaar Heer van Brederode geworden zijn als opvolger van zijn vader Dirk I drossaet.

Dit betekent dat zijn vader Dirk zeker niet in het jaar 1252 is overleden zoals tot dusver wordt aangenomen, maar in ieder geval tenminste 8 jaren eerder, nl. in of vóór 1244 en heeft **WILLEM** ten laatste in 1244 het bewind als 2e Heer van Brederode aanvaard.

= STERFJAAR 1236 - Tenslotte blijkt nu, dat er geen feitelijk bezwaar meer bestaat het door Jan van Leiden gegeven jaar 1236 als sterfjaar voor Dirk I over te nemen en derhalve ook het mogelijke jaar van opvolging door zijn zoon **WILLEM** naar voren te schuiven en op dit jaar 1236 te stellen.

Weliswaar wordt Heer Dirk I door Jan van Leiden binnen een fraaie opstelling van niet bestaand hebbende Brederode-Heren geplaatst, maar omdat hij deze Dirk nader omschrijft als de drossaet, kan hij niemand anders dan de 1e Heer Dirk I van Teylingen/Brederode de drossaet bedoeld hebben.

Als diens sterfjaar noemt hij 1236. In een noot geeft Jan van Leiden zijn bron aan voor dit op het jaar 1236 slaande tekstfragment, waarvan overigens in een voetnoot het onjuiste jaar 1234 afgedrukt staat.

Ter Gouw neemt in zijn betoog de conclusie op dat de aanvang van de geschiedenis der Heren van Brederode gesteld zou kunnen worden op omstreeks het jaar 1220 of enkele jaren vroeger, terug tellende met ca.32 jaar vanaf het door hem geponeerde sterfjaar 1252 naar 1220.

Het gehanteerde aantal van ca.32 jaren lijkt gerelateerd aan zijn stelling dat **WILLEM** in 1252 Heer geworden moet zijn, dat diens vader Dirk I drossaet in dat jaar gestorven moet zijn en dat deze derhalve in verband met de toenmalige gemiddelde leeftijd omstreeks 1220 ongeveer volwassen gehoeve was voor een openbaar optreden.

Ter Gouw gaat hier voorbij aan de vroegere vermeldingen vanaf 1203 tot 1220 van Heer Dirk drossaet, maar dat zij zo.

Volgens de hierboven herziene opstelling kan de aanvang van de Brederode-geschiedenis nu een zestiental jaren vroeger gesteld worden en wel op omstreeks 1204, alzo met ca. 32 jaar terug tellende vanaf het feitelijke sterfjaar 1236 naar 1204 of enkele jaren vroeger.

Hierbij biedt zich het verrassende gezichtspunt aan dat de eerste wankelende vermeldingen van DIRK in 1203 van '*Th. capifer*'...alsmede die van 1205 t/m 1215 nu vallen binnen een overzienbare levensperiode van Dirk I drossaet.

f. ACTIVITEITEN - In de 19e eeuw wordt **WILLEM** beschreven als een kloekmoedig Heer met grote faam en ervaring. In oude bronnen worden zijn kwaliteiten breed uitgemeten: Hoofftman, Capiteyn, hoofd Ridderschap, Maarschalk van Holland, Veldoverste, Aanvoerder, eerste Edele van Holland, Stalmeester van Koning Willem van Romen, Oppergeneraal, fiere Ridder van stoute moed en buitengewone krijgsbekwaamheid, Baanderheer, sterke Prins van grote faam en bovendien neef van graaf en koning Willem II, hoewel hierover redelijke twijfel bestaat.

In elk geval behoorde **WILLEM** tot de rijkste en meest aanzienlijke edelen van het graafschap Holland en is hij in de Hollandse geschiedenis van de 13e eeuw meermalen op de voorgrond getreden. Zonder twijfel werd hij door de leden van het Hollandse gravenhuis hoog gewaardeerd en verkeerde hij dikwijls in het onmiddellijke gevolg van graaf en rooms-koning Willem II.

= VAZALPLICHT - De Heren van Brederode behoorden medio 13e eeuw tot de edelen die beschikten over weerplichtige dienstlieden, evenals de Heren van Bloys, Voorne, Putten, Heusden, Altena en Teylingen dat hadden. Volgens de oorkonde van 3 mei 1283 was **WILLEM** ten tijde van graaf Floris V

in tijd van oorlog gehouden ter heervaat te verschijnen met een heerkogge van 20 riemen of met 15 gewapende mannen en 5 schuiten.

f.1 Utrecht- Bij het verlenen op 14 juli 1248 van voorrechten door koning Willem II van Holland aan de stad Utrecht ondertekenden ook **WILLEM** en andere edelen het door hun zegels bekrachtigde verdrag daarvoor.

Otto III van Utrecht († 1249) - Bisschop Otto III van Utrecht (1233-1249) was een broer van graaf Floris IV († 1234). Toen Otto nog niet tot de geestelijke stand behoorde, nam hij voor Floris IV gedurende 10 jaren als graaf het Hollandse bestuur over Friesland waar. Na de dood van Floris IV werd Otto III voogd over de 6-jarige Willem II.

Na diens meerderjarig worden in 1241 ondervond graaf Willem II veel steun van zijn oom de bisschop, die zich beijverde de welvaart in het Sticht en de lang bestaande betrekkingen met Holland te bevorderen.

Later steunde Otto III graaf Willem II bij diens verheffing tot rooms-koning en was in 1248 aanwezig in Aken bij diens kroning. Hij was lid van de Hollandse grafelijke raad.

Belangrijk voor bisschop Otto III was, dat hij in het aangrenzende graafschap Holland de gunstige invloed zou ondervinden van graaf Willem II. De elect Hendrik I van Vianden († 1267) uit Utrecht had graaf Willem II met instemming van de Keulse aartsbisschop naar voren geschoven voor diens verkiezing tot rooms-koning.

Een machtige beschermer van dit formaat, in 1247 gekozen met steun van de stad Utrecht, was uitermate belangrijk zodat Utrecht niet naliet de hoogste landsheer in 1248/1249 luisterrijk in de stad te onthalen en te huldigen.

Koning Willem II werd ingeschreven als stadsburger. Hij betoonde zijn dank voor de hem gegeven steun met het verlenen van voorrechten aan de stad Utrecht.

Hierbij was het belangrijke privilege dat aan de stad eigen rechtsbevoegdheid toekende die prevaleerde boven die van de bisschop en de landsheer.

In 1528 kwam na een eeuwenlang heen en weer golvende strijd een einde aan het wereldlijk gezag van het Utrechtse bisdom en ging dat over naar keizer Karel V († 1559).

= **KLOOSTER** - Bij dit bezoek kocht en schonk graaf Willem II een stuk grond bij Utrecht.

In latere jaren werd hierop het grote Utrechtse dominicanenklooster gebouwd.

= **GETUIGE IN UTRECHT** - Eveneens op 17 en 18 juli 1252 verleende rooms-koning Willem II bijzondere voorrechten aan de stad Utrecht, bestaande uit belofte tot teruggave van ontvreemde Stichtse goederen, bescherming door Holland en Zeeland met vrijgeleide in deze gewesten en een verklaring dat een Utrechtse burger alleen terecht zou kunnen staan voor de bisschop van Utrecht.

Eén van deze beschikkingen is mede getekend door **WILLEM** en door de ridders zijn schoonvader Hendrik van Voorne, Nicolaes I Persijn († 1255?), Dirk van Goude, Filips van Wassenaar († 1258) en Hugo van Cralingen († 1256?) en knape Dirk van Teylingen († 1305?).

Ondanks al deze vriendschappelijke overeenkomsten was koning Willem door een incident in 1255, waarbij een onbekende hem een zware steen naar het hoofd wierp, dermate verstoord dat hij voorgoed de stad verliet.

f.2 Strijd langs de Rijn - WILLEM komt voor in enkele oorkonden die rooms-koning Willem II tijdens zijn veldtocht in 1247 en 1248 langs de Neder-Rijn en de belegering van het slot Keizersweerd en de stad Aken heeft uitgevaardigd. Hoewel er geen directe vermelding bestaat dat **WILLEM** aan deze veldtocht heeft deelgenomen, wordt als zeker aangenomen dat hij daarbij was.

Koning Willem was bij Keizersweerd van medio december 1247 t/m januari 1248 alsook van april t/m begin mei 1248 en in november/december 1248, in welke periode hij van juni t/m oktober 1248 voor Aken lag.

Gedurende deze tijd komt de naam van **WILLEM** in een drietal oorkonden voor (725 d.d. 21 december 1247; 779 d.d. september 1248 en 800 d.d. 30 december 1248. In twee gevallen hiervan (725, 779) wordt **WILLEM** vermeld als getuige, in welk geval hij derhalve persoonlijk bij koning Willem aanwezig geweest moet zijn. De derde oorkonde (800) betreft een verkooptransactie van het land Reesveld waarvan moet worden aangenomen dat **WILLEM** eveneens bij de uitvaardiging door koning Willem ter plaatse was.

Heer **WILLEM** maakte deel uit van de uit Holland opgeroepen groep edelen die met hun horige manschappen achter de banier van koning Willem II ten krijg waren opgetrokken. Hij bewees zijn belangrijke diensten bij de belegering van het slot Keizersweerd aan de Neder-Rijn en bij die van de

stad Aken als één van de bijna 200.000 man, die koning Willem voor deze expeditie op de been had gebracht.

= **KRONING GRAAF WILLEM II** - Het is aan te nemen dat **WILLEM** op 1 november 1248 tegenwoordig was in de Dom van Aken alwaar koning Willem door koning Ottokar II van Bohemen († 1278) tot ridder werd geslagen.

NB Verwezen zij naar het in verband met deze veldtocht staande huwelijk van Aleydis, zuster van **WILLEM**, met kastelein Gernand III van Keizersweerd.

Keizersweerd = **ROOMS-KONING** - De verkiezing van graaf Willem II van Holland tot rooms-koning betekende mede, dat hij tot ver over de grenzen van zijn graafschap actief diende te zijn in het besturen van het voor hem nog komende keizerrijk en dat hij in politiek onrustige streken met diplomatie of met het zwaard de zo nodige vrede diende te vestigen of bewaren.

Zo wilde hij, voordat hij de keizerskroon in Rome zou ontvangen, eerst in de streken rond de Neder-Rijn met de stad Aken zijn gezag tot gelding brengen omdat hij in deze stad tot koning gekroond zou moeten worden.

In eigen land stelde hij zich tot taak het immer opstandige West-Friesland aan zich te onderwerpen.

= **PALTS** - Van 1050-1257 diende de burch Keizersweerd als palts voor de Duitse koningen en keizers.

Na 1276 werd het kasteel door rooms-keizer Rudolf I van Habsburg († 1291) erkend als bestuurscentrum voor de aartsbisschop van Keulen voor het Neder-Rijngebied. Tot 1481 behoorde het kasteel aan het graafschap Kleef. Thans rest op het voormalige riviereilandje nog een gerestaureerd stukje ruïne op de rechteroever van de Neder-Rijn.

= **TOL** - Het bezit van het slot Keizersweerd op een voormalig Rijn-eiland (Keizers Werth = 's keizers eiland) en door keizer Hendrik II van Saksen († 1024) tot klooster verbouwd, was van belang omdat daarheen in ca. 1170 door keizer Frederik I Barbarossa († 1190) de Waaltol van Tiel was verplaatst.

Graaf-Koning Willem II kon de opbrengsten van de Rijntol goed gebruiken. Door de toenemende handel bracht de tol steeds meer op. In 1350 werden de lang bestaande tollens van Duisburg en Keizersweerd samengevoegd, hetgeen een dubbele opbrengst inhield.

De tol werd in 1424 door Adolf II van Kleef († 1448) voor 100.000 gulden verkocht aan het aartsbisdom Keulen.

Toen de stroombedding verschoof, raakte het eiland in 1235 vast aan de rivieroever.

= **BELEGERING** - De belegering met de verovering van het kasteel heeft ongeveer van december 1247 tot december 1248 geduurd.

Tijdens dit beleg veroverde koning Willem op 18 oktober 1248 ook de stad Aken op de troepen van koning Koenraad IV († 1254), zoon van keizer Frederik II († 1250). Hierna werd hij op 1 november 1248 op de zetel van keizer Karel de Grote († 814) in de Dom aldaar tot rooms-koning gekroond.

Koning Willem had uit alle gewesten rondom zijn graafschap hulp gevraagd zoals de hertogen van Gelre en Brabant, de graven van Loon, Kleef en Avesnes en de bisschop van Utrecht, ieder met hun manschappen. Zo wilde hij een leger van totaal 200.000 man vormen om voldoende sterk te zijn tegenover de bij Aken van alle kanten bijeen verzamelde Duitse tegenstanders.

Aan deze veldtocht langs de Rijn namen ook West-Friezen deel die hiertegenover door de paus van hun plicht tot een kruisvaart naar het Heilige Land werden ontheven.

= **AKEN** - Bij de verovering van de stad Aken bewezen de West-Friezen met hun kennis van waterwerken goede diensten bij het inrunderen van de lagere stadsgedeelten. Aken was een in een vallei gelegen ommuurde stad.

Sedert Karei de Grote was Aken de vrije rijkshoofdstad waar de keizerspalts was gevestigd.

Het is duidelijk dat graaf Willem II het bezit van zijn kroningsstad veilig wilde stellen, zoals

hij later in 1255 ook deed met de verovering van het kasteel Trifels bij Spiers. In dit kasteel werden de voor zijn keizerskroning benodigde rijksinsignia bewaard.

f.3 Strijd tegen de West-Friezen - Waarschijnlijk was **WILLEM** in de zomer van 1254 ook bij het leger ridders uit Holland en Duitsland en hun onderzaten, die onder bevel van graaf en rooms-koning Willem II het weerbarstige en waterrijke West-Friesland verwoestenden verdelgend was binnengedrongen, evenwel zonder blijvend resultaat.

Deze veldtocht was bedoeld als afstraffing van de West-Friezen, die een voorafgaande afwezigheid buitenslands van graaf Willem II te baat hadden genomen om gewapende uitvallen naar midden noord Holland te ondernemen.

= **TWEDE TOCHT** - Meer bekend is de tweede tocht tegen de West-Friezen in 1255 en 1256 waaraan **WILLEM** deelnam en die met de dood van koning Willem II zulk een tragische afloop had.

= **VOORBEREIDING** - In 1255 had koning Willem II de West-Friezen toegevend vredevoorwaarden voor gesteld, maar zij verwierpen deze met verachting. Koning Willem besloot hen nu met geweld tot onderdanigheid te dwingen.

Nadat in medio december 1255 de vorst inviel, legerde koning Willem zich in de Kerstdagen met zijn strijdmacht nabij het plaatsje Vroonen ten oosten van Alkmaar. Hij wachtte daar tot het ijs op het met eilandjes en rietgorsen bezaaide Waardermeer en het Schermeer door aanhoudend vriezen sterk genoeg zou zijn om zijn oprukkende troepen te dragen.

= **AANVAL** - Toen op 25 januari 1256 het ijs ongeveer een halve voet dik was, viel koning Willem II met een grote in twee delen gesplitste legermacht over het ijs West-Friesland binnen om de West-Friezen te onderwerpen die bleven weigeren in te gaan op de aangeboden soepele vredevoorwaarden.

Het ene deel van het 30.000 geharnaste mannen sterke leger plaatste hij onder bevel van **WILLEM** van Brederode, over het andere grotere deel voerde hijzelf het bevel. **WILLEM** trok met zijn legerafdeling onder bevel van zijn onder aanvoerder Dirk van Lynden langs het Wogdorpmeer en het Baersdorpmeer naar het noordoosten op tegen de niet geharnaste en met werpspiesen, bijlen en pieken bewapende Drechter Friezen ten zuiden van Medemblik tussen Enkhuizen en Hoorn. Na drie dagen aanvallen en achtervolgen wist hij hen te bedwingen ten koste van veel doden en gevangenen aan de kant van de licht bewapende Friezen en met achterlating van verbrande dorpen en hoeven.

= **KONING WILLEM II GEDOOD** - Koning Willem was meer zuidelijk in de richting van Hoogwoud opgetrokken waar de vijand zijn hoofdmacht had verzameld. Hij raakte met zijn legergroep, waarbij een 500 ridders en knapen, in verwarring door het onbekende, moeilijk begaanbare drassige land en het te zwakke ijs.

Velen zakten met hun paarden door het ijs wat hen verhinderde elkaar te hulp te snellen. Koning Willem trof op het Berkmeer nabij Hoogwoud hetzelfde lot omdat hij bij het achtervolgen van vluchtende Friezen in een hinderlaag terechtkwam en op een eenzame plaats met zijn paard door het te dunne ijs zakte.

De tussen het riet verscholen Friezen uit Niedorp en Hoogwoud kwamen toelopen en verwonden de van zijn paard afgeworpen en door zijn zware harnas gehinderde koning zodanig met hun knotsen, dat hij in de modder vallende in zijn helm is gestikt.

Het had de koning niet gebaat dat hij om lijfsbehoud smeekte noch dat hij een hoog losgeld aanbood. Zijn eigen mannen konden hem niet tijdig bereiken en moesten hem en een groot aantal van hun strijdmakers overlaten in de handen van hun vijanden, die te laat ontdekten dat zij hun graaf en koning gedood hadden. Dit alles gebeurde op 6 februari 1256.

= **NEDERLAAG** - Het bericht van de nederlaag van graaf-koning Willem II en zijn mannen ontmoedigde de strijdmacht van **WILLEM** van Brederode dusdanig, dat hij met zijn manschappen terugkeerde en de totale veldtocht tot een rampspoedig einde kwam. Bij de dood van koning Willem II, die door de beangst geworden Friezen in het geheim onder een haardstede in een woning in Hoogwoud werd begraven, was zijn zoon en opvolger Floris V als graaf van Holland pas een tweejarig kind.

= **OVERIGE TOCHTEN** - In het begin van zijn bewindsperiode heeft graaf Floris V nog een drietal tochten naar West-Friesland ondernomen, maar het is onbekend of **WILLEM** aan de eerste twee

daarvan, nl. in 1272 en 1282, heeft deelgenomen. Het is merkwaardig dat een eventueel deelnemen van **WILLEM** aan de eerste twee tochten in 1272 en 1282 naar West-Friesland geen melding wordt gemaakt, hetgeen wel wordt vermeld van zijn oudste zoon Dirk II (Zie 3-e.l). Waarschijnlijk was hij in deze levensjaren (resp.43 en 53 jaar oud) door ziekte of andere oorzaken niet meer tot actief en openbaar optreden van deze aard in staat en nam zijn zoon zijn plaats in.

f.4 Baljuwschap - Behalve het baljuwschap van Brederode in Kennemerland waar WILLEM zelf een baljuw had aangewezen om namens hem op te treden, vervulde hij persoonlijk een grafelijk baljuwschap in zuid Holland.

= REKENINGEN - In het jaar 1269 heeft WILLEM een aantal malen rekeningen betaald ten behoeve van graaf Floris V. Gezien de aard van de rekeningen, volgden de kosten voort uit het baljuwschap van zuid Holland dat WILLEM omstreeks dit jaar heeft vervuld. Het zijn de navolgende posten:

- 3 juli 1269 - 166 lb. 5 s. 8 d. Hollands, schuldig aan **WILLEM** op grond van een afrekening van zijn baljuwschap van zuid Holland, gedaan op 18.6.1269 in Leiden in bijzijn van graaf Jan II van Avesnes van Vlaanderen († 1304) en van enkele Hollandse en Vlaamse leenmannen.
- 26 juli 1269 - 31 mark Hollands, schuldig aan **WILLEM** in verband met een door deze uitgekeerd renteleen, en 28 mark Hollands in verband met betaling van wijn.
- 6 augustus 1269 - 201 lb. 15 s. 9 d. Hollands, betalingen verricht tussen 22 juli en 5 augustus door **WILLEM** voor de graaf en de gravin.
- 14 augustus 1269 - 71 lb. 5 s. 10 d. Hollands, betalingen verricht in Geertruidenberg tussen 4 en 12 augustus door **WILLEM** voor de graaf.
- 15 augustus 1269 - 58 lb. 11 d. Hollands, betalingen verricht in de stad Dordrecht tussen 12 en 15 augustus door **WILLEM** voor de voor graaf en daarna 20 s. voor de gravin en 14 s. voor scheepsgeleide.
- 26 augustus 1269 - 179 lb. Hollands, door **WILLEM** gedane uitkering betreffende een borgstelling jegens Heer Arnoud van Heemstede († 1290).
- 10 november 1269 - 62 lb. 18 s. 4 d Hollands en 4 lb. 11 s. 7 d. Leuvens, betalingen tussen 31 oktober en 9 november gedaan door **WILLEM** in Dordrecht, Geertruidenberg, Hoogstraten en Zandhoven.
- 13 november 1269 - 31 lb. 8 s. 5 d. Leuvens door de graaf ontvangen van **WILLEM** door tussenkomst van Willem van Kapelle uit Mechelen.

Deze 8 in het Latijn opgestelde schuldbekentenissen werden op 6 mei 1346 (Meld.10) gevidimeerd door prior Mathias de Treviri van het carmelietenklooster in Haarlem. Kennelijk waren zij toen nog steeds niet afgehandeld.

Een copie van deze vidimus bevond zich bij de verkoop in 1725 van Vianen bij het familiearchief.

Rekeningen - De aard van de transacties is op zich niet van gewicht.

Overigens doet zich de vraag voor waarom juist alleen in 1269 een aantal oorkonden over deze geldzaken handelen. Waarschijnlijk is WILLEM alleen in het jaar 1269 als zaakwaarnemer in functie geweest.

Graaf Floris V was in dat jaar slechts 15 jaar jong en werd in het bestuur bijgestaan door een raad van toezicht.

De oorkonden uit november zijn uitgevaardigd in Lier en Mechelen toen Floris V kennelijk in Vlaanderen verbleef. Waarschijnlijk was hij op een rondreis naar Henegouwen.

Graaf Floris V beschikte in het begin van zijn regering nauwelijks over enige geldhoeveelheid van belang.

Pas tegen 1280 verkreeg hij een redelijk inkomen dat in 1281 ca. 21.000 pond Hollands bedroeg.

Vidimus - Het vidimeren of waarmerken betekent het voor echt en waar naar vorm en inhoud verklaren van belangrijke documenten.

Dit gebeurde meestal na verloop van lange tijd, bij verwisseling van de eigenaar, het waarmerken van een gelijkkluidend afschrift en dergelijke gevallen.

In hoofdzaak geschiedde het vidimeren door het hoofd van een kerk- of kloostergemeenschap, meestal tezamen met één of meer andere personen als vidimeerders.

Een voorbeeld is navolgend vidimus uit 1414 op een document van 25 juni 1284: (NB De spelling is van een latere copie.)

'En dewyl wy (deken en kapittel van de collegiale kerk van St. Catharina te Den Briel), na dat wy het tegenwoordig afschrift met den oorspronkelyken brief nauwkeuriglyk vergeleeken hadden, bevonden hebben, dat het tegenwoordig afschrift met den oorspronkelyken brief in alles over een komt, zonder dat 'er iets by gedaan of uytgelaaten is, 't welk den zin verandert, of bederft; zoo is het, dat wy, aan 't gene wy gezien hebben, onze getuigenis in der waarheit geeven; en, ter getuigenisse van al het bovenstaande, ons zegel aan den tegenwoordigen brief, den welken wy hebben doen uytschryven, hebben doen hangen. Gegeven in 't jaar 1414, den 23 July'.

= BALJUW VAN BREDERODE - Met de aanstelling door graaf-koning Willem II in 1254 van Heer Arnoud van Heemskerk († na 1290) als baljuw van Kennemerland nam voor dit gewest deze bestuursvorm een aanvang. De bedoeling ervan was een geordend en goed bestuurd gebied te vormen tegenover de immer onrustige West-Friezen in het noorden.

De Heerlijkheid van Brederode viel buiten dit baljuwschap, dat zijn oorsprong vond in de heerlijke rechten die aan dit gebied waren toegekend.

In de door de graaf uitgegeven hoge Heerlijkheid van Brederode werd de baljuw hiervan aangewezen door de Heer daarvan in plaats van door de graaf. Deze baljuw was als bestuursambtenaar derhalve niet aan de graaf, maar aan de Heer van Brederode verantwoording schuldig.

De aanstelling van deze baljuw behoefde wel de toestemming van de graaf die vanzelfsprekend daarvoor de aangewezen persoon was.

Baljuw = ONTSTAAN - In de vroege Middeleeuwen werden in de nog kleine woongemeenschappen geschillen geslecht volgens uit de traditie overgekomen normen. Uit deze primitieve rechtsvorm volgens een al dan niet door een ritus omgeven godsoordeel ontstond allengs een gewoonterecht. Dit ontwikkelde zich in door grenzen afgebakende woonstreken tot een landrecht met algemeen erkend gezag.

Aanvankelijk werd dit recht uitgeoefend door de inwoners of door bepaalde groeperingen hieruit zonder inmenging van de landsheer. Op den duur ontstond hieruit verwarring door het ontbreken van algemene op gezag steunende richtlijnen.

= RECHTSPRAAK - In Holland liet vanaf medio 13e eeuw de graaf de rechtspraak uitvoeren door de baljuw, die voor dit ambt werd aangewezen uit liefst adellijke kringen.

De baljuw zat de vierschaar voor, zij het in tegenwoordigheid van de graaf. De baljuw was tevens rentmeester voor de graaf en beheerde de grafelijke goederen. Later werd deze civiele taak overgenomen door speciale ambtenaren en kreeg de baljuw soms vergaande bevoegdheden tot en met de hoge rechtspraak. Na 1350 werden de baljuwen meer en meer gekozen uit niet-adellijke geslachten. Al spoedig werden de bevoegdheden van een burggraaf op juridisch gebied overgenomen door de baljuw die hierdoor een invloedrijk persoon werd. Hij verkoos en beëdigde de meestal zeven leenmannen die tezamen met een schrijver deel uitmaakten van zijn bestuursraad. Hij behandelde zware strafzaken en geschillen tussen edelen.

De vierschaar groeide allengs uit tot een zelfstandig rechtsorgaan waaruit in de steden goed georganiseerde gerechtshoven ontstonden. De graaf benoemde de schout die met zijn door de burgerij aangewezen schepenen de recht-spraak

uitvoerde.

= **BESTUUR** - De baljuw zorgde voor de militaire organisatie in zijn district en bij heervaarten voor de levering van manschappen. Hij waakte voor de handhaving van privileges en leidde de bestuurszaken van de waterschappen.

Vooraf in Holland was de baljuw de uitvoerder van het landsbestuur. Tot 1339 waren alle baljuwen tevens lid van de grafelijke raad.

Het graafschap Holland was voor rechtspraak en bestuur onderverdeeld in baljuwschappen, elk onder het gezag van een baljuw. De graaf zag streng toe op het functioneren van zijn baljuws en op het erkennen door de onderzaten van hun gezag dat zij namens de graaf uitoefenden.

Zowel wanbestuur van een baljuw als opstandig optreden van de bevolking tegen hem werd door de graaf streng gestraft.

= **BENOEMING** - De baljuw werd in principe niet langer dan voor een periode van ten hoogste twee tot vier jaar benoemd. Deze tijdsduur was bepaald om te beletten dat hij bij een langere zittingsperiode zich in zijn ambachtsgebied al te zeer onafhankelijk van de landsheer zou gaan gedragen.

Omdat de baljuw meestal geboortig was uit het ambtsgebied, stelde hij zich bij allerhand geschillen en heersende partijtwisten al te gemakkelijk partijdig op ten gunste van zijn eigen landzaten.

Hij bediende zijn ambt tegen betaling door zijn Heer ofwel in pacht voor een aantal jaren.

Onder hertog Filips de Goede († 1467) ontwikkelde de functie van baljuw zich tot één van de belangrijkste in het Bourgondische staatsbestuur.

Bij de staatsregeling van 1798 zijn alle rechten van een hoge Heerlijkheid afgeschaft en kwam hiermee een einde aan de functie van baljuw

= **TAKEN** - De Heren van Brederode hadden in hun gebied het recht van hoge rechtspraak met bevoegdheid tot halsrecht ofwel doodstraf. Dit hoge recht maakte deel uit van het overheidsgezag dat de graaf mede in leen had verstrekt. De baljuw van Brederode fungeerde als plaatsvervanger van zijn Heer in diens leengebieden en was houtvester over de zgn. Wildernissen in het baljuwschap. Samen met zeven leenmannen die voor een periode van twee jaar werden gekozen, spande hij de vierschaar, later bijgestaan door een schrijver die ook de administratie van de Leenkamer voerde.

Voor Brederode werd de vierschaar in Haarlem gespannen waar ook de vonnissen werden voltrokken. De rechtspraak betrof zaken als tolheffing, jachtrecht, zwanendrift, tiendrechten, molendwang en windrecht, pachtzaken en kleine geschillen. Het baljuwschap van Brederode is in 1679, bij het uitsterven van het geslacht in mannelijke lijn, vervallen aan de grafelijkheidsdomeinen van de Staten van Holland en West-Friesland.

= **BALJUWSCHAP VAN BREDERODE** - De Heerlijkheid met het baljuwschap van Brederode als dezelfde rechtseenheid in midden-Kennemerland ontstond kort na 1274.

Het was ongeveer begrensd door: - in het noorden het baljuwschap van Bloys, dat in handen was van de invloedrijke Heer Jan van Beaumont († 1356/ broer van graaf Willem III) en in 1397 wegens uitsterven van het geslacht Bloys verviel aan de graaf; - in het oosten door het Wijkermeer, het IJ en ten dele door het baljuwschap Kennemerland; - in het zuiden door Noordwijkerhout en Hillegom die tot het baljuwschap Rijnland behoorden; - in het westen door de Noordzee.

Binnen deze afbakening lagen in hoofdzaak de ambachten of Heerlijkheden Zandvoort, Aelbrechtsberg, Tetrode, Vogelensang, Haarlemmerliede, Schoten, Noord-Schalkwijk, Zuid- en Noord-Akendam, Hofambacht en ambacht Velsen alsmede in het noorden aan de Noordzeekust als Kennemer gevolg Bergen met het O ge, Camperduin en Schoorl.

Tijdelijk tot dit baljuwschap behoorden Sloten, Sloterdijk en Amstelveen.

= **LANDRECHT** - Evenals in zuid Holland waar ten aanzien van het leenrecht en de hoge

rechtspraak deze op 25 juni 1282 door graaf Floris V werden erkend, zal ook in Kennemerland het landbezit van Brederode buiten het grafelijke baljuwschap zijn gehouden. Tot 1274 bestond in midden-Kennemerland het Velser landrecht dat daarna in het baljuwschap van Brederode werd gehandhaafd.

f.5 Diversen - WILLEM trad enige malen op als getuige en/of als zegelaar bij zaken van verschillende aard en komt als zodanig in een aantal oorkonden voor. De onderwerpen van deze oorkonden als volgt zijn voor de geschiedenis van Brederode veelal van weinig belang.

- 21 december 1247 - Rooms-koning Willem II zegt de abdij van Middelburg toe een van de abdij in leen gehouden voogdij niet meer te zullen uitgeven.
- 1 maart 1248 - Koning Willem II schenkt zijn tante Richardis († 1262) 32 morgen land bij Delft, vrij van lasten uitgezonderd heervaart en dijkonderhoud (Richardis stichtte na 1256 in Delft de abdij Koningsveld tot zieleheil van haar neef graaf Willem II).
- september 1248 - Koning Willem bevestigt een schenking door rooms-koning Hendrik VII van Luxemburg († ca. 1252) aan de Lazaritenorde.
- januari 1250 - Hendrik van Voorne beleent Jacob van Pernis met visten bij Matenesse en in de Merwede.
- 9 juni 1250 - Rooms-koning Willem II beleent abt Willem van St. Truiden met de voogdij over de lieden en de goederen van de abdij van Aalburg.
- 3 februari 1251 - Rooms-koning Willem II bevestigt de uitspraak betreffende het terugvallen van leengoederen aan de abdij van Middelburg.
- 4 september 1252 - Floris († 1258), broer van rooms-koning Willem II, bevestigt vrijstelling van schot aan Boudewijn van Naaldwijk.
- 22 februari 1259 - Regentes Aleid van Holland († 1284) bevestigt de abdij van Rijnsburg in het bezit van destijds door gravin Petronella († 1144) geschonken goederen en bevestigt een goederenruil tussen de abdij van Rijnsburg en Dirk II van Teylingen.
- 7 maart 1260 - **WILLEM** en Jan I van Arkel († 1272) sluiten een overeenkomst betreffende de Gemoetsloot en de Hildeliefsloot en de sluis daarvan.
- 25 augustus 1260 - Regentes Aleid van Holland verkoopt enige hoeven onder Zuid- en Noord-Waddinxveen.
- 12 oktober 1260 - Regentes Aleid van Holland begiftigt de abdij van Rijnsburg met tienden in Waddinxveen en tolvrijheid in Niemandsvriend.
- 7 februari 1266 - **WILLEM** en zijn broer Floris van Brederode, Dirk II van Teylingen, Jan II Persijn († 1283), Arnoud van Heemskerk († na 1290) en Florentius van der Woerd stellen zich garant voor de betaling van een jaarlijkse rente van 50 pond Hollands, als huwelijksgeve van ridder Willem van Benthem aan zijn echtgenote Ada van der Made.
- 29 april 1267 - Heer Albrecht van Voorne geeft het Huis te Velde met enig ander goed in erleen aan Floris van den Velde.
- 23 juni 1270 - Graaf Floris V bevestigt die van Liibeck in het vrijgeleide, hun door zijn voorvaderen toegestaan, zolang die stad onder voogdij van zijn ooms de hertogen van Brunswijk zou blijven.
- 9 oktober 1270 - De gebroeders **WILLEM** en Floris van Brederode worden in Geertruidenberg genoemd als getuigen bij een zaak betreffende het sneuvelen van Heer Jan I van Heusden en het gevangennemen van diens broer Dirk bij de aanslag in 1268 op de stad Keulen, waarbij graaf Floris V bevestigt dat een aantal bloedverwanten van Jan I en Dirk van Heusden hebben gezworen af te zien van wraakneming.
- 6 augustus 1271 - **WILLEM** verklaart af te zien van wraakneming ten aanzien van het doden van Hendrik van Herpen in verband met de aanslag in 1268 op Keulen.

Aanslag op Keulen - In de nacht van 14 op 15 oktober 1268 waagde een groot aantal edelen een vermetele aanslag op de stad Keulen waar de adel en het stadsbestuur in hevige burgerwist waren gewikkeld. Desondanks werd de aanval ten koste van doden en vele gevangenen afgeslagen.

Langdurige onderhandelingen leidden tot een 'oirvrede' waarbij de bloedverwanten van verslagen of gevangen edelen beloofden zich hiervoor niet te zullen wreken.

Op 9 oktober 1270 verklaarden enkele betrokken edelen als bloedverwanten van de gesneuvelde Jan en de gevangengenomen Dirk van Heusden, waarbij ook **WILLEM**, van wraak af te zien. De verwantschap tussen Brederode en Heusden loopt via Alverade van Heusden, moeder van **WILLEM**. Het zegel van **WILLEM** aan de oorkonde met zijn

afgebroken voor-naam is het oudste bekende Brederode-zegel met het gebruikelijke Brederode-wapen.

- 12 februari 1272 - Overeenkomst tussen graaf Floris V en Heer Jan II van Heusden († circa 1290) inzake het schouwen van de hoofddijk in het Land van Heusden.
- 26 juli 1274 - Graaf Floris V sluit met de burgers van Utrecht een niet-aanvalsverdrag.
- 1274/1275 - Graaf Floris V bevestigt de abdij van Leeuwenhorst in haar voorrechten en neemt deze abdij in zijn bescherming.
- 26 maart 1275 - Graaf Floris V verzoent zich met de inwoners van Akersloot en kent aan hen Kennemer voorrechten toe.
- 21 januari 1280 - De gebroeders **WILLEM** en Floris van Brederode en enkele andere edelen, allen ridders, doen uitspraak inzake het bewonen onder bepaalde voorwaarden door Heer Jan II van Arkel († 1297) van het Huis Vreeland dat in bezit was van Heer Arnoud I van Amstel († 1290).

Het bouwen van een kasteel

g. BOUW VAN KASTEEL BREDERODE - Het lag voor de hand om het kasteel Brederode midden in Kennemerland te bouwen. Het zij vooropgezet dat het kasteel minder ten gerieve van de Brederodes dan wel als passend in de politieke strategie van de graaf Floris V gebouwd zal zijn.

Midden Kennemerland lag tussen de vrijheidslievende West-Friezen in het noorden en het overige belangrijkste deel van het graafschap Holland.

Een sterke burcht in dit middengebied zou dienstig zijn als dwangburcht tegenover de West-Friezen en als bescherming voor het zuidelijke deel van het graafschap tegen agressie vanuit het noorden.

Bovendien werd door rooms-koning Willem II in 1254 het baljuwschap Kennemerland ingesteld, niet alleen om aan dit gebied een geordende structuur te

geven, maar ook om het als een eigen eenheid te laten functioneren.

Voor een regerende graaf was orde en regel in zijn graafschap in tijden van vrede en strijd een goede zaak.

Dat deze, in de persoon van graaf Floris V, het des te meer passend vond temidden van dit baljuwschap een sterke burcht te hebben, is wel duidelijk. Bovendien lag het kasteel nabij het grafelijk hof Aelbrechtsberg in Bloemendaal, dat op zich geen sterkte was en derhalve wel degelijke bescherming naast zich behoefde.

Het kasteel is gebouwd op een noordelijke uitloper van een strandwal, tussen duin en water. Het is aannemelijk dat men wilde bouwen ter hoogte en in het verlengde van de kortelings aangelegde oost-west bedijking vanaf Spaarndam. Zo had men naast de deur een geschikte linie, goed te overzien, direct te bereiken en handzaam te verdedigen tegen allerlei aanvallen. Op het snijpunt van deze bedijking en de smalle noord-zuidverbinding tussen Beverwijk en Haarlem stond het grote en sterke kasteel als baken voor goeden en kwaden.

Met de bouw zal omstreeks 1280 begonnen zijn, nadat in 1255 het aangrenzende ambacht Velsen door aankoop in eigendom van Brederode kwam en het landbezit van Brederode vergroot werd tot de vorm van een Heerlijkheid. Aangenomen wordt, dat de bouw kort na 1300 voltooid werd. Het kasteel Brederode wordt pas op 6 april 1321 in de huwelijksacte van Heer Hendrik van Brederode en Isabella van Fontaynes het eerst voluit genoemd als ... dat huys ende die woninghe tote Brederoede ....

h Schenking - *Vrouwe Hillegonda van Brederode begiftigde in haar testament het klooster van St. Jan in Haarlem.*

Hillegonda schonk aan de abdij van Egmond een legaat van 10 pond jaarlijks: 'Hillegondis, uxor Domini de Brederode... filia domini de Voerne, anno Mo CCCo 2o, que legat conuentui x libras'. (vertaling: Hillegonda, vrouw van de Heer van Brederode, ... dochter van de Heer van Voorne, schonk in het jaar 1302 een legaat van 10 pond jaarlijks).

i. Overlijden - **WILLEM** overleed op 27 juni 1285, '*... de derde nonus...*' Zijn vrouw Hillegonda van Voorne overleed op 6 april 1302.

In het Necrologium Egmundense worden beiden genoemd. Het overlijdensbericht hierin van Hillegonda op 6 april 1302 bevat een interessante verwijzing naar de zo omstreden figuur van Dirk I drossaet († 1236):

'... Hillegondis, uxor Domini de Brederode, filii Domini Theodorici Drossaet, filia domini de Voerne ...' (vertaling: Hillegonda, vrouw van de Heer van Brederode, zoon van Heer Dirk drossaet, dochter van de Heer van Voorne).

Merkwaardig is dat de zgn. 9e Heer Alfert van Brederode, die Jan van Leiden in zijn fictieve stamboom tussengevoegde en daarin als vader van Dirk I drossaet, in het Necrologium niet voorkomt, waarin bovendien voor deze Heer Alfert geen plaats is.

i.1 De grafsteen in Velsen – zie O.

j Bezittingen - Zeker in de tweede helft van zijn leven tijdens de regering van graaf Floris V behoorde **WILLEM** tot de rijkste en aanzienlijkste edelen in het graafschap Holland. In ruime mate droeg hiertoe bij het omvangrijke bezit aan goederen en rechten dat aan hem was gekomen als leenvolger van zijn vader Heer Dirk I de drossaet en het als achterleen bezitten van belangrijke Teylingen-goederen van zijn neef Dirk II van Teylingen.

In het leenregister van graaf Floris V, waarin **WILLEM** als leenman wordt vermeld, staan de Teylingen(achter)lenen van Brederode als volgt omschreven:

'Dit helt die here van Brederode te lene van den here van Thelighen. Dat goet dat int Oghe leghet, ende dat goet te Scoten ende dat recht dat daer tho behoert. Ende x pd. jaerlics toter Are, ende V pd. jaerlics thoet Arlendervene in die bede. Ende Oude Voshole, ende die Wijc ende s'Craven broec'.

j.1 Het Oge- Ten noorden van Kennemerland bezat **WILLEM** een belang aan de Noordzeekust tussen Zijpe en de zeel/Huisduinen op en bij het waddeneiland het Oge. Hij verkreeg in het genoemde kustgebied tussen 3 oktober 1247 en 28 januari 1256 van graaf en koning Willem II het recht van zeevond.

De aanleiding tot deze activiteit in het noorden lag in de omstandigheid dat het geslacht van Teylingen aldaar land als grafelijk leen bezat en daarvan aan Dirk I van Brederode, die uit Teylingen stamde, land van het gebied het Oge in achterleen met gerecht en tienden had uitgegeven. Uit de door graaf Floris V in 1282 opgestelde lijst van Teylingen-lenen blijkt, dat **WILLEM** *'... dat goet dat in 't Oghe leghet...'* in achterleen had van zijn neef Dirk II van Teylingen.

Na het kinderloos overlijden in 1283 van Heer Willem II van Teylingen vervielen de Teylingen-lenen aan de graaf, maar **WILLEM** bleef hierbij in het achterleen gehandhaafd.

In verband met genoemd recht van strandvond wordt aangenomen dat Brederode reeds een aantal jaren vóór 1282 het gebied het Oge in achterleen heeft bezeten.

Het Oge -De belangen van Brederode bij het Oge duurden met enige onderbreking tot aan de verkoop in 1611.

Het ongeveer 150 ha grote kustgebied het Oge bij Alkmaar was eigenlijk een waddeneiland ten noorden van de bij Petten eindigende gesloten duinenrij. Het werd begrensd door duinen en bedijkingen die gedurig min of meer ten prooi vielen aan zware storm, branding, overstromingen, uitschuring door tussenlopende waterkreken e.d.

Door al deze natuurkrachten was de structuur van het gebied gedurig opnieuw onderhevig aan veranderingen. In de loop der jaren is het gebied door zandverlies aan zeezijde, door overstuivende duinen vanuit het westen en door aanslibbing naar het oosten als het ware 1,5 km naar het oosten 'opgeschoven'.

Behalve verspreide boerenbedrijfjes waren er bij Huisduinen en Callensoog woonkernen met een kerk, een rechthuis en woonhuizen, waarvoor in de loop der tijd oostwaartse verplaatsing noodzakelijk was.

Het gebied was te klein en ongeschikt voor de bewoners om van de landopbrengst te kunnen leven.

Het lag voor de hand dat zeevisserij als aanvulling nodig was. Uit leenpachten verkreeg Brederode beperkte inkomsten.

Het was na het jaar 1000 grafelijk bezit waarna door schenking door graaf Dirk I († ca. 939) een deel aan de abdijs van Egmond overging. Het overige deel kwam in leen aan het

geslacht Teylingen.

De huidige plaats Callantsoog aan de binnenrand van de duinen is nog een binding met het verre verleden van het Oge.

j.2 Velsen - Het Huis (nog niet het kasteel) van Brederode bij Santpoort met omliggend land was een grafelijk leen, zoals blijkt uit een oorkonde van 1321 en dito van 1333. Met de uitgestrekte duingebieden tot bij Wijk aan Zee, later als de Wildernisse aangeduid, behoorde het tot het ambacht Velsen dat zich rond het dorp Velsen gevormd had en waar reeds Dirk II van Teylingen rechten had. Dit ambacht was een grafelijk leen.

= AANKOOP VAN AMBACHT VELSEN - Door aankoop op 29 april 1255, gevidimeerd op 21 december 1342) heeft **WILLEM** dit ambacht en alle toebehoren, met uitzondering van het Huis te Velsen, van Hugo van Naaldwijk tegen een onbekend bedrag in zijn bezit gekregen onder de voorwaarde, dat deze het binnen een jaar na 25 april 1255 zou kunnen terugkopen, hetgeen niet is gebeurd.

Oorkonde van 29 april 1255: - 'Willelmus, Dei gratia Romanorum rex semper augustus, universis presentes litteras inspecturis gratiam suam et omne bonum. Ad notitiam universitatis vestre volumus pervenire quod nos Hugoni de Naeldewic, dilecto fideli nostro, liberam concedimus facultatem nobili viro W. domino de Brederode, dilecto fideli nostro, vendere possit officium de Velsen cum suis attinentiis, quemadmodum tenebat a nobis titulo feudali, volentis quod predictus Willelmus officium memoratum cum aliis feudis suis a nobis feodaliter teneat, imperpetuum possideat pleno iure, tali conditione adiecta quod si nos a festo beati Marchi ewangeliste infra revolutionem unius anni dictum officium emere decreverimus ad usum nostrum specialiter retinendum, soluta eidem Willelmo pecunia pro qua sepedictum officium comparaverit, dampnis que proinde ad estimationem proborum virorum nostrorum hominum incurrisse dinoscitur restituis eidem, ad nos libere sine contradictione qualibet devolvantur.

In cuius rei testimonium presens scriptum exinde fieri sigillo nostro iussimus communiri.
Datum Sirkise III kl. maii, indictione XIIIo, anno Domini Mo CCo Lo quinto'.

Hugo van Naaldwijk verkreeg het ambacht Velsen door zijn huwelijk met de erfdochter van Noordwijk van Velsen. Het ambacht en Huis te Velsen behoorden in 1225 aan Nicolaes I Persijn van Haerlem († 1255?), zoon van Jan I Persijn († 1224), gehuwd was met een dochter van Heer Symon van Haerlem († 1280).

Door de verwerving van dit aangrenzende ambacht Velsen werd het bezit van Brederode in Kennemerland vergroot tot een aanzienlijke Heerlijkheid De Heren van Brederode zijn sindsdien steeds ambachtsheren van Velsen geweest. Het geslacht Brederode was onafgebroken in het bezit van deze Heerlijkheid met het ambacht Velsen tot aan 1679, toen na het uitsterven van het geslacht in mannelijke lijn de Heerlijkheid van Brederode terugviel aan de Staten van Holland. Het ambacht Velsen kwam door vererving aan Hedwig Agnes van Brederode († 1684).

De omvang van dit ambacht komt ongeveer overeen met die van de gemeente Velsen in begin 20e eeuw zonder enige polders in het oostelijke grondgebied hiervan.

Hoewel het ambacht Velsen nu in het bezit van Brederode was gekomen, bleef de hoofdbewoner van het Huis te Velsen zich Heer van Velsen noemen.

In feite waren de Brederodes heer en meester over de bewoners van hun gebieden en hadden een beslissende stem bij het maatschappelijke en sociale gebeuren daarin. Ten laatste vanaf 1296 bezaten zij het recht tot het benoemen van een pastoor in Velsen en stelden zij schout en schepenen aan. Verder hadden zij als een van de belangrijkste rechten het tiendrecht waarmee zij één-tiende van de oogst konden opeisen.

De eerste vermelding van een windmolen in Velsen dateert uit 1329. Tenslotte bezaten zij het windrecht en het recht van molendwang en andere verschillende mede inkomsten opleverende rechten zoals het visrecht, jachtrecht, tolheffing en derg.

Heerlijkheid - Een Heerlijkheid ontstond wanneer een hogere landsheer behalve een stuk land in leen ook geheel of ten dele zijn overheidsgezag daarover had afgestaan.

De Heerlijkheid was meestal een erfelijk bezit. Wanneer de overgedragen macht zich tot de lage jurisdictie beperkte, was de bezitter ambachtsheer met het recht tot het aanstellen van schout, schepenen, bode enz.

Bij de hoge jurisdictie was de regionale baljuw voor deze aanstellingen de aangewezen persoon. In een hoge Heerlijkheid bezat de Heer ervan het persoonlijke recht tot het opleggen van de doodstraf.

De bewindvoerende Heer van een Heerlijkheid was in de praktijk de meest directe aanspreekbare gezagsdrager.

De feitelijke overheid in de persoon van de graaf of hoger stond letterlijk en figuurlijk ver van de doorsnee bevolking af. Hij was door zijn veelvuldige afwezigheid niet in staat voortdurend vooral de kleinere sociale en maatschappelijke belangen van zijn onderzaten te behartigen.

Een op zijn kasteel residerende Heer woonde te midden van de bewoners in zijn Heerlijkheidsgebied en was hierdoor in staat snel en ter plaatse de nodige besluiten te nemen.

Door zijn persoonlijke kennis van zaken was hij in de gelegenheid allerlei belangen tegen elkaar af te wegen.

Dat de gezagsafstand van hoog naar laag in de Middeleeuwen veelal groot was, werd toen door ieder beschouwd als een normaal gegeven.

j.3 Zuid-Holland - In het midden van Zuid-Holland in de omgeving van Boskoop was een aantal bezittingen van Brederode gelegen waarover verschillende vermeldingen bekend zijn.

= VERVENING - In het hart van zuid Holland begonnen medio 13e eeuw aan beide oevers van de Gouwe de vervening en turfwinning goed op gang te komen. Evenals het geslacht Teylingen nam ook het geslacht Brederode hieraan deel, wat behalve de zo nodige brandstof ook baten opleverde.

Eind 14e eeuw, maar waarschijnlijk ook lang daarvoor, bezaten de Heren van Brederode een gebied als pachtveen in de Lisserbroek nabij Lisse. Op 25 juli 1397 werd Maria Dever († 1397), dochter van Heer Gerrit Dever († 1345), met o.a. dit veenland beleend.

Turfwinning - Bij het in de oertijd langzaam wegtrekken van het zeewater van achter de hogere gronden aan de west- en noordkust van de lage Hollandse gewesten ontstond in het allengs zoeter wordende water een rottingsproces van zich snel ontwikkelende plantengroei. In de Middeleeuwen lagen bijna de helft van Holland en de drie noordelijke provincies onder een laag van twee tot zeven meter veen.

Soms lag het veen onder water (laagveen), soms kwam het droog te liggen (hoogveen).

De eigenschap dat goed droog veen uitstekend brandt, leidde ertoe dat het op grote schaal werd afgegraven, het eerst in Holland.

Aanvankelijk ging het erom nieuwe landbouwgronden te ontsluiten en beperkte men zich wat veen betrof tot wat boven de waterspiegel uitkwam.

Begin 16e eeuw begon men ook onder het water liggend veen uit te graven. Eerst was gedroogd veen als brandstof nog een bijzonderheid, maar werd later bij het toenemend houtgebrek als brandturf het belangrijkste. Door afgraving ontstonden grote watervlakten en dikwijls overstromingen.

De eerste vermelding van turf als brandstof komt uit Duitsland en dateert uit 1113. Het eerste bericht over het turfgebruik in ons land is uit 1215 waarin omwonenden turf schenken aan het Friese klooster Mariëngaard.

= WADDINXVEEN / 1244 - Op 6 augustus 1244 wordt **WILLEM** als geërfd in Waddinxveen vermeld bij een transactie tussen graaf Willem II en een aantal personen waarbij **WILLEM**, van een stuk veenland bij Poelien aldaar, waarbij de graaf de rechten en lasten bepaalt van hen die zich op het verkochte land zullen komen vestigen.

Het belang voor de geschiedenis van Brederode ligt ten aanzien van deze oorkonde niet in de verkoop van land, maar op een geheel ander vlak. Het is met deze oorkonde dat de naam Brederode voor het eerst in de geschiedenis wordt genoemd.

Het is hierom dat omstreeks 1800 een langdurige discussie ontstond over de oorsprong van het geslacht Brederode die pas omstreeks 1960 tot een afsluiting kwam.

= REESVELD /1248 - In de te Keizersweerd uitgevaardigde oorkonde van 30 december 1248, waarin rooms-koning graaf Willem II voor de eerste maal **WILLEM** aanduidt als zijn 'beminde bloedverwant', staat hij aan **WILLEM** toe het land Reesveld en twee daaraan grenzende geren (ofwel schuine stukken land) te verkopen als ervvrij en niet leenroerig goed.

WILLEM verkreeg hierbij het volle jachtrecht en mocht de opbrengst van de tienden behouden, maar moest afzien van het recht op rechtspraak in dit gebied.

Dit betrof het gebied van de Heerlijkheid Reeuwijk ten westen van het plaatsje Middelburg nabij Waddinxveen. Anderhalf jaar na de verkoop van het land Reesveld ontving **WILLEM** op 27 juli 1250 van graaf Willem II een aangrenzend stuk land ten geschenke. De begrenzing is als volgt omschreven: '*... in het oosten begrensd door de weg naar Reesveld, in het westen door het land van Vrouwe Machteld van Foreest en dat tussen de weg naar Nieuwenroode en Wilthorst ligt...*'. **WILLEM** krijgt het recht dit land ten eigen bate te verkopen op voorwaarde dat hij en zijn erfgenamen het tiendrecht als grafelijk leen zullen bezitten.

= VIDIMUS - Op 21 december 1342 werden bovengenoemde transacties van 1248/land Reesveld, 1250/land bij Reesveld, 1255/ambacht Velsen en 1268/Gravenbroek gevidimeerd door prior Johannes van het predikherenklooster in Haarlem en prior Everard van het carmelietenklooster in Haarlem. In de 17e eeuw werd van deze vidimus een afschrift gemaakt.

= AARLANDERVEEN - Uit aan Teylingen toekomende bede-opbrengsten van hun leengoederen ten noorden van de Oude Rijn bij Aarlanderveen en Ter Aar werd Brederode met jaargelden begiftigd.

= ALPHEN en WOERDEN /1264 - Op 28 oktober 1264 verkoopt Dirk II van Wassenaar († 1296) aan **WILLEM** zijn vruchttienden tussen Alphen en Woerden en zegt **WILLEM** onder borgstelling toe deze verkoop te zullen bevestigen bij het meerderjarig worden in ca. 1266 van graaf Floris V.

De ambachten Alphen en Randenburg waren op 25 september 1284 in bezit van **WILLEM**.

= GRAVENBROEK / 1269 - **WILLEM** was ambachtsheer onder Alphen. Hij had op 8 februari 1269 door aankoop het goed Gravenbroek dat tegenover Boskoop ten oosten van de Gouwe nabij Randenburg en Voshol ligt, met alles wat daartoe behoort in vrije eigendom verkregen van Dirk II van Teylingen.

Voorwaarde hierbij was dat **WILLEM** en zijn opvolgers de rechtspraak en de opbrengst van de tienden zouden bezitten als achterleen van Dirk II van Teylingen.

Na 1283 ging Gravenbroek op in de Heerlijkheid Voshol en wordt daarna niet meer genoemd.

Voshol - In de Heerlijkheid Voshol stond omstreeks 1300 een behuizing van Brederode, ook wel het Huis of de Borch genoemd. Het zal een versterkte grote boerenbehuizing zijn geweest. Na het voortijdig overlijden van Willem van Brederode in 1316 werd dit erfbezit van zijn weduwe Elsebee van Kleef.

De gebieden en dorpen Gravenbroek en Randenburg vielen onder de Heerlijkheid Reeuwijk nabij Boskoop.

De drie dorpen behoorden tot het baljuwschap en de Heerlijkheid Voshol, dat ook Zwammerdam en Ter Aar omvatte.

De Heerlijkheden waren 3 rechtsgebieden met één administratie. Het schijnt dat de Heerlijkheid Ter Aar in 1316 bij Voshol werd gevoegd. In 1617 viel Voshol toe aan Adriana Francisca van Brederode van Manderscheid († na 1520, dochter van Reinoud IV van Brederode/† 1584). In 1669 zijn de Heerlijkheden in ambachten gesplitst.

= 'S GRAVENSLOOT/1279 – Op 23 september 1279 verkoopt Simon van Teylingen († 1281/83) aan **WILLEM** enig land onder 's Gravensloot (bij Kamerik).

= GOUWE-SLUIS / 1284 - In verband met een goede beheersing van de waterstand was het aan de bezitters van land langs de Gouwe toegestaan de deur uit de sluis op de Rijn bij Gouda te lichten voor de afvoer of inlaat van water naar de Oude Rijn. Kennelijk was dit een houten dwarsschot in een waterkering in de Gouwedijk. Op 25 september 1284 gaf graaf Floris V hiervoor de vereiste regeling.

Oorkonde van 25 september 1284 (fragment): - 'Wy Floris grave van Hollant maken kont allen luyden, die desen brief sullen sien of hooren lesen, dat wy onsen getrouwen luyden, die wonachtich sijn in den ambochten van Alphen, in Randen- burgh, des heeren ambochten van Brederode, in Suydelwijk (= Snijdelwijk), heeren van Sassenen ambochte (= ambacht van Dirk van Sassen), in Groensboorde (= Groene Waard), 't Frilandt der abdissen gereghte, ende in Suytwijck (= Zuidwijk), Splinters gereghte Wtten Wairde (Uiterwaard), gegeven hebben aldustaen rechte, ende aldustaen vryhey, dat sy die doer, die leget ter Goude in die

sluyse opten Rijn, uyt doen mogen, ende altoos afnemen mogen, in dien manieren, dat sy met een waterkeere, of mit eenen somer- dijk, tegens dat somerwater bewaren dat landt, dat legget by beyde syden van den Goude, ende die waterkeer sal gaen van den Rijn op, ende strecken alsoo verre, als die vier pair hiemraets goetduncket, ende den lande oirboir is: ... enz

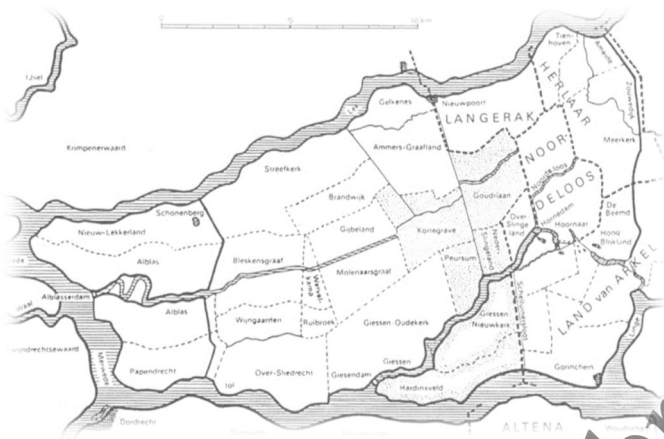
j.4 Alblasserwaard - Op voor die tijd vrij grote afstand van hun goederen in Kennemerland lagen de uitgestrekte bezittingen van Brederode tussen de rivieren de Lek en de Merwede, in wat later de Alblasserwaard zou gaan heten.

Op de vraag hoe deze in het bezit van de Brederodes zijn gekomen, die daar de voornaamste landsheren waren, is geen goed antwoord te geven en blijft het bij waarschijnlijkheden. Volgens de oorkonde van 3 mei 1283 had Brederode deze goederen zeer lang in bezit, waarschijnlijk tenminste uit het begin 13e eeuw, wat zou betekenen dat de goederen ten dele vanuit het bezit van het geslacht

Teylingen als leen of door vererving zijn over gekomen naar Dirk I drossaet, de vader van **WILLEM**.

Afkomst uit bastaardij zou hiervoor geen beletsel zijn omdat natuurlijke zonen veelal als echte werden erkend en de Brederodes er zonder twijfel als voornaam geslacht door de graaf begiftigd zullen zijn.

Zij zijn voor een deel ingebracht door Hillegonda van Voorne bij haar huwelijk met **WILLEM**, ten dele waren ze als leengoederen afkomstig van het kapittel van St. Marie in Utrecht dat in deze streken door vererving of anderszins zeer uitgebreide goederen verkregen had.

De Alblasserwaard met gestippeld de beheersgebieden van Brederode.

Alblasserwaard - De Waard wordt in het noorden begrensd door de Lek, in het oosten door de Zouwedijk van Ameide over Meerkerk naar de Linge.

Langs het zuiden en westen stroomt de Merwede.

In het midden wordt de Waard oost/west doorsneden door de Alblas.

In het zuiden zorgde het naar zuidwest lopende riviertje de Giessen vanouds evenals de Alblas voor afvoer van het teveel aan polderwater.

Het was een klei-veengebied, waarvan de ontginning in het begin in het begin van de 11e eeuw is begonnen, eerst langs de rivieroeveren en dan landinwaarts met gelijktijdig graven van wateringen en sloten.

De ontginning bedoelde behalve het verkrijgen van weidegronden vooral de winning van turf en zout.

Gelijktijdig met het ontginnen werden dijken aangelegd. Dit gebeurde aanvankelijk stuksgewijs, maar toen na medio 13e eeuw de ontginning voltooid was, bleek het gewenst een algemene regeling toe te passen voor de aanleg en het onderhoud van dijken.

Die noodzaak deed zich vooral voor, toen door de turf- afgravingen het gebied door inklinken beneden rivierniveau kwam te liggen en het gevaar van overstroming ontstond.

= **WATERSCHAP** - Het was hoogst noodzakelijk over te gaan tot het nemen van dwingende maatregelen.

Hiertoe riep graaf Floris V op 31 maart 1277 een hoogheemraadschap in het leven. Het bestuur bestond uit dertien door de graaf benoemde raden, acht uit de Waard en vijf uit de hoge Heerlijkheden waarbij Brederode.

Dit college voerde schouw over alle aspecten van de waterbeheersing van deze polder.

Een groot probleem was de afwatering van de polder. Aanvankelijk gebeurde dit vrijwel geheel via de bestaande afwateringen de Alblas en de Giessen naar het zuiden en westen op de Merwede.

Al spoedig voldeed dit niet meer door het stijgende rivierniveau en het lager wordende

polderland.

Herhaaldelijk werden nieuwe waterlopen aangelegd, eerst noordelijk op de Lek, later meer westelijk waar dichterbij open zeewater het eb getij beter benut kon worden.

De schrijver Oudenhoven begroot in zijn Beschrijving van Zuidholland (p.290, 293-294) de oppervlakte van het Brederode-bezit in de Waard op 3656 morgen 4 1/2 honderd land waarop 8 dorpen en Heerlijkheden liggen.

Hij zegt, dat volgens een oude overlevering '*... de Heer van Brederode in deezen Waard zo zeer gegoed was, dat hij van Noordeloos af, tot Dordrecht toe, op zijn eigen Land konde gaan; ook lag er een Achterdijk, die genaamd wierd Brederoedens Kade, achter Goudriaan, door Slingeland en Giessen-Oude Kerk, tot aan Wijngaarden toe, alwaar vóór de vergrooting van dien Waard, het uiterste van dezelve was ... en dat op het Westeinde van Papendrecht, het Gerecht van den Heer van Brederode pleeg te weezen (p.291)... en dat hij zeker oud Slot... Giessenburg geheten, als het eenigste tusschen Lek en Merwe gelegen, tot zijn verblijf, in dien oord, zou gehouden hebben ...*'.

= PAPENDRECHT / 1251 - Op 17 april 1251 verklaarde **WILLEM** aan het kapittel van St. Marie in Utrecht daarvan de halve tiend in Papendrecht in erfelijk pacht ontvangen te hebben voor zeven pond Hollands per jaar, onder beding dat uit de pachtsom jaarlijks een pond aan de dienstdoende priester zal worden afgedragen en dat in geval van overstroming bij dijkdoorbraak de pachtsom niet verschuldigd zal zijn. Later zou de Heerlijkheid Papendrecht overgaan in het bezit van **WILLEM**.

Op 25 juni 1282 werd **WILLEM** door graaf Floris V erkend in diens lenen van Papendrecht en enkele andere Heerlijkheden. **WILLEM** verleende op 3 mei 1283 een keur aan Papendrecht en enkele ambachten.

= ALBLAS / 1255 - Op 23 augustus 1255 was mede **WILLEM** getuige en zegelaar voor Hendrik van Alblas bij diens erkenning jegens het kapittel van St. Marie in Utrecht tiendrechten ontvangen te hebben in Alblas.

= GOUDRIAAN / 1260 - **WILLEM** was ook actief in de sociale ontwikkeling van zijn gebieden wat blijkt uit een oorkonde van 2 mei 1260, waarin hij op zijn verzoek van bisschop Hendrik I van Vianden († 1267) van Utrecht vergunning krijgt... *om op zijn eygen grond en binnen de paaien van zijn land Goudriaan (infra terram suam dictam Goudriaan) een doopkerk en een kerkhof met recht van kerkelijke begraafnisse op te richten; en er ... een Priester te houden ....*

Deze oorkonde wordt beschouwd als de geboorteacte van het dorp Goudriaan.

= CORTGRAVE / 1264 - Als gebruikelijk gaf Brederode bepaalde lenen ook weer in achterleen uit, zoals Cortgrave, dat door het geslacht Alblas als achterleen werd bezeten.

Op 23 augustus 1264 aan Heer Hendrik van Alblas om in het land Cortgrave, dat deze van **WILLEM** in leen hield, een watergang te maken.

= WATERSCHAP / 1277 - Op 31 maart 1277 kwam onder graaf Floris V en op zijn initiatief een overeenkomst tot stand tussen hemzelf de ambachtsheren in het Hollandse gebiedsdeel tussen Lek en Merwede en de Heren van de 4 ten oosten daarvan gelegen hoge Heerlijkheden Herlaer, Langerak, Noordeloos en Arkel. De overeenkomst werd getekend door 15 edelen waaronder **WILLEM**.

Deze uitermate belangrijke instelling van een waterschap of hoogheemraadschap had ten doel de beheersing van de waterhuishouding in de later zo genoemde Alblasserwaard.

Heerlijkheid Langerak - Tussen de Lek en het Brederode- bezit Kortgreve en Goudriaan in de Waard lagen westelijk van Tienhoven de Heerlijkheden Liesveld en Langerak.

Bij de regeling van de waterhuishouding in de Waard waren de grootgrondbezitters uit eigen belang aangewezen op elkaars voortdurende medewerking.

Toen medio 14e eeuw afwatering naar het noorden op de Lek noodzakelijk werd, moest uitgebreid worden overlegd met de onwillige Heren van Liesveld en met Heer Jan van Langerak.

Tussen Nieuwpoort en Tienhoven nabij Langerak aan de Lek bewoonden de Heren van Langerak een vrij groot door grachten omgeven kasteel met vier hoektorens. Van dit in einde 18e eeuw gesloopte kasteel ten zuiden van het huidige dorp rest nog een boerderij met de naam 'Het Slot', sedert 1955 een eigendom van een verzekeringsbank.

Langerak komt veel voor in de geschiedenis en o.a. huwelijksakten. De eerste bekende van dit geslacht is Gijsbert van Langerak in 1277.

Voor de slag bij Alphen in 1425 werd een onbekende Jan van Langerak door Jacoba van Beieren († 1436) tot ridder geslagen.

In de 14e eeuw kwam de Heerlijkheid door huwelijk aan het geslacht Boetselaar dat er ca. 4 eeuwen zetelde.

Langerak was eerst een Hoge Heerlijkheid, maar werd later een ambacht, waaraan keizer Karel V († 1559) in 1530 het schapenrecht toekende.

In 1599 ontstonden onenigheden over de jurisprudentie het rechtsgebied. Het werd toen als erfleen uitgegeven aan Gideon van Boetselaar.

In 1720 alsook in 1737 werd het goed verkocht aan een burger uit Langerak.

Het ten westen aan Langerak grenzende stadje Nieuwpoort behoorde half aan de Heer van Langerak.

De scheiding liep midden door de stadsgracht. Hierom zal het raadhuisje over de gracht zijn gebouwd.

Oorkonde van 31 maart 1277 (fragment): - 'Florens, graue van Hollant ... dat wi bi rade ende mede consent onser edelre ghetruwer manne die hier na ghescreuen staen, als heren Dircs van Herlere, heeren Willam van Brederode, heeren Heinric vander Leek, heren Zweder van Abcoude ende heren Otten van Slingelant, ridders, Johans van Arkel, Huge Botters, Aernts van Liesuelt, Herbaren vander Lede, Ghiis- brechts van Langerac, Willam Molnaers, Zeghers van Riede, Harbaren van der Merwe, Theilincs Colijn van Nymantsurient ende Willams Blaskens, knechten, ouerdraghen hebben te setten enen wech of enen ommegeende diic die ghenoeemt is ghemeenlic zidewen tuschen die wateren vander Leek ende der Donc, nader ordinancie der ghezworen die ghenoeemt siin heemraders des lants, jn deser manieren:

... (volgen aanwijzingen verkiezing van 13 Heemraderen, voorschriften voor gezamenlijk dijkbeheer, onderhoud en schouw van dijken en boetebepalingen) ...

Ghegheuen jn iaer ons Heren dusent tweehondert zeuen ende tseuentich, des woensdaghes na Paeschen'.

= VRIJE HEERLIJKHEDEN / 1280 - Omstreeks 1280 en voor bepaalde gebieden ook vroeger bezat **WILLEM** in en nabij de Alblasserwaard een aantal grafelijke lenen. Deze werden door graaf Floris V op 25 juni 1282 en op 3 mei 1283 na onderzoek onder grafelijk keur erkend als aan **WILLEM** toekomende vrije heerlijkheden in recht leen en met het hoog gerecht.

WILLEM ondervond blijkbaar onvoldoende erkenning van zijn rechten en maakte dit bij de graaf aanhangig. Het hoog gerecht betekende, dat **WILLEM** in deze gebieden bevoegd was tot vrije rechtspraak met halsrecht.

Oorkonde van 3 mei 1283 (fragment): - '... Gi sult weten gemeenliken ende sonderlingen dat wi die hoge heerlicheit ende gerechten van Papendrecht, van Mathena, van Wijn- gaerden, van Wervelcamp, van Cortegrave, van Goudriaen, van Slingelant, van Poedersijnsambacht, van Nijewe Har- dincvelt ende van Oude Hardincvelt tusschen Scaluyresloot, Halve Langesloet ende Ghiesenmonde, jegens here Willem van Brederoden an hadden gesproken in der meninghen dat wi waenden dat die hoge heerlicheit ende gerechten van desen vors. dorpen heeren Willem vors. alsoe vri niet toebehoert en hadden, als hi hem die bewonden hadde mit voel ponten, daer wi meenden dat hi ons in gebroect hadde, ende ... etc. ... warof here Willem vors. mit sinen magen ende vrienden vor ons ende onsen getruwen rade ende mannen gecomen is, ende heeft ons bigebrocht, getoent ende onderwijst mit ouden brieven, mit registeren ende mit warachtiger condon, daer wi claerliken ingezien ende bevonden hebben, dat dese voirn. heerlicheit een oude vri heerlicheit is: ... etc.

Vort sal here Willem vors. ende sijn nacomelinge dese vors. heerlicheit houdende siin van ons ende onsen nacomeligen tot enen rechten leen, ende dar sal hi ons of sculdich siin te dienen ... mit eenre heerkoggen van twintich riemen of mit vijftien gewapender mannen ende vijf scutten ...etc.'.

Het is interessant in deze oorkonde te lezen, dat **WILLEM** niet alleen zijn familie waarbij waarschijnlijk zijn jongere broer Floris, maar ook zijn vrienden (raadgevers) heeft meegenomen naar graaf Floris V in Medemblik waar dit stuk is opgesteld. Hij had ook documenten als brieven en registers betreffende de onderhavige gebieden bij zich. Het waren oude documenten, wat kan beduiden dat de betwiste

rechten uit het begin van deze 13e eeuw dateren en toen wellicht uit het bezit van Teylingen naar Brederode zijn overgegaan.

Behalve Papendrecht lagen de betrokken ambachten in het zuid-midden gedeelte, grenzend aan het gebied van de Heren van Arkel. Hoewel de gebieden in de Alblasserwaard onder direct gezag van een aantal daar bewindvoerende edelen behoorden, lag het beheer over de dijken sinds 1277 onder het specifieke gezag van de graaf.

In de oorkonde stelt graaf Floris V wellicht ten overvloede nog vast, zeker omdat het een bestaande bepaling betrof, dat **WILLEM** van zijn kant verplicht was bij heervvaart te verschijnen met een heerkogge van 20 riemen (20 roeiers) of met 15 gewapende mannen en 5 boogschutters.

De grote mate van zelfstandigheid die **WILLEM** bezat in zijn gebieden in de Alblasserwaard, stond in verband met de gunstige verhouding van graaf Floris V tot hem.

= RIEDERWAARD / 1283 - In de Riederwaard, waar ook Teylingen goederen bezat, kon **WILLEM** op 12 maart 1283 vrij over een hoeve land te Barendrecht beschikken.

Dit land met de tienden in het ambacht Houweningen schonk hij aan zijn zoon Willem.

Oorkonde van 12 maart 1284 (fragment): - '... ende een hoeve lands gheheeleke int ambocht van Barendrecht, die leghet tusschen tsheren Gilis kindren lant van Barendrecht, des ridders, ende tusschen der kerke aldaar, als groet ende also breet als iese selve hadde, ... voer minen man, in rechter leenwere te houden ende te besitten'.

Hoeve land - In het Sticht, Rijnland en in het algemeen ook in de Alblasserwaard en de Vijfherenlanden stelde men een hoeve land gelijk aan de oppervlakte van 16 morgen van 0.8515 ha. Een morgen land was ouds de hoeveelheid land die door een span ossen in één morgen geploegd kon worden. Een morgen kon worden verdeeld in 100 hont. Een hont werd ook een gaarde genoemd. Met een hoeve werd veelal de boerderij met het bijbehorende land bedoeld.

j.5 Huis in Den Haag - In zijn Geslachtboom haalt Van den Toorn de schrijver Oudenhoven aan die in zijn *Beschrijving van Zuidholland* (p.292) meldt, dat **WILLEM** medio 13e eeuw zijn woning uit Kennemerland verplaatste naar Den Haag. Op de locatie van deze Brederode-woning in Den Haag, waarvan nog de kelders later bekend waren, schijnt in latere tijd het stadhuis gebouwd te zijn.

WILLEM zou dat gedaan hebben omdat zijn leenheer en rooms-koning Willem II, wiens grafelijk bestuurscentrum aanvankelijk in Bloemendaal op Huize Aelbrechtsberg en in Haarlem in het huidige stadhuis aan het Zand (thans Grote Markt) gevestigd was, zijn residentie tenslotte naar Den Haag had verlegd. Hierbij zij opgemerkt, dat **WILLEM** destijds in Santpoort geen kasteel ter beschikking had, want dit werd vanaf omstreeks 1280 gebouwd. Tot aan deze nieuwbouw zullen de Brederodes een versterkt Huis bij Santpoort als woning gebruikt hebben.

Het bericht over de verplaatsing door **WILLEM** van zijn woning naar Den Haag zal zo gelezen moeten worden dat hij, omdat graaf Willem II nu zijn zetel in Den Haag had, ook in Den Haag een huis had gekocht of gebouwd waar hij min of meer langdurig kon verblijven naar gelang de omstandigheden dit vereisten. In geen geval is er sprake van enige algehele verhuizing vanuit Kennemerland naar Den Haag.

Het werd alléngs een gewoonte, dat een vooraanstaand adellijk geslacht behalve hun stamkasteel ertoe overgingen mede in Den Haag een huis als tijdelijk woonverblijf te hebben.

k. WAPEN - Het wapen van het geslacht Brederode heeft zich in de 2e helft van de 13e eeuw nog niet gestabiliseerd in de vorm zoals het in navolgende eeuwen werd gebruikt en als volgt omschreven: *'In goud een klimmende leeuw van keel (rood), getongd en geklauwd van lazuur (blauw), met een barensteel van drie hangers van lazuur, over de borst van de leeuw gaande'*.

= OUDSTE WAPEN - Van **WILLEM** is slechts één wapenafbeelding bekend, nl. dat voorkomt op het oudst bekende Brederodezegel. Dit is een sterk beschadigd ruiterszegel uit 1274 waarop met moeite het Brederode-wapen is te zien waarop misschien een barensteel met 5 hangers is te onderkennen.

In Keulen wordt een ruiterszegel van **WILLEM** uit 1271 bewaard (Zie bij o).

I. **Zegel** - Van **WILLEM** is een fragment van een ridder- of ruiterszegel bekend. Hieruit blijkt dat **WILLEM** evenals voorheen de Heren van Teylingen zegelde als ridder te paard. Zijn als hierboven vermeld zwaar beschadigde ridderzegel is één van de zes zegels die hangen aan een oorkonde die in Leiden door graaf Floris V op 26 juli 1274 werd uitgevaardigd.

Het gehavende wapenzegel van Brederode uit 1274.

Deze oorkonde betreft een overeenkomst tussen graaf Floris V en de burgers van de stad Utrecht, dat zij elkaar over en weer geen schade zullen toebrengen en dat zij ieder voor zich geen bondgenootschappen zullen aangaan die in strijd zijn met deze overeenkomst.

Van de zes aan de oorkonde hangende en in witte was uitgevoerde zegels is alleen het zegel van graaf Floris V onbeschadigd gebleven. De overige vijf min of meer beschadigde zegels zijn van de Heren en ridders Dirk II van Teylingen, Heer **WILLEM** van Brederode, Heer Dirk II van Wassenaer († 1296), Heer Nicolaes van Cats en Heer Willem II van Egmond († 1304).

Het is opmerkelijk dat van deze 5 zegels juist dat van Brederode zo ernstig beschadigd is. Het is een punt voor speculatie of deze beschadiging om een of andere reden met opzet ofwel door de tand des tijds is teweeggebracht.

Op het schild van de ridder en het dekkleed van het paard is een klimmende leeuw te herkennen, zonder dat in feite een barensteel te onderscheiden valt.

Het randschrift van dit ruiterszegel is: 'S **WILHELM**MILITES DE BREDERODE'. Mogelijk bevond zich een zegel van **WILLEM** aan een door graaf Floris V in Leiden uitgevaardigde oorkonde van 23 juni 1270. De originele oorkonde is in Lübeck in de oorlog verloren gegaan.

Aan de door graaf Floris V in Geertruidenberg uitgevaardigde oorkonde van 9 oktober 1270, bevinden zich een gaaf zegel in bruine was van graaf Floris V en twee licht beschadigde zegels dito van Jan II Persijn († 1283) en van **WILLEM**.

Van het zegel van **WILLEM** is een deel met de voornaam afgebrokkeld.

= ZEGELEN TE PAARD - Het ruiterszegel van 1274 is het enige voorbeeld van zegelen te paard door een Brederode-Heer. Het kwam ten tijde van **WILLEM** niet veel voor en dan alleen bij de voornaamste geslachten als Amstel, Arkel, Haerlem, Heusden, Leek, Persijn, Putten, Teylingen, Voorne en Wassenaar. Zonder twijfel behoorde ook **WILLEM** tot deze categorie.

Vooralsnog moet worden aangenomen dat dit ridderzegel inderdaad aan **WILLEM** toebehoort, maar er is geen bijkomend bewijs voor aanwezig.

Speculatief zou nog zijn op te merken, dat **WILLEM** weliswaar een ruiterszegel voerde, maar dat hem of zijn directe nazaten van grafelijke zijde te kennen gegeven zou zijn, dat de status van een ruiterszegel niet in overeenstemming is te brengen met een daarop aangebracht wapen dat met een belast teken als een barensteel gebroken is.

Of zijn opvolger Dirk II dit ruiterszegel gebruikte is onbekend. In ieder geval heeft Dirk in 1290 een ander zegel aangenomen.

= WAPEN WATERSCHAP GOUWE - Als herinnering aan het landbezit van Brederode langs de Gouwe bij Boskoop waar **WILLEM** in 1268 rechten in Voshol had verkregen, was in het Waterschapswapen van 'De Gouwelanden' in Boskoop de Brederode-leeuw met de barensteel opgenomen.

Het wapen is per 1 januari 1979 herzien waarbij men de herinnering aan de Brederode-leeuw verving door de leeuw van het Hoogheemraadschap Rijnland.

n. **VERWANTSCHAP met graaf / korting Willem II** - In de oudere bronnen wordt vrij veel aandacht besteed aan een eventuele bloedverwante familierelatie tussen het geslacht

Brederode en het Hollandse gravenhuis, in het bijzonder tussen **WILLEM** en rooms-koning Willem II.

De Brederodes zelf hebben vanaf medio 15e eeuw deze vraag van vrijwel levensbelang geacht. Tot in de 2e helft van de 17e eeuw voerde dit geslacht processen met de Staten van Holland voor erkenning van hun beweerde afstamming van de Hollandse graven. De aanleiding voor deze vermeende verwantschap is te vinden in enkele aanduidingen in de kroniek van Jan van Leiden en in een paar oorkonden uit medio 13e eeuw die op dit punt als zodanig geïnterpreteerd zouden kunnen worden. In het navolgende worden deze aanduidingen op hun waarde getoetst.

= VERMELDINGEN IN DE KRONIEK van Jan van Leiden - De eerste vermelding hierin betreft de zgn. Ie Brederode-Heer Sigfried († 1030), jongste zoon van graaf Arnoud van Holland († 993).

Jan van Leiden in 1482/6 (JvLd.607-608): '(p.607)... ARNULPHUS Grave DIDERICS soon die was die derde Grave van Hollant, ... Hy had te wyve LUTGARDA, ... ende daer wan ARNULPHUS by twe sonen. (p.608) ... ende die ander soon hiet SYFRIDUS, die eerst Burchgrave was van Kermerlant, ende na wert d'eerste Heer van BREDERODEN ende van TEYLINGEN.

Dit is dan dat onderwys als voersz. is, van den beginne ende oorspronck van den edelen Heeren van Brederode ende van Teylingen, hoe dat sy gecomen ende gesproten syn van den Edelen ende Mogenden Vorsten ende Princen den Graven van Hollant, also als dat gevonden is in ouden scriften, in Hantvesten, in ouden brieven, ende in memorie boecken, die daer veel ende menich om doorsocht syn'.

BEOORDELING: Jan van Leiden haakt voor zijn betoog in op de aanwijsbare genealogie van de Hollandse graven omstreeks het jaar 1000. Graaf Arnoud was de 3e graaf van Holland en huwde in 980 met Vrouwe Lutgarda van Luxemburg. Zij kregen tenminste twee zonen, graaf Dirk III († 1039) en Sigfried. De oudste zoon Dirk III volgde zijn in 993 overleden vader Arnoud op als 5e graaf van Holland.

De jongere zoon Sigfried huwde een verder onbekende Thetburga. Volgens Jan van Leiden zou Thetburga afstammen van Heer Gozewijn, potestaat van Stavoren, maar dit ambt kwam eerst in de 15e eeuw op. Het overlijden van Sigfried in 1030 staat aangetekend in het Chronicon Egmundanum (p.150), maar op geen enkele wijze wordt hier er op geduid, dat Sigfried de Ie Heer van Brederode zou zijn.

Behalve Jan van Leiden bestaat er geen andere bron die melding maakt van Sigfried als Heer van Brederode, noch uit de jaren 1000 noch uit de navolgende 2 eeuwen. Niet eerder dan in het eerste kwart van de 13e eeuw doet het geslacht Brederode zijn intrede in de geschiedenis.

De afkomst uit het jaar 1000 uit het gravenhuis moet als fantasie worden aangemerkt. Dat Jan van Leiden zijn kennis hierover uit talloze boeken en geschriften heeft verkregen, kan niet waar zijn. Er is van deze vele beweerde bronnen in natura of overlevering niet één bekend.

Ook Jan van Leiden zelf maakte nimmer iets van zijn bewering waar door een titel of derg. van een bepaald manuscript te noemen of een citaat daaruit te leveren.

Jan van Leiden: ... Grave ARNULPHUS, die ontfinck SYFRIDUS synen soon by graden, want hy is oock ontboden om te comen tot syns broeders DIDERICKS bruloft. (p.610)... ARNULPHUS ... seyde: lek sal Syphridus mynen soon, ... gheven brede-roeden ... in Hollant

...

Ende uyt dit woert so syn die Heren van BREDERODE genoemt die Heeren van BREDEROEDEN. ...en gaf hy hem noch een Casteel, ... ende wert geheten BREDEROEDEN. ... Ende SYPHRIDUS voersz was hier of de eerste Heer'.

BEOORDELING: Jan van Leiden laat het verhaal, hoe Sigfried de Ie Heer van Brederode is geworden, zich afspelen aan het grafelijk hof van Arnoud. Hij wil hiermee als bewijs aantonen dat Sigfried metterdaad als zoon van zijn vader graaf Arnoud tot Heer van Brederode werd uitgeroepen.

Deze geschiedenis van Sigfried met zijn creatie Brederode-Heer met onvervalst grafelijk

bloed in de aderen wordt door geen enkele bron ondersteund of zelfs maar aangeroerd. Mogelijk sloot Jan van Leiden aan bij een in zijn dagen bekende legende-traditie of nam hij dit over uit een oudere kroniek, al lijkt dit laatste niet waarschijnlijk. Een spoor van waarheid is er niet aan toe te kennen. Dat Sigfried inderdaad een historische figuur is, blijkt uit de vondst op de lokatie van de voormalige abdijkerk van Egmond van zijn skelet en dat van zijn vrouw Thetburga. Beide skeletten zijn in 1991 definitieve geïdentificeerd.

Jan van Leiden: '(p.610) Dese SYPHRIDUS ... syn wapen was dat wapen van Troyen, dat die Graven van Hollant oock hadden, want hy vuerde in syn (p. 611) wapen een schilt van goude mit een lewe van keel getonget ende geclauweert van lazuer, gelyck Grave DIDERICK van Hollant synen broeder, mit drie baren stelen van lazuer. ... Ende dat dit blyckelick ende waer is, machmen sien in den ouden brieven, ... Sommige luyden syn, die seggen uyt partyen, ende uyt haet ende nyt, als dat die Heer en van BREDERODE ... gecomen souden wesen van bastardien van Hollant, van den eersten Grave WILLEM van Hollant, ... dat hy daer boven nam een dochter van Gelre. Mer het is versiert, ende ten is also niet, ... want daer syn veel brieven ...'.

BEOORDELING: Jan van Leiden tracht als waarheid vast te stellen dat het wapen van Brederode zonder enige twijfel afkomstig is van het gravenhuis omdat in beide wapens de leeuw als wapendier voorkomt. Dit bewijs wordt geheel ontkracht door de omstandigheid dat een leeuw het meest algemene en veelvuldig gebruikte wapendier is.

Het is pure fantasie wat de auteur te berde brengt omdat pas medio 12e eeuw, anderhalve eeuw na Sigfried, voor het eerst in de geschiedenis het gebruik van wapenrustingen en wapentekens enige vorm begon te krijgen. Er is ook geen ouder gravenwapen bekend dan het wapen uit 1198 van graaf Dirk VII van Holland.

Het is historisch een onmogelijkheid dat Sigfrieds wapen zelfs onderverdeeld zou zijn in 4 kwartieren. En gekleurde wapenafbeeldingen in manuscripten of wapenboeken verschenen pas na de 13e eeuw.

Jan van Leiden gaat nog even in op aantijgingen uit zijn dagen dat Brederode afkomstig zou zijn uit bastaardij en stelt dat dit fantasieën zijn, bedacht uit naijver en bezijden de waarheid.

Bij herhaling noemt hij als bewijsmateriaal de nimmer boven water gekomen, immers niet bestaande brieven enz.

Jan van Leiden: 'Mer Grave WILLAM voersz die had drie sonen ... (p.612) ende WILLEM... die had een dochter by des Heer en dochter van Adingen, en hiet ADELHEYT, ende dese dochter ADELHEYT had Heer DIDERICK de achtste Heer van Brederode tot eenen wyve, daer hy by wan Heeren ALFERT negenden Heer van Brederode, ende aldus so syn sy oock van den eersten Grave WILLEM gecomen. (p.620) Dese Joncker Willem die President hadde by des Heeren dochter van Adingen een getroude eenige dochter, die genoemt was Adelheyte, ende was een scoone maget.

Ende dese Adelheyte nam Diderick die Heer van Brederoden voersz tot enen wyve. Heer Diderick die hadse seer lief, ende hy wan daer by enen soen, die Alphert hiet, ende wert na syn vader Heer van Brederode'.

BEOORDELING: Omdat het relaas over Sigfried zich in wel erg lang vervlogen tijden (het jaar 1000) afspeelde, voert Jan van Leiden de meer recente graaf Willem I ten tonele.

Graaf Willem I had uit zijn le huwelijk in 1198 met Aleida van Gelre († 1218) 3 zonen en 2 dochters. De 3e zoon Willem, in 1234-1238 voogd van graaf Willem II, kwam in 1238 om bij een toernooi. Volgens Jan van Leiden was deze derde zoon jonker Willem van Holland gehuwd met een dochter van de Heer van Adingen.

Hun dochter Adelheid huwde met Heer Dirk, de 8e (volgens telling JvL) Heer van Brederode. Met deze Dirk wordt de later bekende 1e Heer Dirk I van Brederode de drossaet/dapifer bedoeld zoals Jan van Leiden er duidelijk bij vermeldt.

Uit het huwelijk van Dirk en Adelheid zou een zoon Alfert geboren zijn die als 9e Heer van Brederode zijn vader Dirk in diens sterfjaar 1236 opvolgde. Hieruit moest blijken dat Brederode niet afkomstig is uit bastaardij. Deze mededelingen van Jan van Leiden steunen niet op historische gegevens. Ten eerste was de grafelijke jonker Willem ongehuwd. Ten tweede komt een Heer van Adingen niet in stamreeksen voor zodat een dochter Adelheid kan dus niet geboren zijn. Zij is dan ook niet in de graven-genealogie te vinden. Adelheids

zoon Alfert als 9e Heer van Brederode is evenals nog 7 eerdere Heren ontsproten aan de fantasie van Jan van Leiden met het doel de twee eeuwen op te vullen tussen het jaar 1000 en de eerst bekende Heer van Brederode Dirk I († 1236).

Ook is verondersteld dat graaf Willem I een bastaarddochter gehad zou hebben die met Dirk I drossaet gehuwd zou zijn. Op deze wijze zou hun zoon **WILLEM**, de 2e Heer van Brederode, een volle neef zijn van rooms-koning Willem II omdat bastaarden in die tijd erkend werden. Het is een onaannemelijke gedachte. Voor zover bekend, had graaf Willem I bovendien geen bastaardkinderen.

De stelling van Jan van Leiden, dat niet alleen de zgn. 1e Heer van Brederode Sigfried direct afstamt van de Hollandse graven, maar dat bovendien de 9e Heer Alfert van Brederode via zijn moeder Adelheid een nakomeling is van graaf Willem I, kan geheel naar het rijk der fantasie verwezen worden.

Toch heeft Jan van Leiden met zijn herhaalde bewijsvoeringen wel succes geboekt, want tot in het midden van de 19e eeuw zijn deze niet bestaande afstammingen voor waarheid neergeschreven.

Jan van Leiden: so sterf SIPHRIDUS ... ende leyt begraven tot Egmont... Ende want van SYPHRJDUS gecomen syn die Heeren van BREDEROEDE ende van Teylingen, daerom so staet in syn EPITAPHIO geschreven op syn graf aldus: 'Stirps de Siccone processit in hac regione'. Dat is geseyt in Duytsch aldus: 'T' geslacht van Siccone is voertgegaen in dese regione'.

BEOORDELING: Er bestaat geen bezwaar tegen de historische juistheid van het grafschrift. De verwarring zit in het feit dat Jan van Leiden het opschrift gebruikt om een verbinding te leggen vanaf de grafelijke afstamming van Sigfried, via de 2 volgende eeuwen, naar de eerste echt bekende Brederode-Heer Dirk I.

Het grafschrift vermeldt immers dat Sigfried de stamvader werd van een zich in deze streken voortzettend geslacht. Hiermee bedoelt de auteur natuurlijk het geslacht van Brederode, maar deze aanduiding staat niet in de tekst van het grafschrift vermeld.

Als bewijs voor verwantschap tussen Brederode en gravenhuis valt het grafschrift af.

Jan van Leiden (JvLd.621): '... so wert Heer ALPHERT ...de negende Heer van Brederoeden, ende van desen Heer ALPHERT so stont Coninck WILLEM Gr ave van Hollant suster linck over'.

BEOORDELING: Jan van Leiden onderstreept hier vooral de hoge status van de door hem beweerde bloedverwantschap. Hij releveert daarbij een 'susterlinge' verwantschap tussen de (niet bestaande!) 9e Heer Alfert en de overbekende rooms-koning Willem II van Holland.

Met 'susterling' wordt bedoeld een relatie in vrouwelijke lijn. De grootvader van Alfert via zijn moeder (de niet bestaande!) Adelheid van Holland was jonker Willem van Holland die een broer was van graaf Floris IV van Holland († 1234), vader van rooms-koning Willem II.

Hoewel er 4 generaties liggen tussen Alfert en Willem II en daarin niet-bestaande personen worden opgevoerd, is het toch fraai gevonden ter ere van het geslacht Brederode. Jan van Leiden is de enige oorspronkelijke auteur die over een bloedverwantschap met het gravenhuis heeft geschreven. Hij ging hiermee voorbij aan hetgeen anderhalve eeuw eerder in 1322 door de Procurator werd opgetekend in diens Egmond-kroniek die erover zwijgt.

Er zij op gewezen dat Jan van Leiden voorbijgaat aan de 2 oorkonden uit medio 13e eeuw waarin de term 'bloedverwant' voorkomt (Zie hieronder 9-Paulus Voet).

Hoewel totaal onwaarschijnlijk, is ook de mogelijkheid geopperd dat er sprake kan zijn van een familierelatie tussen Hillegonda van Voorne, de vrouw van **WILLEM**, en het gravenhuis van Holland, maar op geen wijze is hiervan enig spoor te vinden.

Jan van Leiden: '(p.621) Dese **WILLEM**, Heer van Brederoede was seer glorieus ende hoech verheven (p.622) in synen neve Conninck WILLEMS Hoff die oock Grave van Hollant was'.

BEOORDELING: Nog eens verwijst Jan van Leiden naar de beweerde verwantschap doordat hij graaf Willem II bestempelt als neef van **WILLEM**. Volgens gebruik in zijn dagen bedoelde hij met 'neef niet een familierelatie zoals tegenwoordig wordt bedoeld. Het sloeg ook op personen in een niet al te enge familieverwantschap met elkaar of slechts met een

nauwe vriendschapsband.

Zelfs stelde men zich voor, dat graaf Willem II de vader zou geweest zijn van de gebroeders **WILLEM** en Dirk van Teylingen (Dirk I van Brederode). Deze gedachte valt buiten alle redelijkheid en komt niet voor overweging in aanmerking. Het* is opmerkelijk, dat noch Floris de Voogd († 1258) vóór graaf Willem II, noch graaf Floris V na graaf Willem II gewag maken van een bloedverwantschap met Brederode. In de genealogieën van de graven van Holland en van Brederode is enige bloedverwante relatie niet aanwijsbaar of te reconstrueren. De auteur zal gedacht hebben aan zijn stukje stamboom, zoals hij dit in zijn hoofdstukken XI en XXI had uiteengezet.

Jan van Leiden: 'Want Heer Reynolt van Brederoeden syn broeder sel staen na dat lant van Hollant, ende seggen, dat hy van den rechten stam van Hollant gecomen is'.

Deze brief uit 1455 van de Kabeljauwen aan hertog Filips toont aan hoe de door Brederode beweerde verwantschap doorwerkte in allerlei politieke omstandigheden. De Kabeljauwen komen in het geweer tegen de verkiezing van bisschop Gijsbrecht († 1475), broer van genoemde Reinoud II, en stellen zelfs dat Brederode streeft naar gezag over het graafschap. Terecht wees Filips na nauwgezet onderzoek de onzinnige aantijging van de hand omdat niets daarover te vinden was. Bovendien heeft, zelfs in de fantasie van historieschrijver Jan van Leiden, nimmer een Brederode-Heer, enig overheidsgezag in het graafschap Holland uitgeoefend.

Dat leden van dit geslacht zich desondanks tot in de 17e eeuw met de graventitel meenden te mogen tooien, is een te ver gaande arrogantie en terecht door de overheid bij herhaling afgewezen. De Brederode-auteurs uit de 16e en 17e eeuw hebben allen min of meer de door Jan van Leiden geponeerde bloedverwantschap in hun kronieken overgenomen, soms in directe bewoordingen, soms ook de zaak door enige omschrijving verdoezelende.

Paulus Voet: Als Voet in zijn kroniek van 1656 gevorderd is tot de tijd van WILLEM en graaf Willem II, gaat hij op de zaak van de bloedverwantschap uitvoerig in. Hij begint met '(p.10) ... alleen aen te wijsen, hoe die van Brederode van Diederick eerste Grave van Hollandt door legitime successie zijn gesproten', waarbij hij nog verder terug gaat dan eerdere schrijvers die allen begonnen bij Arnoud de 3e graaf van Holland.

'(p.45) Daerenboven erkent hem (**WILLEM**) voor sijnen (= graaf Willem II) bloetverwant door dien sy beyde van eenen Stamme van wegen haere voorouderen gesproten waeren. Ontsiet dienvolgens sich niet, den selven in verscheydene Brieven soo te noemen, oock met vele goederen te begiftigen.

Om dit buyten twijffel te stellen, sal niet ondienstich zijn, hier in te voegen de woorden van Koninck Willem, uyt het Latijn in Duytsch vertaelt, van desen inhoudt:

'Willem door Godts-genaede, Roomsche Koninck, altijts vermeerder des Rijx, allen den getrouwen (p.46) onderdaenen des Rijx. Die desen Brief sullen insien, zy genaede en alle heyl.

De mildaedichey van een oprecht Koninck is gewoon, sijner onderdaenen getrouwe diensten met weerdige vergeldinge van belooninge voor te komen, en haere vo(o)rdeelen te bevorderen met der daet. Dienvolgens hebben wy willen te kennen geven allen soo tegenwoordigen, als toekomstenden, dat wy in achtinge genomen hebbende de trouwe en onderdaenige diensten van onsen beminden bloetverwant, des Edelen Mans Willem van Breitenrode, die hy aen ons betoont heeft, en noch gedueriglijck betoont, en als noch sal toonen konnen, hem gedaen hebben die genaede, en macht, dat hy het Lant Reesveld, ... Etc. En ... by Werdam (Keizersweerd), in 't jaer twaelfhondert negen en veertich op de derde Kalende van Januarius, de seste indictie.'

En noch een ander instrument nae die tijt. 'Willem door Godes genaede, Roomsche Koninck, altijts vermeerder des Rijx. Allen den genen die dit instrument sullen insien, genaede en alle goet. Wy maecten u allen bekent, dat wy den Edelen Man Willem van Brederode, onsen beminden bloetverwant gegeven hebben het lant Reesvelt, ... Etc. En was geschreven in het Leger by Bertoldeschem, in 't jaer onses Heeren (p.47) twaelfhondert en vyftich, den seste

Kalende van Augustus, de achtste indictie. ' Waer uyt af te nemen is, in wat respect, dat Willem van Brederode was, voor de gedaene diensten by sijnen bloetverwant Koninck Willem ...'.

Hierna wijdt Voet nog twee bladzijden aan de historische onmogelijkheid van de kennelijk in zijn tijd nog duidelijk gangbare gedachte, dat het geslacht Brederode in directe lijn afstamt van graaf/koning Willem II zelf.

BEOORDELING: Volgens Voet wordt de aanduiding 'bloedverwant' in verscheidene brieven genoemd, maar de term komt in feite slechts éénmaal voor. De twee door hem geciteerde oorkonden waarin de term wordt vermeld en die met een tijdsverschil van anderhalf jaar werden uitgevaardigd, hebben beide dezelfde zaak als onderwerp en zijn met kleine afwijkingen inhoudelijk hetzelfde.

Kennelijk heeft de schrijver de tekst van de eerste oorkonde met de terminologie gebruikt als voorbeeld voor de tweede oorkonde, een gebruikelijke gang van zaken. Zie bijvoorbeeld de oorkonde van 23 juni 1232 die ten dele een letterlijke herhaling is van de oorkonde van augustus 1224 die ook als voorbeeld diende voor de herhaling in de oorkonde van 1232. Dit betekent dat hij het punt van de bloedverwantschap zelf in zijn kroniek heeft ingevoerd.

Deze constatering is belangrijk omdat ten onrechte de neiging bestaat de ijver van Jan van Leiden te verbinden met het slechts éénmaal voorkomen van deze onderhavige zaak in de oorkonden. Het is merkwaardig dat Jan van Leiden deze 2 oorkonden uit medio 13e eeuw niet noemt. Hij zal ze niet gekend hebben. In beide Brederode-oorkonden zijn de termen betreffende de bloedverwantschap gelijk behoudens volgorde en verschil in naamvallen:

30 december 1248	'... dilecti consanguinei nostri, nobilis viri Willelmi de Breitenroede, ...'
27 juli 1250	'... nobili viro Willelmo de Brederode, dilecto consanguineo nostro ...'

N NB In zijn brief d.d. mei 1801 noemt baron van Spaen ten onrechte het jaar 1252 in plaats van de jaren 1248 en 1250 waarin de door hem bedoelde oorkonden zijn uitgevaardigd.

= EGMOND-KRONIEK - In hoofdstuk 28 van zijn Egmond-kroniek schrijft Jan van Leiden eveneens over deze afstammingszaak. Hij dient bij het opstellen van de geschiedenis van de abdij gebruik gemaakt te hebben van allerlei oude en originele bronnen zoals het Necrologium en de Annales Egmundensis uit de 7e tot de 13e eeuw.

Zonder direct verband met voorgaande of navolgende tekst schrijft hij: "Wijders heeft deze Diederik van Brederode, achtste Heer van Brederode, ten huwelijk gehad des gemelden Graven van Holland dochter", terwijl tevoren niet een Diederik vermeld wordt waarnaar het woord 'deze' zou moeten verwijzen.

Kennelijk was het de bedoeling van Jan van Leiden aan de niet bewijsbare afstamming van Brederode een geur van waarheid te geven, door ook in de onverdachte abdijskroniek daarover een vermelding op te nemen, zelfs al past deze niet bij omgevende tekstgedeelten.

In het Egmondse Necrologium wordt in de 2 eeuwen vóór Heer Dirk I geen enkele Brederode vermeld, hoewel dit na Dirk I wel een aantal malen het geval is. Ook de Annales zwijgen vóór 1200 over Brederode. Het is op geen enkele wijze mogelijk een sluitende constructie op te stellen waarin zowel graven van Holland als leden van het geslacht Brederode eikaars bloedverwanten kunnen zijn. Het kan in de bedoeling van graaf Willem II gelegen hebben uiting te geven aan zijn oprechte persoonlijke vriendschap jegens **WILLEM**.

= TERM 'BLOEDVERWANT' - Dat niet te zwaar getild moet worden aan de term 'bloedverwant', blijkt eruit dat ook bastaarden 'consanguinei' worden genoemd. Ook neven t/m de 5e graad werden als 'consanguinei' beschouwd.

In de Middeleeuwen werd deze term ook gebruikt voor leden van de geslachten Teylingen en Borselen. Een terecht gebruik van de term komt voor in de oorkonde van 8 februari 1269 betreffende de transactie tussen de gebroeders Willem I en Dirk II van Teylingen van het goed Gravenbroek. Dirk noemt hierbij zijn jongere broer '*consanguineo meo Willelmo domino de Brederode*'.

Ter vergelijking diene, dat het langdurig gebruikelijk was goede relaties met bijv. 'beminde neef aan te duiden hoewel er geen familiebanden aanwezig waren. Zo werd Dirk III van Brederode door graaf Willem V († 1389) zijn getrouwe neef genoemd. Ook was dit het geval bij keizer Karli V († 1559) en Heer Reinoud III van Brederode, die nota bene in 1531 zelfs als 'neef door zijn keizer eens ter dood werd veroordeeld wegens het voeren van de pretentie inderdaad van het Hollandse gravenhuis af te stammen, een ongebruikelijke actie tussen familieleden.

Het kan op een bijzondere betrekking tot de graaf wijzen dat Heer **WILLEM** op diverse stukken als eerste zegelt; tegelijk duidt dit minder op een familierelatie dan op het feit dat **WILLEM** tot de vooraanstaande edelen van het graafschap behoorde. Graaf en rooms-koning Willem II zal zijn vazal en 'bloedverwant' **WILLEM** als de aanzienlijkste der edelen beschouwd hebben vanwege diens afkomst uit het belangrijke geslacht van de Teylingens, de omvang van zijn bezit en zeker vanwege zijn onbetwist sterke persoonlijkheid en aangeboren leiderschap.

Paulus Voet: Het meest ingewikkelde betoog betreffende het vermeende recht op de graventitel heeft professor Paulus Voet opgezet in zijn voornoemde kroniek.

Hij betoogt eerst (p.26-28) dat Sigfried als '1e' Heer van Brederode omstreeks het jaar 1000 van zijn vader Arnoud een niet groot gebied in Kennemerland ontving, te klein om daarvan in een status als Heer te kunnen leven. Daarom kreeg Sigfried een groter gebied tussen Lek en Merwede toegewezen dat oorspronkelijk een Heerlijkheid was waaraan de naam Brederode gegeven werd. Voet stelt dat niet alleen noordelijk Holland maar ook Kennemerland ten tijde van graaf Dirk VII een afzonderlijk graafschap onder diens broer Robrecht was en daarom voor Sigfried onvoldoende land overbleef. Voorts legt Voet uit waarom aan Brederode van nature de graventitel toekomt:

('p.35) Komt hier in het voor by gaen in bedeneken, met wat recht de Heeren van Brederode al van outs, tot desen huudigen daege toe haer selven (p.36) hebben geintituleert, oock van verscheyden grooten benoemt zijn, te wesen GRAVEN VAN BREDERODE, daer noch het Balljouschap van Brederode in Kennemerlant, noch de vrye Heerschappye in den Alblasserweert, tot een Graefschap is verheven? Mijnes bedunekens is de reden daer van dese.

Om dat de Heeren van Brederode van Groeven zijnde gesproten, en dien volgens in haere voorouderen Graven sonen, met recht haer den Titel van Graeven mogen aenmaetigen.

En dat volgens de onveranderlijke gewoonte die in desen recht geeft, van geheel Duytslandt, en der omliggende plaetsen, die of tot desen huudigen daege toe, of voor desen onder het Rijcke gehoort hebben, als zijn geweest de vrye Nederlanden, selfs d(t)oen de naeder Unie van Utrecht in den jaere vijftien hondert negen- en-seventich opgerecht wiert. Volgens welcke costuyme soo wel de jonger sonen van Graeven, en haere sonen Graeven werden genaemt, als die van de oudste des geslachts afkomstich zijn.

En soo wanneer die jongere sonen geen Graef-schap besitten, is de gewoonte, datse by den Stamnaem, of den naem van het Stamhuys, hoewel geen Graefschap, voegen den Graeven Eertitel. Daer van daen komt het dat die van Brederode, zijnde den naem van het geslachte eenen Graven (p.37) Titel daer by voegen. Sulx dat niet te presumeren staet, dat den Graeffelijcken naem door die van Brederode, gevoecht soude zijn, ofte genomen van een plaetse in Kennemerlandt, die van minder reputatie en recht is, dan het Lant van Vianen.

En die voornoemde Heeren, haer qualiteyten stellende op de naevolgende wijze: Graeve van BREDERODE, vry Heer van Vianen en Ameyden, Heere tot BREDERODE, ten overvloet te kennen geven, den Eertitel van Graef niet ten aensien van de plaetse by Haerlem gelegen Brederode genaemt, maer ten insichte van hoeren oorspronck, ofte Stamnaem, Brederode, te stellen'.

BEOORDELING: Voet schreef zijn boekje tegen de achtergrond dat het bestemd was voor zijn tijdgenote Vrouwe Louise Christina van Solms († 1669), sedert 1655 weduwe van de 16e Heer Johan Wolfert van Brederode en voor haar zoon Hendrik III († 1657), wie hij beiden de

titels van gravin en graaf geeft. Hij tracht in zijn boekje waar mogelijk de kroon van Brederode tot in de hoogste perfectie op te poetsen. Daarom stelt hij dat voor Brederode het Land van Vianen belangrijker is dan het gebied in Kennemerland hetgeen in 1656 inderdaad zo was, en dat de naam Brederode afkomstig is van de bezittingen tussen Lek en Merwede.

Hij stelt zelfs dat eertijds de breederoden niet in Kennemerland maar tussen Lek en Merwede werden uitgemeten. Voet heeft er gelijk in dat de gebieden langs de Lek zeer uitgebreid waren, maar om daaraan de oorsprong van de naam Brederode te verbinden, vergt te veel van de fantasie. Zijn betoog is dan ook tegen beter weten in opgezet en wringt aan alle kanten. Met omhaal van woorden wil hij bewijzen dat aan de Heren van Brederode zeker de graventitel toekomt, desnoods alleen als een eretitel. Omdat de '1e Heer' van Brederode Sigfried zoon was van een graaf, kwam aan Sigfried en zijn wettige opvolgers, allen dus Heren van Brederode, ook de graventitel toe.

Voet zegt dat deze gang van zaken van ouds in Duitsland (misschien dacht hij aan het heilige-rooms-Duitse rijk) een vast gebruik was en zelfs in de Unie van Utrecht (1579) was vastgelegd. Indien een op deze wijze door erfenis verkregen graventitel niet ondersteund werd door bezit van land als graafschap, bleef het recht op de titel bestaan, zij het dan in de vorm van een eretitel. Omdat bij Brederode niet beschikt kon worden over een naam door het ontbreken van een graafschap, verbond Brederode deze geslachtsnaam aan de graventitel.

Wat Voet meldt over het erfelijk gebruik van de graventitel moge op zich naar waarheid zijn, voor zover de titel met het graafschap als erfgoed overgaat op de opvolger. De zonen van een graaf hadden de titel van 'jonker', zeker een jongere zoon zoals Sigfried die bovendien geen erfgenaam en opvolger was. Zelfs de vindingrijke Jan van Leiden kwam niet op de gedachte de graventitel aan Sigfried en de hem opvolgende Heren van Brederode te kennen. Hij noemt Sigfried's broer Dirk III († 1039) als graaf van Holland, maar geeft aan Sigfried zelf de titel van burggraaf, hetgeen iets geheel anders is dan een graaf.

Latere Brederode-auteurs haken nimmer in op het burggraafschap van Sigfried als grond voor de graventitel voor Brederode. Jan van Leiden gebruikt in zijn kroniek de graventitel niet voor de al of niet gefantaseerde Brederode-Heren, waarvoor hem een pluspunt toekomt.

11 OVERIGE VERMELDINGEN - Behalve de 2 hierboven vermelde door Voet aangehaalde oorkonden volgen hierna volledigheidshalve overige vermeldingen in oorkonden en bronnen:
- OORKONDEN - In een te Keizersweerd op 30 december 1248 uitgevaardigde oorkonde betreffende de verkoop door **WILLEM** van het land Reesveld neemt koning Willem II hem: '*dilecti consanguinei nostri, nobilis viri Willelmi de Breiterroede*'.

Oorkonde van 30 december 1248: 'Willem door Godts genaede, Roomsche Coninck altyt vermeerder des Rijx. Allen den getrouwen onderdaenen des Ryx. Die dese Brief sullen insien, sy genaede en alle heyl.

De mildadicheyt van een oprecht Koninck is gewoon, syner onderdanen getrouwen diensten met weerdighe vergeldinghe van belooninghe voor te komen, en haere voordelen te bevorderen met der daet.

Dienvolgens hebben wy ..., dat wy in achttinghe ghenomen hebbende de trouwe en onderdaenighe diensten van onsen beminden bloetverwant, des Edelen-Mans Willem van Breiten-rode, die hy aen ons betoont heeft en noch gedoe- righlyck betoont, en als noch sal toonen konnen, hem gedaen hebben die genade, ... dat hy het Landt Reesveld .... etc.

... by Werdam, in 't jaer Twaelfhondert negen en veertigh op de derde Kalende van lanuaris, de seste indictie'.

Deze oorkonde behoort tot een reeks van 8 oorkonden voor **WILLEM** waarvan de op 27 juli 1250 te Bechtolsheim uitgevaardigde oorkonde betreffende dito verkoop vermeldt: '*... nos nobili viro Willelmo de Brederode, dilecto consanguineo nostro, ...*'.

Oorkonde van 27.7.1250 (BrBr.15; fragment in vertaling): - 'Willem Ryx, ... Wy maecken ... bekend, dat wy den edelen Man Willem van Brederode, onsen beminden bloetverwant, gegeven hebben het landt Reesveldt ... etc. En was

geschreven in het Leger bij Bertoldeschem, in 't Jaer onses Heren twaelfhondert en vyftigh, den sesten Kalende van Augustus de achtste indictie',

Als reeds opgemerkt, behoren deze oorkonden bij elkaar en is de tweede waarschijnlijk ten dele naschrift van de eerste. De term 'bloedverwant' komt derhalve niet enkele malen, maar in feite slechts éénmaal voor, nl. in de eerste oorkonde en is bij de tweede slechts overgeschreven.

Tot de reeks behoort ook de oorkonde van 29 april 1255 betreffende de verkoop van het ambacht Velsen door Hugo van Naaldwijk aan **WILLEM** waarin deze wordt aangeduid met: '*... nobili viro W. domino de Brederoede, dilecto fideli nostro ...*' (de edele man Willem, Heer van Brederode, onze beminde getrouwe).

In deze oorkonde wordt **WILLEM** niet als bloedverwant aangeduid. Het gegeven van bloedverwantschap met het gravenhuis past op zich zeer wel in de opzet van de Brederodes om hoe dan ook de afkomst van het door hen beweerde gravenbloed in hun aderen te bewijzen of ten minste veilig te stellen.

= **LATERE SCHRIJVERS** - In navolgende tijd hebben de Brederode-auteurs zich al dan niet gevoegd naar de onwaarschijnlijke afkomst en deze zaak soms met voorzichtige woorden slechts aangeroerd.

- **P.Czn. Boekenberg** twijfelt in zijn kroniek van 1587 door op te merken: '*Waarom velen gemeend hebben, dat hij de oudste zoon van Arnoud de graaf van Holland geweest is*'.

- **Lod. Guicciardini** schrijft in 1612 in zijn beschrijving van de Nederlanden getrouw over: '*Het edelste Huys in Hollandt... zyne afkomste reeckende uyt den Graven van Hollant ...*' en iets verder: '*... by Graef Willem met den welcken hy heel familier was ...*'.

- **Wouter van Gouthoeven** constateert in 1620 (GoCh.120) slechts: 'Zyphird, broeder van Dierck de iiiie Grave van Hollant wert ghestelt de eerste Heere van Brederoede ...'.

- **Simon van Leeuwen** doet in zijn Batavia Illustrata van 1685 veel moeite om de overgeleverde namen en jaartallen etc. in elkaar te passen, maar dit wil hem niet goed lukken.

Van Leeuwen noemt het werk van Scriverius, waaruit hij alleen de namen bij elkaar zet: Aarnout de III. Graaf van Holland; desen Sifrid stierf anno 1033; liet na twee soonen Diderick den I. Heer van Brederode, en Simon den I. Heer van Tellingen Bij **WILLEM** gewaagt hij niet van een bloedverwante relatie met graaf Willem II.

- **AJ. van der AA** laat in medio 19e eeuw in zijn Biographisch Woordenboek der Nederlanden (AaBW.1224) de zaak in het ongewisse door alleen te wijzen op de 'namaagschap' tussen graaf Willem II en Heer **WILLEM** van Brederode. Wel noemt hij **WILLEM** nog de zoon van de niet bestaande Alphert van Brederode en Beatrix van Hoorn.

- **L.Ph.C. van den BERGH** merkt in zijn Aanteekeningen (BeBr.189-190) op dat er wellicht een onbekende familierelatie achter zou kunnen schuilen. Het feit dat **WILLEM** op stukken als eerste zegelt, kan duiden op een bijzondere betrekking tot de graaf.

- In het **Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek** van 1911 (NNBW) worden Dirk I de drossaet en zijn zoon **WILLEM** niet behandeld hetgeen als een tekortkoming beschouwd moet worden.

- **H.GA. Obreen** vermeldt in 1926 (ObTB.234) in De Nederlandsche Leeuw slechts de bloedverwantschap.

- **A.W.E. DEK** laat in zijn Brederode-genealogie van 1959 (DkBr.108-109) het onderwerp onbeschreven.

o. DE GRAFZERK IN VELSEN - INLEIDING: Het navolgende is een uitgebreide weergave van het rapport 'De Brederode-zerk van de Engelmunduskerk in Velsen-dorp' van B.J. Oosterop. Het bevat een verslag met conclusies van het door hem verrichte diepgaande onderzoek in de jaren 1994-1996 binnen het kader van de Archeologische Werkgroep Velsen, met welwillende medewerking van specialisten en instellingen op hun vakgebieden. De voor Nederlandse begrippen bijzonder zeldzame middeleeuwse zerk met de beeltenis van een ridder en zijn vrouw, die in 1967 in Velsen-dorp werd opgegraven door de Archeologische Werkgroep Velsen, is tot nu toe niet uitgebreid onderzocht qua afbeelding, steensoort en datering in combinatie met de archeologische vondsten. Het archeologisch

onderzoek was door genoemde Werkgroep wegens opgravingen van bedreigde gebieden (verbreding Noordzeekanaal, Wijkertunnel etc.) nog niet afgerond.

De zerk werd ter hoogte van de vermoedelijke vroegere Brederode-kapel van de Engelmunduskerk ontdekt, zodat aangenomen werd dat de zerk toebehoord zou hebben aan een echtpaar van Brederode. Tot voor kort was er geen compleet boekwerk met alle historische gegevens over het geslacht Brederode beschikbaar, zodat meerdere auteurs een min of meer ongelukkige keuze hebben gemaakt voor een in aanmerking komend echtpaar van Brederode.

Met dit artikel wordt beoogd de vondsten zowel afzonderlijk als in een samenhangende bredere historische context te plaatsen.

o.1 **De Brederode kapel** - Sinds 1255 behoorde de kerk van Velsen door aankoop van het ambacht Velsen tot de heerlijkheid Brederode. De Brederode's hadden het recht om een persoon voor het pastoraatsambt voor te dragen aan de bisschop. Dit zogenaamde patronaatsrecht werd verkregen door de kerk te begiftigen met fondsen voor onderhoud en eredienst. Een begrafenisruimte voor hen zelf in deze parochiekerk lijkt voor de hand liggend. Uit een bouwbestek van 15% blijkt dat er zo'n kapel geweest moet zijn. Als gevolg van vernielingen door de Spanjaarden is een bouwbestek opgesteld waarin inderdaad sprake is van 'Brederoos Cappelle'. De Spanjaarden hadden bij het beleg van Haarlem veel houten balken nodig voor de ondermijning van de stadsmuren. In 1573 werden van alle kerken, kapellen en veel huizen uit de omgeving de kapconstructies verwijderd. Ook de Engelmunduskerk ontquam dus niet aan zijn lot.

Hervormd_Engelmunduskerk Velsen-Zuid (foto Leon Bok) PKN.

Na toestemming van Amelia, weduwe van de in 1568 overleden Heer Hendrik II van Brederode, om landerijen van de kerk te verkopen voor het bekostigen van de wederopbouw, werd op 5 januari 1596 begonnen met een gedeeltelijk herstel van de kerk. In het bestek van 1596 staat ondermeer'... aan de noordsijde, de bogen van Brederodes capel te stoppen tot twee steenen dik De muren van de kapel werden afgebroken voor reparatie van het schip van de kerk. De uit baksteen gevormde boog, dichtgemetseld met baksteen van verschillend formaat, is in de tufstenen noordmuur nog steeds herkenbaar. De spitsboog heeft een hoogte van ongeveer 4 m. Tijdens archeologisch onderzoek door genoemde

Werkgroep is in de bodem buiten de kerk een puinspoor aangetroffen, maar hieruit kon echter niet de oorspronkelijke omvang van de kapel worden gereconstrueerd. Op ongeveer 2,30 m afstand van de noordmuur is ter hoogte van de spitsboog een grafzerk gevonden. Deze zerk met een gracieuze voorstelling van een ridder en een edelvrouw, die bovendien voorzien is geweest van kostbaar inlegwerk, moet toebehoord hebben aan een belangrijk echtpaar. De zerk met nog het inlegwerk zal een tijd lang tot 1573 zichtbaar zijn geweest. De kapel is wellicht op zeker moment in gebruik geraakt als toegang tot de kerk. Het oppervlak van de steen is namelijk zeer gesleten door de kerkgangers, terwijl de vlakken waarin oorspronkelijk het geelkoperen inlegwerk heeft gezeten slechts lichte slijtage vertoont. Er kan verondersteld worden, dat het inlegwerk met randschrift niet lang vóór de bouwvallige toestand van de kerk in 1573, mogelijk tijdens de beeldenstorm van 1566, verloren is gegaan.

Hoewel het aannemelijk is dat de zerk toebehoord heeft aan een zeer aanzienlijk echtpaar van Brederode, is het zinvol na te gaan of een ander geslacht in aanmerking kan komen. Het enige andere belangrijk geslacht in Velsen was het geslacht Persijn, dat midden 13e eeuw het Huis te Velsen in leen verkreeg. Dit geslacht noemde zich toen 'Heren van Velsen' naar de vroegere bewoners van het huis. Jan III Persijn van Waterland, sinds 1314 gehuwd met Jutte van Brederode († 1346, dochter van Dirk II van Brederode), stichtte en doteerde een kapelanie (*fundationem et dotationem cappellaniae*) op het altaar van St. Andries in de kerk van Velsen. Dit betekent, dat een priester werd belast met de bediening van het altaar. Na het overlijden van Jan Persijn in 1353 werd door zijn erfgenamen onmiddellijk actie ondernomen de kapelanie over te brengen naar het altaar van het Heilige Kruis in de St. Bavo-kerk in Haarlem. Beide echtelieden werden begraven in het klooster Leeuwenhorst in de regio Noordwijk. Verder is bekend dat in 1347 Jan II van Polanen, zoon van Catherina van Brederode (eveneens een dochter van Dirk II) een kapelanie stichtte op het altaar van de Heilige Maagd en de apostel Petrus in de kerk van Velsen. De monumentale tombe van Jan II van Polanen († 1394) is nog immer te bewonderen in de Grote Kerk in Breda. Zo lagen er nauwe banden tussen Brederode en de Velsense kerk. De kostbare zerk moet alleen al om die reden toebehoord hebben aan een Brederode.

o.2 Funerair antecedente onderzoek - Nu aannemelijk is dat de zerk zeer waarschijnlijk toebehoorde aan een echtpaar van Brederode, zal naar geschikte kandidaten gezocht moeten worden. Willem van Brederode († 1316) en zijn vrouw Elsebee (Elisabeth) van Kleef komen in tegenstelling tot wat eerder gedacht werd, niet in aanmerking voor begraving in de Engelmunduskerk.

Na de dood van Willem hertrouwde Elsebee in 1330 in Dortmund met Heer Conrad van der Mark. Beiden werden begraven in het door hen gestichte clarissenklooster Clarenberg bij Dortmund.

Verder is bekend dat het merendeel van het geslacht Brederode bijgezet werd in kloosterkerken. Als voorbeeld kan hierbij het St. Jansklooster en het carmelietenklooster in Haarlem worden aangehaald. Overigens is het type kerk waar dergelijke grafsculpturen en zerken werden opgericht een indicatie voor de status van de personen die herdacht werden. Schenkingen als legaten, land, opbrengsten van bezittingen etc. voor het periodiek doen lezen van missen voor het zieleheil en ter (na-)gedachtenis van zichzelf, echtgenote, nakomelingen en voorzaten waren gewoon.

Voor wat betreft de Heren van Brederode en hun echtgenotes zijn slechts twee echtparen aan te wijzen qua sterfjaren en zerkdatering, die in de Brederode kapel van de Engelmunduskerk begraven zouden kunnen zijn, nl. **WILLEM** van Brederode († 1285) met zijn vrouw Hillegonda van Voorne († 1302) en Heer Hendrik van Brederode († 1345) met zijn vrouw Isabella van Fontaines († 1346).

Met zekerheid wordt aangenomen dat Hendrik van Brederode in 1345 heeft deelgenomen aan de strijd tegen opstandige Friezen en bij Warns sneuvelde. Het is onwaarschijnlijk dat zijn stoffelijk overschot alsnog in de kerk van Velsen werd bijgezet.

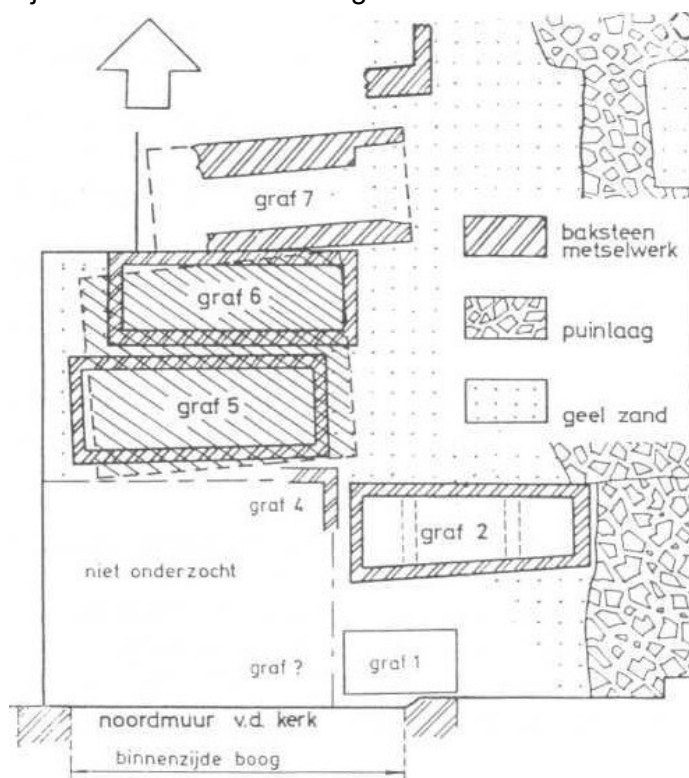
o.3 Begravingen voor de welgestelden in de 13de en 14de eeuw - Gedurende de Middeleeuwen werden stenen grafkelders onder de kerkvloeren gebouwd, waarop de stenen zerken een deel van de kerkvloerbetegeling vormden. Zijkapellen werden dikwijls aangebouwd voor een graf van een vereerde persoon, waarbij de kapel via bijvoorbeeld een

spitsboog in open verbinding met het kerk-schip stond.

Zowel binnen als buiten de kerk werden éénpersoons-grafkelders gewoonlijk in een rechthoekige of langgerekte trapezium vorm gebouwd en opgezet van baksteen (kloostermoppen) of tufsteen met een zadeldakachtige afsluiting, bestaande uit schuin tegen elkaar geplaatste stenen. Dit type werd in en rond de Engelmunduskerk aangetroffen. Elders kwamen ook éénpersoons-grafkelders met een tongewelf voor. De binnenkant van een baksteengraf was wit bepleisterd en met name in de lage landen soms voorzien van schilderingen. In of op de mortelvloer waren meestal twee dwarsgeplaatste baksteenrijen gelegd, waarop de houten kist kon rusten.

Ingegraveerde grafzerken met meestal volledige afbeeldingen van de begraven personen lieten een lange traditie, zien gedurende de 12de tot ongeveer de 17de eeuw. De afbeelding op de zerk van de Engelmunduskerk toont de gebruikelijke voorstelling van een ridder en zijn vrouw in de pose en opstelling van beide echtelieden en van hun plaats in een kerk-exterieur. Veelal werden de menselijke gestalten min of meer levensgroot afgebeeld. Ook attributen zoals kleding, schild en zwaard, religieuze symboliek zoals de bidhouding, dieren aan het voeteneinde, vierpassen enz. vormden in de 13e en 14e eeuw een vast patroon op de zerken.

De soort afbeeldingen op de inmiddels gebruikelijk geworden gedenkmonumenten bleven voor langere tijd vrijwel onveranderd. Toch lieten de afbeeldingen overwegend een doorsnede van de toenmalige dracht zien, terwijl aan de meer traditionele afbeeldingen details van eigentijdse elementen toegevoegd waren. Uit geschreven documenten blijkt bijvoorbeeld dat versterkingsstukken over maliën zoals lamellen rustingsstukken in de

Situering van de beide Brederode-graven (5 en 6) en in enkel-gearceerde lijnen de in 1967 gevonden grafzerk.

tweede helft van de 13e eeuw al gangbaar waren, terwijl deze stukken op grafmonumenten niet eerder dan in begin 14e eeuw verschenen.

Het is bekend dat de stenen zerken en geelkoperen platen 'en masse' in productiecentra werden vervaardigd en vandaar uit gedistribueerd. Microscopisch onderzoek door de firma Rockview in Amsterdam heeft aangetoond dat de zerk, die 238 x 192 x 16 cm meet, bestaat uit Doornikse kalksteen. Ten zuiden van de stad Doornik waren (en zijn) op beide oevers van de Schelde vooral in de 13e en 14e eeuw belangrijke groeven, waarin de blauwzwarte carbonische kalksteen werd gewonnen.

In Gent waren talrijke beeldhouwers werkzaam bij het vervaardigen van grafmonumenten in Doornikse kalksteen, die over de Schelde werd aangevoerd. Vooral werd de Doornikse steen in de 13e en vroege 14e eeuw als bouwsteen geleverd in Franse, Vlaamse, Zeeuwse en Hollandse gewesten.

Voor objecten als zerken, vloertegels of stenen platen werd Doornikse steen evenwel tot ver in de 15e eeuw toegepast.

De voorstelling op de zerk is in groeven en verdiepte vlakken van ca. 5 a 6 mm diep uitgehakt. Deze vlakken zijn met geel-koper ingelegd geweest. Bij deze techniek van lijnuitsparing behouden de tekenlijnen het oorspronkelijke oppervlak van de zerk. Extra ingesneden vlakjes in de uitgehakte vlakken zorgen dat toegevoegde pek het inlegwerk beter laat hechten aan de steen. De kostbare zerken, in lijnuitsparing uitgevoerd, zijn uitsluitend vervaardigd voor zeer voorname personages of families. Genoemde techniek kwam tegen

het einde van de 13e eeuw in zwang.

Helaas is bij de opgraving in 1967 de steen zonder inlegwerk aangetroffen, waardoor de wapenfiguren, randschrift, leuzen in de wimbergen en andere details met betrekking tot de menselijke gestalten en de hond ontbreken.

Het is opvallend dat voor het gelaat geen uitsparingstechniek met inlegstukken is toegepast, zodat de gezichtsexpressie door graven werd verkregen. In het oppervlak van de uitgehakte vlakken zijn de ruwe spitsbeitelsporen goed zichtbaar, terwijl de voorstelling zelf door stappen van de kerkgangers mettertijd is uitgesleten en vervaagd.

Bovendien trof men de zerk in drie gebroken delen aan (bij transport is er nog een vierde stuk afgebroken), met op de breukranden grote beschadigingen. Ook zijn delen van het oppervlak afgeschilferd, zodat bijvoorbeeld van de hond alleen de kop nog zichtbaar is. Toch is het grootste deel van de afbeelding op de zerk bewaard gebleven en valt er voor Nederlandse begrippen een bijzonder zeldzaam mooie middeleeuwse voorstelling van een adellijk echtpaar te bewonderen.

o.4 Archeologische vondsten - De zerk is circa 60 cm onder het maaiveld en 2,30 meter vanaf de noordmuur van de Engelmunduskerk ter hoogte van de vroegere gotische doorgang aangetroffen. De onder de zerk gelegen éénpersoons grafkeldertjes, graf 5 en 6, zijn opgetrokken uit kloostermoppen. Alleen de zadeldakachtige afsluiting aan het hoofdeinde van graf 6 was nog in oorspronkelijke staat.

De westoostelijk georiënteerde graven liggen iets ten op zichte van elkaar verschoven. Verder bleek dat graf 5 vrijwel geheel met zand en graf 6 ook met puin opgevuld is geweest.

In graf 5 zijn sporen vastgesteld van een grote houten kist en van een kleine kist met een formaat van 78 x 23 cm. De kleine kist, waarin niets van de inhoud is teruggevonden, heeft vermoedelijk bovenop de grote kist gestaan. De spijkers op de bodem stonden met de koppen in de ca. 0,5 cm dikke mortelvloer. In graf 6 zijn alleen indirecte sporen van een kist middels de vele spijkers aangetoond.

Baksteenformaten kunnen een indicatie van de ouderdom van een gebouw of ander bouwwerk geven. Hoe kleiner de steen hoe jonger het bouwwerk. Het kloostermop-formaat uit de puinsleuf van de voormalige Brederode-kapel is 28 x 14 x 7 cm. De datering hiervan is bepaald tussen 1260 en 1295. Het kloostermop-formaat van graf 6, althans van de kleinst bekende afmeting, is 28 x 13,5 x 6 cm en dateerbaar tussen 1280 en 1320. Van graf 5 is helaas geen determineerbare afmeting bekend. De gegevens zijn ontleend aan de grafiek van middeleeuwse baksteenformaten van dateerbare formaten in het Hollandse kustgebied (ongeveer van Vlaardingen tot Alkmaar). Als parameter wordt het volume genomen. (Mede naar vriendelijke mededeling alsmede grafieken van G.P. Alders en diens artikel in *Westerheem* XXXIV 1985, p.269-270).

Globale determinatie van de scherven uit put 14 wees uit, dat ongeveer 25% van het aantal vondsten bestaat uit vroeg middeleeuws aardewerk, in het bijzonder het Badorf type, 50% uit kogelpot (veel kleine stukjes) en 5% uit Pingsdorf-aardewerk scherven. Tezamen komt dit neer op 80% van de vondsten. De rest bestaat voor het grootste deel uit steengoed, zoals proto- en bijna-steengoed, maar vooral Siegburgsteengoed. Roodaardewerk is nagenoeg niet aangetroffen. Uit de vulling van de graven 5 en 6 zijn dezelfde typen aardewerk gekomen, zij het in een meer gelijke verhouding.

Vanwege het nagenoeg ontbreken van een zadeldakachtige constructie kunnen de graven later opgevuld/dichtgestort zijn of misschien zelfs hergebruikt. De overige grafkeldertjes bevatten geen skelet en zijn kennelijk alle geruimd en in onbruik geraakt. Het lijkt waarschijnlijk dat de skeletten van graf 5 en 6 van middeleeuwse oorsprong zijn en mogelijk van de eerst begravenen wegens o.a. het ontbreken van jonger schervenmateriaal in de grafkelders.

In het graf 5 van de ridder, binnen de voormalige houten kist aan het hoofdeinde werd een penning (Ø 12 mm) van Floris V gevonden, wat aangeeft dat het hier gaat om een bijna ongestoord middeleeuws graf. De opgegraven munt toont een naar links gewend gotisch gravenportret, terwijl op de keerzijde een lang dubbellijnig kruis afgebeeld wordt. Het kruis is gekantonneerd met roosjes of sterretjes. Het omschrift luidt COMES HOLLANDIE en op de keerzijde HO LL AN Tx. Naar de nieuwste inzichten kan de gevonden zilveren Hollandse penning van Floris V gedateerd worden tussen 1284 en 1286.

Vanaf 1286 werden nieuwe gedevalueerde penningen in omloop gebracht, terwijl de gerevalueerde te zware munt uit de jaren 1284 t/m 1286 officieel buiten omloop werd gesteld. Uit deze gang van zaken mag worden aangenomen, dat laatstgenoemde munt in de periode van 1284-1286 in het graf moet zijn terecht gekomen.

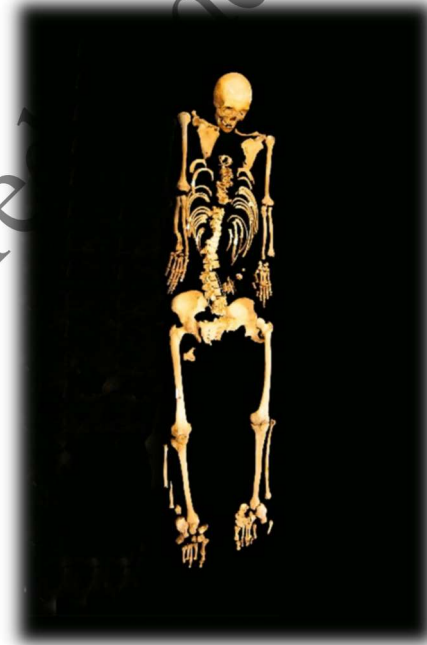
De begraven persoon moet dus in genoemde periode ter aarde besteld zijn. Het overlijdensjaar van Heer **WILLEM** van Brederode van 1285 valt precies binnen de omlooperperiode van de penning, zodat de zilveren Floris V penning als het visitekaartje van de ridder gezien kan worden!

o.5 **Skeletten** - De skeletten van graf 5 en 6, opgeslagen in het Provinciaal Depot voor bodemvondsten Noord-Holland, zijn onderzocht op geslacht, lengte, leeftijd en bijzonderheden. Het geslacht en lengte is volgens gestandaardiseerde methoden redelijk goed te bepalen, maar leeftijdsschattingen bij volwassenen is geen eenvoudige zaak. Ook zijn er nagenoeg geen andere skeletten uit dezelfde periode gevonden, zodat er geen vergelijkingen gemaakt kunnen worden.

Gezien de compleetheit van de skeletten moet volgens F.J. Laarman van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek de archeologische opgraving uit 1967 zeer nauwkeurig zijn geweest, zodat archeo-zoölogisch onderzoek plaats kon vinden.

Skelet Willem van Brederode [graf 5]

Skelet Hillegonda van Voorne [graf 6]

Met dank aan Studio John Meijer

Het skelet uit graf 5 is afkomstig van een man van ca. 40-60 jaar met een lichaamslengte van ongeveer 182 cm. Interessant is het grote aantal genezen botbreuken in het rechter schouderblad, in de sleutelbeenderen en in het rechter scheenbeen. Bovendien was minstens één, maar wellicht meer ribben gebroken. De vele botbreuken kunnen duiden op een val van zijn paard.

Het skelet uit graf 6 betreft een vrouw. Haar leeftijd is geschat tussen de 50 en 80 jaar, de lichaamslengte op ongeveer 161 cm. 'Opvallend zijn de versleten borstwervels en de botknobbeltjes op het verhemelte. Een aantal borstwervels zijn scheef ingezakt (kyfose) waardoor de houding van deze vrouw niet geheel rechtop was. Het skelet wordt verder gekenmerkt door een aantal versleten gewrichten'.

Het vermoeden bestaat dat de skeletten de oorspronkelijke individuen van de 13e/14e eeuwse graven zijn. Hoewel de graven 5 en 6 naderhand zijn opgevuld met zand en puin, waarom de zerk verplaatst moet zijn geweest, is de kans groot dat de zerk en onderliggende

graven bij elkaar hebben behoord. Onder de ridderfiguur van de zerk is dus het skelet van een man aangetroffen en onder de vrouwenfiguur het skelet van een vrouw.

Er zal naar een relevant historisch echtpaar gezocht moeten worden van wie de leeftijden corresponderen met die van de skeletten. Zoals reeds is vastgesteld, komen aan de hand van historische bronnen slechts twee echtparen in aanmerking. Gezien de geboorte- en sterfjaren van Hendrik van Brederode van ca.1305 en 1345, en van Isabella van Fontaines van ca.1300 en 1346 komt dit echtpaar wegens de te late tijdsperiode niet in aanmerking.

Heer **WILLEM** van Brederode († 1285) is met redelijke zekerheid geboren tussen 1225 en 1235, zodat het jaar 1230 aangehouden kan worden. Als oudste kind kan de geboortedatum van Hillegonda van Voorne († 1302) gesteld worden op 1232 (Zie o.2).

De leeftijden van **WILLEM** (55) en Hillegonda (70) passen wonderwel bijzonder goed binnen de periode van de geschatte skeletleeftijden, namelijk resp. 40 a 60 en 50 a 80 jaar.

Een andere mogelijke aanwijzing dat zerk en skeletten bij elkaar behoren, is het volgende:

De man en vrouw zijn bijna levensgroot afgebeeld, d.w.z. de afmetingen van de grafzerk staan in verhouding tot die van het menselijk lichaam, omdat de zerk het eigenlijke graf moet bedekken.

De geïdealiseerde voorstelling van man en vrouw is gebaseerd op hun sociale aanzien dat zij tezamen hebben genoten. Zo zal de steenhouwer rekening gehouden moeten hebben met bijzonderheden van de personen in kwestie, waarbij niet alleen de soort kleding, maar misschien in enkele gevallen ook fysieke kenmerken van belang konden zijn geweest.

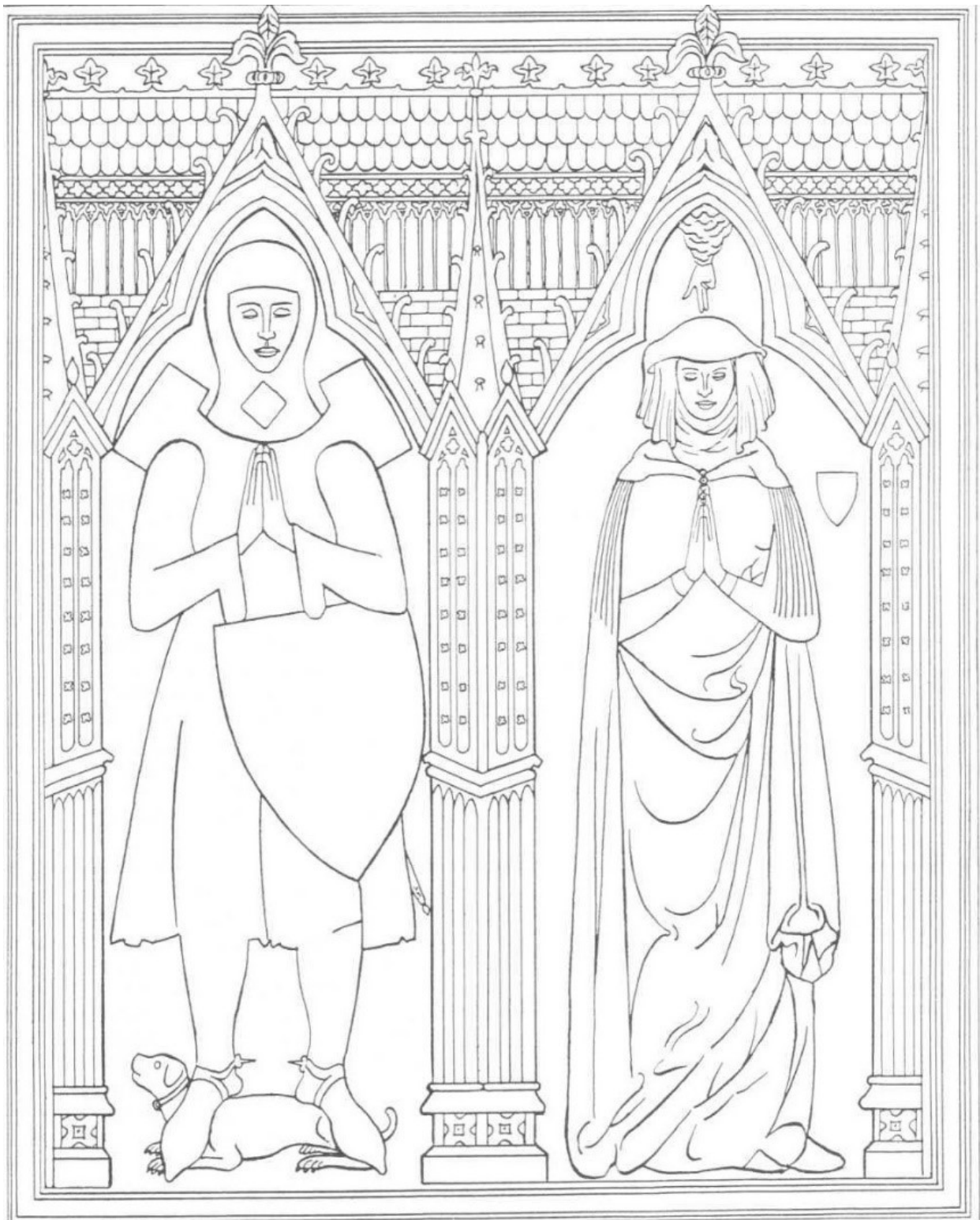
De lengte van de man en vrouw komt in vergelijking met de skeletten alleen overeen in geval dat de lengte van hen van top tot teen zonder hoofdbedekking wordt gemeten, d.i. resp. 1,82 (= exact de geschatte skeletlengte!) en 1,63 m, dus inclusief de lengte van de toen gebruikelijk liggende stand van de schuin naar buiten staande voeten.

Het is bekend dat het resultaat van de lengtebepaling bij skeletten slechts een benadering van de oorspronkelijke lengte is, zodat het verschil van 2 cm (= 163 min 161) hiermee verklaard zou kunnen worden. In ieder geval kan gezegd worden dat het vrij grote lengteverschil tussen man en vrouw opvallend in beeld is gebracht.

o.6 **De afbeelding van de zerk** - = ARCHITECTUUR - De bijna levensgrote ridder en vrouw staan in biddende houding in vensters van een groot gotisch kerkgebouw. Hoewel de levensecht afgebeelde personen rechtop staan, geven de schuin naar beneden staande voeten de indruk alsof de persoon in kwestie ligt. Deze afbeeldingswijze van personen is typisch voor de 13^e en 14^e eeuw.

Aan de buitenzijde van het gebouw zijn de volgende bouwelementen te zien: Het dak met de leien en de vorst waarop een gebeeldhouwde kam van steen of smeedijzer met bladmotief, een spitsbogen balustrade met een vierpasfries waaronder een muur, wimbergen (= driehoekig bouwdeel) met aan weerszijde de pinakels (decoratie-torentjes) met de versierselen als knophogels en aan de top een kruisbloem in de vorm van een Bourgondische lelie. Halverwege de pinakels zijn waterlijsten aangebracht.

De driehoekige bekroning van de vensterkoppen, de wimbergen, was een gebruikelijke bouwstijl in de periode van de gotiek. Op zerken in het tweede kwart van de 14^e eeuw komt de eenvoudige spitse driepasboog in vergelijkbare gedetailleerde kerkexterieurs niet meer voor. De op regelmatige afstanden geplaatste hogels zijn een kenmerkend siermotief in de gotiek. Op middeleeuwse zerken komt de oorspronkelijke knopvormige hogel tot ca. 1300 voor.

*Reconstructie-tekening van de in 1967 gevonden grafzerk in Velsen-dorp.
Archeologische Werkgroep Velsen - 1996 - Nic. van Dam / Bert J. Oosterop)*

*Grafsteen Willem van Brederode en Hillegonda van Voorne.
(Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, nr. 178.409)*

Aan de buitenzijde van het gebouw zijn de volgende bouwelementen te zien: Het dak met de leien en de vorst waarop een gebeeldhouwde kam van steen of smeedijzer met bladmotief, een spitsbogen balustrade met een vierpasfries waaronder een muur, wimbergen (= driehoekig bouwdeel) met aan weerszijde de pinakels (decoratie-torentjes) met de versierselen als knophogels en aan de top een kruisbloem in de vorm van een Bourgondische lelie. Halverwege de pinakels zijn waterlijsten aangebracht. De driehoekige bekroning van de vensterkoppen, de wimbergen, was een gebruikelijke bouwstijl in de periode van de gotiek. Op zerken in het tweede kwart van de 14e eeuw komt de eenvoudige spitse driepasboog in vergelijkbare gedetailleerde kerkexterieurs niet meer voor. De op regelmatige afstanden geplaatste hogels zijn een kenmerkend siermotief in de gotiek. Op middeleeuwse zerken komt de oorspronkelijke knopvormige hogel tot ca. 1300 voor.

= RIDDERFIGUUR - De hoofdbepantsering van de ridder bestaat uit een maliënkovel (halsbergkap), waaronder hoogstwaarschijnlijk een kleine ronde smeedijzeren helm, de beckeneel zit. Dat is af te leiden uit de relatief grote omvang van de kovel. De oorspronkelijk bolvormige beckeneel kreeg rond 1320/30 een eivormig uiterlijk.

De pantserkleding bestaat uit een zogenaamde maliënkolder, waarbij ook de benen door pijpen van maliën bedekt waren. De maliënkolder (halsberghoele) van de ridder is een maliënpantserhemd, bestaande uit lange mouwen met wanten en de maliënkovel. De wanten op de afbeelding hebben aan de binnenzijde een opening om de hand uit de want te kunnen halen zonder de halsberg helemaal uit te trekken. Het begin van de split aan de voorzijde van de knielange halsberg is nog juist zichtbaar. Deze vorm behield de maliënkolder tot ongeveer 1320, doch de geleidelijke opdeling in hemd met staande kraag, kap en handschoenen begon al in 1250, totdat die vorm en opdeling in losse stukken rond 1330 gebruikelijk was. In dezelfde periode ontstonden scheen-, knie- en armstukken, schijven enz. voor versterking van de maliënbepantsering aan armen en benen. Deze versterkingsstukken werden op koperen platen en stenen zerken geregeld afgebeeld vanaf ca. 1320. Over de maliënkolder werd de heraldisch versierde wapenrock gedragen, die omstreeks 1300 nog tot de knie reikte, maar later aan de voorzijde meestal korter was.

*Het oudste Brederode-ruiterzegel d.d. 1270.
(Ongeveer ware grootte / Stadsarchief Keulen)*

Gedurende het grootste deel van de 13e eeuw was de wapenrock mouwloos, maar tegen het einde van de eeuw verscheen tevens een rock met mouwen. Op de zerk is een knielange rock zonder mouwen afgebeeld.

De ridder draagt schouderschildjes, zogenaamde britsieren of ailettes, die met de wapenfiguur op de wapenrock en schild precies overeenkomen. De schouderschildjes werden zijdelings rechtopstaand gedragen om het familiewapen, dat reeds vooraan op het schild getoond werd, ook van opzij goed zichtbaar te maken. Ook wordt verondersteld dat deze schildjes dienden om zwaardslagen tegen de hals of de helm op te vangen en af te leiden. De natuurlijke afbeelding van de zijdelings gedragen schouderschildjes op een vlakke zerk stelde de beeldhouwer voor een probleem.

De schildjes op de Velsense zerk zijn schuin achter de schouders aangebracht. Afgebeelde ailettes op stenen zerken zijn bekend in de periode van 1260 tot 1350.

Hoewel de wapenfiguren op de schouderschildjes, het schild en wapenrock niet meer zichtbaar zijn, kon de vorm van deze figuren aan de hand van het ruiterzegel van **WILLEM** worden achterhaald. In het archief van Keulen bevindt zich nl. nog een redelijk compleet en slechts licht beschadigd ruiterzegel van **WILLEM** uit 1270, (Zie f.5), terwijl in het stadsarchief van Utrecht een zeer beschadigd fragment van een ruiterzegel uit 1274 aanwezig is. Met behulp van beide zegels is een vrij nauwkeurig zegel gereconstrueerd (Zie afb.). Het

randschrift luidt: 'S' W[ILHELM] MILITIS DE : BREDERODE' (zegel van Willem ridder van Brederode). Het wapen toont een klimmende leeuw beladen met een barensteel van drie hangers.

Aan de hielen van de ridder zijn door middel van lederen riempjes priksporen vastgemaakt. De priksporen zijn de voorlopers van de rad- of rolsporen. Deze ontwikkeling vond niet van de ene op de andere dag plaats en de twee typen sporen, prik en rad, hebben tijdens zekere periode gelijktijdig bestaan. Na 1350 komen priksporen op stenen zerken nauwelijks voor.

= *Voetondersteuning* - Hoewel aan de voeten van de ridder een hond ligt, komt bij afbeeldingen van ridders de leeuw verreweg het meeste voor in vergelijking met andere dieren. De hond komt overigens wel zeer regelmatig voor. Bij afbeeldingen van edelvrouwen komt de hond zelfs vaker voor dan de leeuw. De betekenis van de hond is niet steeds bedoeld als symbool voor eeuwige trouw, maar kan ook een verwijzing naar het dagelijkse bestaan zijn. De dieren zijn meestal liggend en rustend tegen of onder de voeten van een menselijke gedaante afgebeeld.

o.7 **Manus Dei** - Boven het hoofd van de edelvrouwe steekt een naar beneden gerichte rechterhand uit een wolk, d.i. het Manus Dei teken als symbool van bescherming over personen. De hand Gods is het belangrijkste symbool voor God de vader en is als motief in de periode van de 4e tot en met de 13e eeuw wijd verbreid. Op zerken van de 14e en vroege 15e eeuw komt de hand Gods meestal met alleen gestrekte wijs- en middelvinger voor.

Er zijn twee typen hand Gods, nl. een hand met uitgestrekte middelvinger, wijsvinger en duim (I), en het andere type met alleen uitgestrekte middel- en wijsvinger (II). Het eerste type verwijst naar de Drie-eenheid als bescherming over personen en zaken en is gelijk aan het zegeningsgebaar. Het tweede type verwijst naar de goddelijke en menselijke natuur van Christus. Op lekenzerken tot ca. 1300 komt de Manus Dei met uitgestrekte middelvinger, wijsvinger en duim voor, terwijl het andere type (alleen uitgestrekte middel- en wijsvinger) vanaf ongeveer 1290 algemeen voorkomt. De zerk van Velsen laat het eerste type zien en is dus het meest authentiek.

o.8 **De edelvrouw** - De ingegraveerde gezichten van de vrouw en de man zijn zodanig versleten, dat de gezichtsexpressie niet achterhaald kan worden. Rond 1300 zijn personen in biddende houding ook regelmatig afgebeeld met de ogen wijd open, terwijl pas tegen het einde van de 14e eeuw de overledenen in een meer natuurgetrouwe voorstelling van het dode lichaam afgebeeld worden. Op de borst van beide gestalten zijn de handen met de handpalmen in bidhouding tegen elkaar geplaatst, wat sinds eind 13e eeuw een zeer gebruikelijke houding was.

Getrouwde vrouwen verborgen hun kapsel en vaak ook hals en kin onder hals- en hoofddoeken en sluiers. Het hoofd van gehuwde vrouwen diende naar kerkelijk voorschrift bedekt te zijn. De hoofdtooi van de vrouw bestaat uit de middelnederlandse combinatie van wimpel en hovetcleet. De wimpel werd om hoofd en hals gewikkeld of onder tegen de kin gedragen en boven de oren aan het haar vastgestoken, waarover het hovetcleet werd gedrapeerd tot op de schouders. Deze combinatie is vrij wijd, doordat bij de oren opgerolde vlechten werden bedekt met de linnen wimpel. Hierdoor viel het hovetcleet, de bovenste sluier, verder van het gezicht dan vóór ca. 1300 het geval was.

De vrouw draagt een wijde jas die over het hoofd werd aangetrokken, de zgn. 'waerdecors' (van het middelfrans 'gardecors'). Aan deze waerdecors zit een wijde puntkap en superlange van boven aangerimpelde mouwen, waarin op ellebooghoogte een opening of split om de armen door te steken. De mouwen zijn wijd en extra lang ten teken van rijkdom. Tijdens het lopen werden één of meerdere mouwen opgeschort, waarbij de geplooidde stof tussen elleboog en lichaam geklemd werd. Het kledingstuk is al uit de 13e eeuw bekend en wordt de hele 14e eeuw gedragen door de beter gesitueerden vanwege de benodigde grote hoeveelheid stof.

Onder de waerdecors draagt de vrouw een onderrock met nauwe mouwen, die vermoedelijk voorzien zijn van een rij knopen. In ieder geval is de waerdecors rond de halsopening wel voorzien van knopen (5 knopen zijn zichtbaar), waardoor het geheel beter rond de hals aansloot. De knoop verscheen niet voor het midden van de 13e eeuw en werd

herontdekt als gevolg van de kruistochten.

o.9 **Samenvatting en conclusie** - De delen van het grafmonument van de ridder en de edelvrouw, nl. de graven met zerk en de skeletten, kunnen binnen een gelijke chronologische historische context worden geplaatst. De dateerbare graven en zerk en de geschatte leeftijden van de onderzochte skeletten zijn gezamenlijk te koppelen aan twee bepaalde historische figuren, namelijk Heer **WILLEM** van Brederode en zijn echtgenote Hillegonda van Voorne.

Stenen zerken, die uitgevoerd zijn in de kostbare lijnuitparingstechniek, zijn uitsluitend vervaardigd voor zeer voorname lieden. In de 2e helft van **WILLEM**s leven tijdens de regering van graaf Floris V behoorde **WILLEM** inderdaad tot de rijkste en aanzienlijkste edelen in het graafschap Holland. De bouw van de Brederode-kerk aan de kerk in Velsen valt samen met de eerste bouwperiode van het kasteel Brederode in Santpoort in de laatste helft van de 13e eeuw. Als vermoedelijke en logische stichter van de huidige slot-ruïne mag het niet verwonderlijk zijn, dat er tot op heden sporen van dit voorname echtpaar terug te vinden zijn in de gemeente Velsen, de vroegere ambachtsheerlijkheid die viel onder het baljuwschap van Brederode.

De zerk is aan de hand van de daarop aanwezige kleding en architectonische details en in vergelijking met andere middeleeuwse zerken te dateren tussen 1290 en 1320. Het maliënkolder met afhangende wanten van de ridder doet 13e eeuws aan. De anachronistische wapenrusting (in vergelijking met het figuratief karakter van de zerk) kan op het vroege overlijden van **WILLEM** duiden. Er is een duidelijke overeenkomst in het lengteverschil van de man en vrouw bij resp. de skeletten en de zerkfiguren, nl. 21 en 19 cm, alzo een onbeduidend verschil van 2 cm.

Ondanks de vermoedelijke, maar tijdelijke dislocatie van de zerk is het zeer aannemelijk dat de zerk en graven 5 en 6 met elkaar in verband kunnen worden gebracht. De sterfjaren 1285 van de man en 1302 van de vrouw vallen binnen de gedateerde periode van de graven, nl. resp. 1284-1286 en 1280-1320!

Bovendien vallen de geschatte leeftijden aan de hand van historische bronnen van **WILLEM** (55) en Hillegonda (70) binnen de bepaalde skeletleeftijden van resp. 40 a 60 en 50 a 80 jaar. Wel moet het als een gemis worden gezien dat een klein maar belangrijk deel van de voormalige Brederode-kerk niet is opgegraven. Uit bovenstaande blijkt dat zowel de archeologische vondsten als de skeletten, het Floris V muntje en de dateerbare kloostermoppen goed te verenigen zijn met de historische gegevens.

Het geheel van grafkeldertjes met zerk betreft niet alleen het oudst bekende graf van het geslacht Brederode, maar is ook één van de oudste graven van een leenman met vrouw in een parochiekerk in Nederland.

Gezichtsreconstructie

In 2010 kreeg klinisch antropoloog Maja d'Hollosy van de provincie Noord-Holland de opdracht om een gezichtsreconstructie te maken van Willem van Brederode en Hillegonda van Voorne.

In februari 2011 werd het resultaat getoond aan het publiek en staan Willem en Hillegonda nu permanent in Huis van Hilde, Archeologiecentrum Noord-Holland in Castricum.

Situering van het dorp Velsen in de 17e eeuw.

Provincie Noord-Holland laat ridder en zijn vrouw Hillegonde in vol ornaat herrizzen
Heer van Brederode komt weer tot leven

DOOR DIMITRI WALBEEK
SANTFOORT-ZUID - De heer van Brederode heeft er zeven eeuwen op moeten wachten, maar de graf heeft weer een gezicht. Willem van Brederode maakt woensdag zijn comeback wanneer de provincie Noord-Holland hem en zijn vrouw Hillegonde van Voorne toont aan de wereld.

De vooraanstaande mannetjesputter uit de dertiende eeuw is bekend van de gelijknamige ruïne in Santfoort-Zuid. Restanten van het kasteel dat na diens dood in 1285 is afgebouwd. In 1967 ontdekten archeologen de graven van Willem en Hillegonde in de Brederodekapel van de Engelmondkerk in Velsen.

Door ze op te laten tuigen door klinisch antropoloog Maja d'Hollosy in Amsterdam wijf de provincie een vrij onbekende tijd in de ontaansgeschiedenis van Noord-Holland tot leven laten komen.

Willem van Brederode vocht mee met Willem II in Duitsland en joeg als legeraanvoerder van Floris V namens de Hollandse ridders ook de West-Friezen in 1256 de schrik om het lijf. De ridders en de vrijbuiters troffen el-

Maja d'Hollosy legt de laatste hand aan haar werk.

FOTO: G. HILLEGONDE

kaar in die eeuw geregeld ter hoogte van het huidige Sint-Pancras.

Maja d'Hollosy reconstrueerde hun hoofden, net zoals ze dat eerder deed bij Hilde uit de vier-

de eeuw die in Castricum werd gevonden. d'Hollosy gaf ridder Willem van Brederode woeste

lange haren, maar geen baard of snor. Want die droegen mannen niet in die tijd. Bovendien blijkt uit het levensschied beeld dat niet had misstaan in Madame Tussaud dat de graf een onderbeethad, een erkend verschijnsel van inteelt. d'Hollosy ging uit van de vorm van zijn skelet. De provincie maakt vandaag de grootste presentatie van de twee bekend. De skeletten brachten hun dagen door in het provinciaal depot voor archeologie in Wormer. In het toekomstige depot in Castricum moeten Willem en Hillegonde het uithangbord worden. Studio John Meijer uit Wormer heeft een videofilin over de reconstructie gemaakt. Die zal waarschijnlijk worden vertoond tijdens de presentatie. Meijering onder meer op bezoek in de Abdi van Egmond waar nog jaarlijks wordt stilgestaan bij de sterfdag van Van Brederode.

De ridder en zijn vrouw ondersteunden de abdi jaarlijks met aanzienlijke geldbedragen.

De onthulling van Brederode is woensdag in de Engelmondkerk in Velsen. Gedeputeerde Sjaascha Baggerman zal de ridder in zijn wapenuitrustingen en Hillegonde met een doek over haar hoofd onthullen.

Een krantenartikel over de reconstructie

Kop van Willem van Brederode

Willems gevorderde gezichtsreconstructie

Willem van Brederode na de gezichtsreconstructie

Kop van Hillegonda van Voorne

Hillegondas gevorderde gezichtsreconstructie

Willem van Brederode na de gezichtsreconstructie

Willem van Brederode en Hillegonda van Voorne zoals ze te zien zijn in Huis van Hilde te Castricum

Met dank aan Archeologisch depot provincie Noord-Holland en Maja d'Hollosy voor de foto's

<http://www.huisbrederode.com>